

8

ቤተ ክርስቲያንህን ዕወቅ

አንደኛ መጽሐፍ

በኢ.ኦ.ተ.ቤተ ክርስቲያን የሰ/ት/ቤተች ግ/መምሪያ

በግንባረ ቅዱሳን የትምህርት

ክፍል የተዘጋጀ

አዲስ አበባ፣ 1988 ዓ.ም

መ. የሮማ መንበር	43
ሠ. የኤፌሶን መንበር	43
ረ. የሰርሞኔስ መንበር	43
ሰ. የአቴና መንበር	43
ሸ. የቱስፕንፕንያ መንበር	44

ምዕራፍ አንድ

ቅዱሳን ሐዋርያት	45
1. የሐዋርያት አመራረጥ	46
2. የሐዋርያት ሲኖዶስ	47
3. አዕማድ ሐዋርያት	48
4. ቅዱስ ጲፕሮስ - የሐዋርያት አለቃ	48
5. የሐዋርያት ትምህርት ለቤተ ክርስቲያን	50
6. የሐዋርያት ዝርዝር	51
7. የሐዋርያት ክብር በቤተ ክርስቲያን	57

ምዕራፍ ሁለት

የሐዋርያት ታሪክ፣ ሥራና ገድል	61
1. ቅዱስ ጲፕሮስ	61
የቅዱስ ጲፕሮስ መልእክት የመጀመሪያይቱ	67
የቅዱስ ጲፕሮስ መልእክት ሁለተኛይቱ	67
2. ቅዱስ ያዕቆብ ወልደ ዘብዴዎስ	68
3. ቅዱስ እንድርያስ	70
4. ቅዱስ ዮሐንስ	71
የቅዱስ ዮሐንስ መጻሕፍት	76
የቅዱስ ዮሐንስ ወንጌል	77
የቅዱስ ዮሐንስ መልእክት የመጀመሪያይቱ	80
የቅዱስ ዮሐንስ መልእክት ሁለተኛይቱ	80

የቅዱስ ዮሐንስ መልእክት ሦስተኛይቱ	81
የቅዱስ ዮሐንስ ራእይ	81
5. ቅዱስ ፊልጶስ	85
6. ቅዱስ በሮተሎሚዎስ	86
7. ቅዱስ ቶማስ	89
8. ቅዱስ ማቴዎስ	93
የቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል	97
9. ቅዱስ ያዕቆብ ወልደ እልፍዮስ	98
የቅዱስ ያዕቆብ መልእክት	100
10. ቅዱስ ታዴዎስ (ይሁዳ)	100
የሐዋርያው የቅዱስ ይሁዳ መልእክት	103
11. ቅዱስ ስምዖን ቀነናዊው	103
12. ቅዱስ ማጥያስ	104
13. ቅዱስ ጳውሎስ	106
ሀ. ከልደት - ጥምቀት	106
ለ. ጉዞዎቹ	109
ሐ. የቅዱስ ጳውሎስ መልእክታት	111
ወደ ሮሜ ሰዎች	111
ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች	113
የመጀመሪያይቱ	113
ሁለተኛይቱ	114
ወደ ገላትያ ሰዎች	115
ወደ ኢፌሶን ሰዎች	116
ወደ ፊልጶስዬስ ሰዎች	117
ወደ ቂላስዬስ ሰዎች	118
ወደ ተስሎንቄ ሰዎች	118

የመጀመሪያይቱ	119
ሁለተኛይቱ	119
ወደ ጢሞቴዎስ	120
ወደ ቲቶ	121
ወደ ፊልሞና	121
ወደ ዕብራውያን	122
መ. ማጠቃለያ - ስለ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ	123
ምዕራፍ ሦስት	
ሌሎች በአንደኛው መ/ክ/ዘመን የተነሡ ቅዱሳን	126
1. ቅዱስ ሉቃስ ወንጌላዊ	126
1.ሀ. የቅዱስ ሉቃስ ወንጌል	127
1.ለ. የሐዋርያት ሥራ	129
2. ቅዱስ ማርቆስ ወንጌላዊ	130
. የቅዱስ ማርቆስ ወንጌል	133
3. ቅዱስ ጢሞቴዎስ	135
4. ቅዱስ ቲቶ	138
5. ቅዱስ በርናባስ	138
6. ሊቀ ዲያቆናት ቅዱስ እስጢፋኖስ	139
7. ቅዱስ ስምዖን የጌታ ወንድም	142
8. ወንጌላዊው ፊልጶስ	143
9. ኢትዮጵያዊው ጃንደረባ	145
10. ሌንጊኖስ ሰማዕት	146
11. አልዓዛርና እጎቶቹ	147
12. ጲላሞስ ሰማዕት	148

መቅደም

ትምህርተ ሃይማኖት ግለት ነገረ እግዚአብሔር እና ነገረ ቅዱሳን ነው። እግዚአብሔር ቅዱስ ነው። ልጆቹም ቅዱሳን እንሆን ዘንድ የቅድስናን ጸጋ ሰጥተናል። የሃይማኖት ታሪክ ግለትም እግዚአብሔር በየዘመናቱ ከልጆቹ ጋር ያደረገው የፍቅር ገንኙነት ነው። ይህ በቸርነቱና በምሕረቱ የሚያደርገው ገንኙነት ከጥንት ዘመን ጀምሮ የሚፈጠረው ከሕዝቡ መሐል ሆነው ስለሕዝቡ ከሚጻፉ፣ ከሚግልጹና ከሚያስቡ ቅዱሳን ጋር በመሆኑ እግዚአብሔር በምድር የሠራቸውን ድንቅ ሥራዎች በተመለከተን ቁጥር አብረን ቅዱሳን ልጆቻችን እናገኛለን።

ለልዑል እግዚአብሔር ፍቅር መላ ሕይወታቸውን ከሰጡት፣ እስከ መጨረሻው ከእርሱ ጋር ከኖሩት፣ እግዚአብሔር በምድር ላይ ለምሕረቱ የሚሆን ሰው አጥቶ እንደ ቅፍርናህም ሕዝቦች እንዳንሆን ካደረጉን የእግዚአብሔር ልጆች መካከል የክርስትና ፋና በዓለም መብራት በጀመረበት የመጀመርያው መ/ክ/ዘመን የተነሡት ቅዱሳን ይገኙበታል።

ይህ መጽሐፍ የተዘጋጀው እነዚህን ቅዱሳን፣ ታሪካቸውን፣ ትምህርታቸውን፣ ተጋድሏቸውንና አርአያነታቸውን ከአነርሱ ብዙ ዘመን ዘግይቶ የተወለደው ይህ ትውልድ ያውቅ ዘንድ ነው። ነገር ግን በዚህች ትንሽ ጥያቄ በዚያ ዘመን የተነሡትን ቅዱሳን ታሪክ፣ ገድልና ትምህርት ሁሉንም ለመዘርዘር መጥከር ግለት ዓባይን በጭልፋ እንደሚሉት መሆን ነው።

ይሁን እንጂ ከፈኹት በአጭሩ፣ ከብዙው በጥቂቱ፣ ቀንጭበን በረከታቸውንና ትሩፋታቸውን እንካፈል ዘንድ ለማቅረብ ሞክረናል።

ይህ መጽሐፍ ሲዘጋጅ የሚከተሉትን ቁም ነገሮች እንዲይዝ የተደረገውም ለዚህ ነው።

1. የሐዋርያት ትምህርት፣ ታሪክና ገድል ለኛ ስለደረሰበት መንገድ - ስለ ትውፊት።
2. የሐዋርያትና በሐዋርያት ዘመን የተነሡ ቅዱሳንን ገድልና ትሩፋት።

3. የሐዲስ ኪዳን መጽሐፍ መጠነኛ ጥናት፤ እንዲሁም

4. የዚህ ክ/ዘመን አጠቃላይ ክርስቲያናዊ ጉዞ ለማሳየት ይቻላል ዘንድ ጥረት ተደርጎታል።

እነዚህን ነገሮች ለማዘጋጀት ጥንታውያን የሀገራችንን መጻሕፍት፤ የጥንታውያን ታሪክ ጸሐፊዎችን መሳተፍት (የቤፍ ወልደኩርያን፤ አውሳብዮስ፤ ሩፊኖስ፤ ወዘተ.)፤ በዘመናችን በነዚህ ርእሶች ዙርያ የተዘጋጁ መጻሕፍት፤ በቤተክርስቲያናችን ከ1930 - 1985 ዓ.ም ባሉት ጊዜያት የታተሙ ጋዜጦችና መጽሐፋችን ለማገልበጥ ተጥቅሞአል።

ነገር ግን ይህ ሁሉ ሆኖ ጽሑፍ በአንድ ጊዜ ፍጹም ሊሆን አይችልምና ነገ ከነገ ወደያ የሚነሡ ሊቃውንት አግልተው አስፍተው እንደሚቀርቡት እናምናለን።

ይህ መጽሐፍ ግን:-

- ለምእመናን ስለ ሃይማኖታቸውና የሃይማኖት አባቶቻቸውን የሚያውቁበት፤
- ለሰንበት ት/ቤት ተግራዎች ስለመጽሐፍ ቅዱስ ጥናትና ነገረ ቅዱሳንን ለመግርያ መነሻ፤
- በነዚህ ርዕሶች ዙርያ ጥናት ለሚያደርጉ ምሁራን ደግሞ ፍንጭ ይሰጥ ዘንድ በማገልበጥ የትምህርት ክፍል የተበረከተ ነው።

በዚሁ እጋጣሚም ጽሑፉን በማቀናበር፤ መረጃ መጻሕፍትን በማሰባሰብ፤ ረቂቁን በመገልበጥ፤ በኮምፒውተር በማዘጋጀትና ለገትመት በማሰናፃት ለተባበሩን ሁሉ ምሥጋናችንን እናቀርባለን። እግዚአብሔር ሞጋቸውን በሰማያት ይከፍላቸው ዘንድ ቅዱስ ፈቃዱ ይሁን አሚን።

እግዚአብሔር ሥራችንን ይባርክ!

የግንባረ ቅዱሳን የትምህርት ክፍል

አዲስ አበባ

ክፍል አንድ

ክርስቲያናዊ ትውፊት

መግቢያ

ትውፊት ምንድነው?

ትውፊት:- አወረደ ካለው የገለገነ ቃል የወጣ ሲሆን ትርጉሙም ውርስ፤ ቅብብል ግለት ነው። ይኸውም አንድ ትውልድ (ሰው) ክርስቶስ በፊት ከነበሩት የሚወርሰው፤ የሚያገኘው፤ የሚቀበለው ነገር ነው። ሂደቱም በዚህ የሚያበቃ ሳይሆን እርሱም በተራው ለተተኪው ያስተላልፋል።

(በአወረደህ አወረደኩክ) እንዳለ በሥርዓተ ቅዳሴ።

ትውፊትና ትውልድ

በዚህ ዓለም ላይ እግዚአብሔር የሰውን ልጅ ከፈጠረበት ጊዜ ጀምሮ አያሌ ትውልድ አልፏል። እነዚህ ትውልድ በዚህ ዓለም የመጀመርያዎቹ ሳይሆኑ ተተኪዎች ናቸውና ከቀደምቱቹ የሚወርሱት፤ የሚቀበሉት የሚረከቡት ብዙ ነገር አላቸው።

ትውልድ ያለትውፊት አይኖርም። ጠቃሚም ይሁን ጉጂ በመስማት፤ በማየት ካለፈው ትውልድ የሚረከበው ነገር አለው። ለምሳሌ ኢትዮጵያውያን፤ የዶር ወጥ አሠራር፤ የእንጀራ አመጋገብ፤ የአበሻ ቀሚስ፤ የፀጉር አሠራር፤ ወዘተ. ያገኘው ከቀደሙት አበው ያየውን፤ የተረከብነውን፤ የሰማነውን መሠረት አድርገን ነው። እኛንም ኢትዮጵያውያን የሚያስኘን የቀደሙትን ወርሰን መገኘታችን ነው።

በክርስትናው ዓለምም፤ ጌታችን ካስተማራቸው፤ ሠርቶ ካሳያቸው፤ ሑሩ ወመሀሩ ብሉ ካዘዛቸው ሐዋርያት፤ ደቀ መዛሙር ቶቻቸው ብዙ ነገር ወርሰዋል። እነዚህ ደቀ መዛሙርቶቻቸውም ሐዋርያውያን አበው ለመባል የበቁት ሐዋርያትን መስለው፤ ሆነውም በመገኘታቸው ነው።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በእግሩ ለተተካው ለመንፈስ ቅዱስ ልጁ ለጢሞቴዎስ በላከው መልእክት:- አንተ ግን ትምህርቱንና አካሄድ

ዴን፤ አባቤንም፤ እምነቱንም፤ ትግሥቱንም፤ ፍቅራንም፤ ጠጽናቱንም፤ ስደቱንም፤ ሙከራቱንም ተከተለህ። 2ጢጥ.3፡10-11። በግለት እንደመሠከረለት፤ በክርስትናው ጉዞ አባቶቼን የሚተካው ትውልድ ሁለ መናቸውን ወርሶ መገኘት አለበት። ያለበለዚያ ትውልድ ነው ተብሎ ሊቆጠር አይችልም። የራሱን አመለካከት፤ መንገድና ፍልስፍና ብቻ በመከተል አዲስ መሠረት እጥላለሁ ባይሰላሚሆን ከጥንት ሲረሰ የነበረው መንፈሳዊ ጅረት በርሱ ዘመን ይገደብበታል። ክርስትና ደገፍ ምንጩም ወንዙም አንድ ነው።

ትውፊትና ዕድገት

ብዙ ሰዎች ሁሉ ጊዜ የተደሙትን ከተመለከትን ዕድገታችን፤ የትውልዱም የፈጠራ ችሎታ ይጻረጣል ብለው ሥጋታቸውን ይገልጣሉ። ነገር ግን ትውፊት ዕድገትን አይገድብም እንዲያውም ዕድገቱ የተስተካከለ እንዲሆን ያደርገዋል፤

ግደግ ግለት የራሱን ትቶ የሌላውን ብቻ መቀበል አይደለም። የራሱ የሆነውን በአግባቡ መጠቀም ግለት እንጂ ዕድገታችን እንጂራን አጥፍተን ፓስታ ብቻ ለምን እንበላም? የሐበሻ ቀረቡን አሳድደን ለምን ዕርቃንን የሚያጋልጠውን አንላብስም? የዘመን አቆጣጠራችን ይቅርና የአውሮፓ ቀመር ይተካ። የቅዱስ ያረድ ዜግ ተጥሎ፤ የጥዋዛርት ቅኝት ያምጣልን ዓይነት ከሆነ ጉዞዎችን ወደ ግደግ ሳይሆን አንገትን ቆርጦ ለፀጉር አበጣጠር የመጨነቅ ያህል ነው።

የራሳችን የሆነውን ወደን፤ አክብረን የበለጠ የሚያድግበትን መንገድ መፈለግ ከሆነ ያ ዕድገት ተብሎ ሊጠራ ይችላል።

የሰጉን ዕንቁላል ስለጠፋ ጉልላት ይቅር አይባልም። ሰጉን እናርባ ይባላል እንጂ፤ ካህን ስላጠረ ምእመት ይቀድስ አይባልም። ልጆቻችንን አስትምረን ካህን እናድርጋቸው ሹመት እናስጣቸው ይባላል እንጂ፤

ዓለምኮ የሚጓዘው በአንድ አቅጣጫ ብቻ አይደለም፤ በተቃራኒውም ሊያመራ ይችላል። የወንጀል አሠራር፤ የውንብድና ኑር እየረቀቀ እና በዘመኑ ቴክኖሎጂ እየተደገፈ በመጣ ቁጥር ዕድገት ብለን ከቆጠርንው ተሳስተናል።

በመጀመርያው መ/ክ/ዘ የነበሩ አበው ቀደምት አበው የቤተ ክርስቲያንን አሠራር፤ የአምልኮ ሥርዓቱን ለብስ ተከህናውን፤ ጽንሐ ሑን፤ ዕጣኑን፤ መንበሩን ወዘተ. ከአሪቷ ቤተ መቅደስ ለቤተክርስቲያን እንደሚገባ አድርገው ተረከቡ እንጂ በዘመኑ ሠልጥና የነበረውን የግሪካዊ-ሮማ (Greeco-Roman) ፍልስፍና አልጩትም። ይህም የሆነው ሥልጣኔው፤ ፍልስፍናው፤ ዕውቀቱ ሳይገባቸው ተርቶ ሳይሆን የዚህ ሥጋዊ ፍልስፍና ውጤቱ እግዚአብሔርን መካድ፤ ሥጋዊ ፍላጎትን ግርካት፤ ምድራዊ ድሎትን ግደላደል መሆኑን ስለተገነዘቡ ነው።

ደሀን እንጂ አባቶቻችን በዚያን ዘመን ክርስትናን ለማስፋፋት የሚያስችሉ ከቤተ ክርስቲያን ሥርዓትና ትውፊት ጋር የማይጋጩ፤ ያላትንም ሀብት የማያጠፋ ጥበባትን ተጠቅመውባቸዋል።

ለምሳሌ፤ ሠዓልያን ሥዕል ቅዱሳንን ሲለሉ ቤተ ክርስቲያን በቃልና በጽሑፍ ያቆየችውን መሠረት አድርገው ገለጡት እንጂ የራሳቸውን አመለካከትና ፍላጎት ተጠቅመው ትውፊቱን በመሻር ለብወለድ ሥዕል አላቀረቡም።

ጳጳሩ፡- በዚያ ዘመን የዓለም ጳጳሩ ተደርጎ ይሠራበት በነበረው የግሪክ ጳጳሩ ቤተ ክርስቲያን ተጠቅግበታለች። ነገር ግን ሐዲስ ኪዳንን ወደ ግሪክ ጳጳሩ ስትተረጎም፤ በግሪኩም ጳጳሩ ስትጠቀም የዕብራውያንን ባህል ለቅቃ ወደ ግሪኩ ባል አልጠቀሰችውም።

ለምሳሌ፤ በዮሐ.10፡1-5 የምናገኘው ዐንቀፅ አባገዕ፡-

(በጎቼ ድምጊን ይሰግሉ ይከተሉኝግል) በሚለው በጎች እረኛውን የመከተሉ ባሕል የምሥራቃውያን እንጂ የግሪካውያን አይደለም። ነገር ግን የተጻፈው በግሪክ ጳጳሩ ነው።

የትውልድ ዕድገት አንዱን ጥሎ ሌላውን አንጠልጥሎ እስካልሆነ ድረስ ትውፊት ከቴክኖሎጂ ጋር አይጋጭም። ቴክኖሎጂ ባስገኘው ቴፕ ቅዳሴያችንን በድምፅ ቀርፀን ለተተኪው ትውልድ እናስተምረዋለን እንጂ የቴክኖሎጂ ውጤት ነው። የሰው ጋይዳና ጊዜ ይቆጥባል ብለን በካህናቱ ምትክ የቅዱስ ካሌት ቴፕ ውስጥ አስገብተን በሰንበት ጠዋት እናስቀድስም።

ቴክኖሎጂን ተጠቅመን በተላሉ ጧፍ ለመሥራትና ለአብያተ ክርስቲያናትም በቀሉ ለግዳረስ የሚያስችሉንን መንገድ እንቀይሳለን እንጂ ጧፍን በእጅ ባትሪ አንቀይረውም።

የዕድገት ምንነት በክርስቲያናዊ አመለካከት፤ በነዚህ ጥቂት ምሳሌዎች እንኳን በቀንፀሉ ሳይገባን አይቀርም። አለበለዚያ ትውፊታችንን አስጥሎ፤ ታሪክ አልባ፤ አባት አልባ፤ ቅርስ አልባ የሚያደርገንን ውድቀት እንጂ ዕድገት አንለውም።

ትውፊትና አፈታሪክ

በአንዳንድ ምሁራን ዘንድ ትውፊትን ከአፈታሪክ ጋር መቀላቀሉ እየተለመደ መጥቷል። ሁለቱ ግን የምሥራቅና ምዕራብ ያህል ይለያያሉ።

አፈ ታሪክ (Legend) የአንድ ሕዝብ የሥነ ጽሑፍ መነሻው የሆነ የኪነ ጥበብ (Art) ዘርፍ ነው። ስለሚያያቸው፤ ስለሚሰጣቸውና ስለሚያጋጥሙት ነገሮች ግንኙነት፤ ታሪክና ሂደት አንድ ሕዝብ አፈታሪክ ይኖረዋል። እውነትም ፈጠራም ሊሆን ይችላል። ነገር ግን የሕዝብ ቅርስ ነውና ከትውልድ ወደ ትውልድ ይሸጋገራል።

የግሪክና የሮማ አግልክት ታሪክ፤ የሞት፤ የትዳር ፍቺ፤ የበቅሎ መካን መሆን፤ የሰማይ መራት - ምክንያት የሚገለጥባቸው አያሌ አፈታሪኮች ይገኛሉ።

ትውፊት ግን ከነዚህ ይለያል። ለምሳሌ የእነዚህን አፈታሪኮች ባለቤት የሆነውን ሕዝብ የምንለየው በትውፊት ነው። ምክንያቱም ልኛ (አሉ እነ) እገሌ) ተብሎ የሚተረክልን ከአያት ከቅድመ አያት የተወረሰውን መሠረት በግድረግ ነውና ራሳቸው አፈታሪኮች ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉት በትውፊት ነው። ለላቸው፤ ቃናቸው፤ ሥነ ጽሑፋዊ ውበታቸው ተጠብቆ።

በትውፊት አግካሂነት አፈታሪኮች፤ ተረቶች፤ አባባሎች፤ ሥነ ታሎች ወደ ተከታዩ ትውልድ ይተላለፋሉ። ክርስቲያናዊው ትውፊት ደግሞ ከነዚህ ሁሉ ይበልጣል። ያለፉትን አበው መንፈሳዊ

ኑሮ፤ ባሕል፤ ሥርዓት፤ ታሪክ እና ገድል ያቀየራል። እኛም ክርስትናን ተቀባዮች እንጂ ጀግራዎች አይደለንምና ተቀብለን አባቶቻችንን እንመልበታለን።

ክርስቲያናዊ ትውፊት

በዓለም መድረክ

እስከ 451 ዓ.ም የቤተ ክርስቲያን መለያየት ድረስ በቤተክርስቲያን የነበረው ክርስቲያናዊ ትውፊት አንድ ወጥ ነበር። ለዚህም ነው እስከዚህ ዘመን የነበሩ አበው ቅዱሳን በመላው ዓለም ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት በዓላቸው የሚከበረው።

ነገር ግን በ5ኛው መ/ክ/ዘ በሮማ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የሥልጣን ጥግት የተነሣ ቤተ ክርስቲያን ስትከፋፈል ከግሪክ ጀምሮ ወደ ምዕራብ የነበሩት ምዕራባውያን ሲባሉ ከዚያ መለስ ያሉት ደግሞ ምሥራቃውያን ተባሉ።

ምሥራቃውያኑ የአባቶቻቸውን ትውፊት በመጠበቃቸው በምዕራባውያኑ ተጠሉ። ምዕራባውያኑ ደግሞ በዘመናቸው ከነበሩት የሮማ ነገሥታት ጋር የመቀራረቡን ዕድል ተጠቅመው ቤተ ክርስቲያናቸውን ታላቅ ያደረጉ መስጧቸው በሥጋዊ ድሉትና ፍልስፍና በመምራት ከእውነተኛው ትውፊት ራቱ።

የምዕራባውያን ትውፊት

እስከ 5ኛው መ/ክ/ዘ ድረስ የነበረው ትውፊታቸው ከምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ጋር ተመሳሳይ ነበረ ለግለት ይቻላል። በዚህም የተነሣ ከምሥራቃውያኑ ጋር የሚያመሳስሉዋቸው ጥቂት ነገሮች ባረም ይገኛሉ። ለምሳሌ

- በዓላተ ቅዱሳን
- የአጽዋሚት ቀናና
- የገዳማት ሥርዓት
- ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን (በአንዳንድ)
- ምልጃ ቅዱሳን፤ ወዘተ.

¹ Oxford English Dictionary

ከ5ኛው መ/ክ/ዘ በኋላ ግን ለሥልጣን ሲሉ በፈጠሩት እልክ በምሥራቃውያን ላይ ጥላቻ ስላደረገባቸው ከአርቶዶክሳዊት መንገድ ራሳቸውን ለዩ። በዚህ የተነሳ ትውፊታቸው የራሱን መንገድ መከተል ስለጀመረ ዛሬ የምዕራባውያን ትውፊት (Western Tradition) በመባል ይጠራል።

የምሥራቃውያን ትውፊት

የምሥራቅ አበው በአብዛኛው የሐዋርያት ደቀ መዛሙርት ከነበሩት አበው የተግሩ ናቸው። ምክንያቱም፡-

1. ከ12 ሐዋርያት አብዛኞቹ ያስተማሩት፤ በሰማዕትነትም ያረፉት በዚህ ሥፍራ ነው።
2. ለዕብራውያን ትውፊት የቀረቡ በመሆናቸው (ቤተ ክርስቲያን ደግሞ ከዕብራውያን የወረሰችው ብዙ በጎ ትውፊት አላት።)
3. ቤተ ክርስቲያን የተመሠረተችው እና የመጀመሪያዎቹ ጥንታውያን የክርስትና ት/ቤተችም የተቋቋሙት በዚህ ቦታ በመሆኑ የሐዋርያት ትምህርት፤ ሥርዓትና ትውፊት በሚገባ ተጠብቆ ደርሶዋቸዋል።

በ451 ዓ.ም በደረሰው የክርስቲያናት መለያየት ከሮማ ቁላርች ጋር በገጠሙ የሮማ መለካውያን አበው የተነሳ መከራ፤ ስደት፤ መንገላታት፤ ከመንበራቸው መለደድ፤ መታሠር ቢያጋጥማቸውም ምሥራቃውያኑ ሕይወታቸውን እንጂ ትውፊታቸውን አላጡም።

በ6ኛው መ/ክ/ዘ በዓረቢያ በረሃ የተጀመረው እስልምና በዘመኑ የነበረውን የክርስቲያናት መለያየት በመጠቀም በመካከለኛው ምሥራቅ ባለ በሌለ ኃይሉ ሲዘረጋ፤ የምዕራቡ ዓለም ክርስቲያን መሆናቸውን ዘንግተውት በቸልታ ሳይረዱዋቸው ቀሩ። ምሥራቃውያኑ ደግሞ የምዕራቡ ዓለም ተጽዕኖ፤ መከራና ስቃይ አድከዋቸው በዓረቡ ዓለም ቢወረሩም ብዙ ቅርሶችን እና ታሪካዊ ቦታዎችን ቢያጡም፤ በየበረሃው፤ በየፍርክታው፤ በየገዳሙ የአበውን ትውፊት ጠብቀው አቅይተውናል።

ምዕራባውያኑ በ16ኛው መ/ክ/ዘ ግርቲን ሉተርና ተከታዮቹ ባስነሡት ተቃውሞ የተነሳ ብዙ የአበው ትውፊቶችን ለሥልጣኔ እያሉ ሲተው ምሥራቃውያኑ ግን ምንም ባይመቻቸው፤ ባይደላቸውና መንገዱ ሁሉ የሰማዕትነት ጉዞ ቢሆንባቸውም ግንኙነታቸውን ግን አልዘነጉም።

ትውፊትና ቤተ ክርስቲያን

ቤተ ክርስቲያናችን ለክርስቲያናዊ ትውፊት ታላቅ ቦታ ትሰጣለች። ጥንታዊት በመሆን ከቀደምት አበው የወረሰችው አያሌ ነገር አላት። እነርሱም ሁለት ዓይነት ናቸው።

1. ቁላውያን፡- መጻሕፍት፤ ገዋዩ ቅድሳት፤ አብያተ ክርስቲያናት፤ ገዳማት፤ አድባራት፤ ወዘተ የዚህ ክፍል ናቸው።
2. ቃላውያንና ራእያውያን፡- ትውልዱ ከአባቶቹ በመስግት በማየት ለኑርው የሚጠቀምባቸው ነገሮች ናቸው። ለምሳሌ ባሕሉ፤ ገግጥሩ እና ሥርዓቱ ከአባቶቹ እያየ እና እየሰማ የሚቀበላቸው ናቸው።

እነዚህ ሁለቱ ሀብቶች ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉት፤ የቤተክርስቲያን መሆናቸውም የሚረጋገጠው በትውፊት ነው። አዲሱ ትውልድ የኔ ናቸው፤ እውነተኛ ናቸው ብሎ የሚቀበለው አበው ስላስረከቡት በእነርሱ እጅ፤ በሕይወታቸው ስላያቸው እንጅ በላበራተር ፈትና አይደለም።

ለሚታየው ለሚዳሰሰው ነገር እንኳን ሳይቀር ማረጋገጫው ትውፊት ነው።

ለምሳሌ፡- የቤተክርስቲያን መጻሕፍት እስከ 2ኛው መ/ክ/ዘ መንደረስ ተነግጥለው ይገኙ ነበር።² (መጽሐፍ ቅዱስ) ተብለውም በአንድ ላይ አልተጠረዙም። ነገር ግን በዚያን ዘመን የነበሩ ክርስቲያናት ተጠቅመውባቸዋል። አበው የወንጌላውያንንና የሌሎችን መጻሕፍት ለይተው በሰማቸው ጠርተዋቸዋል። ነገር ግን የጻፉዋቸው ሐዋርያት የኔ ናቸው ያሉባቸው ብዙዎች ናቸው።

² Tradition and Orthodoxy p.10

እነዚህ ሁሉ የግን እንደሆኑ የታወቁት ከተደገፉት አበው በተገኙ ትውፊታውያን ግስረጃዎች ነው።

በተለይም በ2ኛው መ/ክ/ዘመን ገናስቲኮች የተባሉ መናፍቃን ፍልስፍናን ከእያንዳንዱ ሊቀላቅሉ ሲነሱ ቅዱሱን መጻሕፍት ለኑፋቲያቸው አላመች ቢሏቸው የራሳቸውን ድርሰት እያስመለሱ በመጻፍ በሐዋርያት ስም ለመጠቀም በመጥከራቸው ቅዱሳን አበው ቅዱሳት መጻሕፍትን በተናና መወሰን ገድረዋል።

እነዚህ መጻሕፍት በተናና ሲወሰኑና መጽሐፍ ቅዱስ ተብለው ሲጠሩ በላያቸው ላይ የሐዋርያት ፈርግና ግንተም አልነበረ ባቸውም። ለግንነታቸው ግረጋግጫ የቤተ ክርስቲያን አበው ትውፊት ነበር። በዚያን ዘመን የነበሩ አበው የመጻሕፍትን ተናና ሲደነግጉ በትውፊት ያገኙአቸውን እንጂ ልብ ወለድ የገናስቲኮች ድርሰቶችን አልተላቀሱም።³

እንግዲህ ትውፊት ለቤተ ክርስቲያን ጉዞ ከጥንት ጀምሮ የእያንዳንዱ ሥርዓትና ባሕልጥ ግረጋግጫ፣ መግለጫና ግስተላለፊያ መንገድ በመሆን አገልግሎቱ ግለት ነው። አባታችን ቅዱስ ፎርሎስ (ሃይማኖት ርትዕት እንተ ሐዋርያት ትውፊት) በግለት እንደ ተናገረው የሐዋርያት ውርስ የሆነች ሃይማኖታችንን የተረከብንበት እና የምናስረክብበት መንገዱ ትውፊት ነው። ያለበለዚያ የክርስትናው ወንጌ መንገድ ላይ ይቆማል።

ትውፊትና ቅዱሳት መጻሕፍት

ትውፊት ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር የግጋጭ የግመስላቸው ሰዎች አሉ። ነገር ግን ደም ከደም ሥር ጋር እንደግይጋጪው ሁሉ እነርሱም አይጋጩም። ምክንያቱም፡-

1. ትውፊት መጽሐፍ ቅዱስን ያገኘንበት መንገድ ነው። አበው መጽሐፍ ቅዱስ ይኼ ነው ብለው ባያስረክቡን ኑሮ ከየት ይመጣ! ይህ ትውልድስ በምን ያውቀው ነበር? ለግንኙት የቻልነው አበው ስላቆዩን ቤተ ክርስቲያንም ስላረጋገጠችልን አይደለምን?

2. ትውፊት የቅዱሳት መጻሕፍት ቃል እንዳይፋለስ ይጠበቃል። አበው መጻሕፍትን ሲያስረክቡን የደራሲውን ገድል! የተጻፈበትን ባሕል! የመጻሕፍቱን ትርጓሜ ከምንጩ የቀዱትን ጭምር ነው። ይህም ግንም በየትም ዘመን ተነሥቶ የራሱን ሀሣብና ፍልስፍና በመጨመር የቅዱሳት መጻሕፍትን ቃል እንዳያጣምም አድርጎታል።

ዛሬ በቤተ ክርስቲያናችን የምናገኛቸው ትርጓሜያት ጥንት አበው (እነ የሐንስ አፈወርቅ፣ ቅዱስ ፎርሎስ፣ ቅዱስ አትናቴዎስ፣ ቅዱስ ዲዮስቆሮስ...) ወዘተ. ያስተግሩን እንጂ አዲስ ጥናት አደረገን ብለን በየዘመናቱ በሥጋዊ ምርምር የተራቀቅንበትን አይደለም።

ለምሳሌ በሉቃ. 10+29-37 የምናገኘውን የሩጎሩጉ ሳምራዊን ታሪክ በመጀመሪያው መ/ክ/ዘመን ከሐዋርያውያን አበው መካከል የነበረ አባት የተረገመውን በ2ኛው መ/ክ/ዘመን የነበረው ሄራክሎስም ደግሞ ታል።⁴ ይህ የእነርሱ ትርጓሜ ሳይዛባ! ሳይፋለስ በጥበብ እግዚአብሔር በቤተ ክርስቲያናችን ውስጥ ዛሬም ይገኛል።

ወደ ኢያሪኮ የወረደው ሰው - አዳም! ኢየሩሳሌም - ገንት! ኢያሪኮ፣ ዓለም! ወንበደዎቹ - አጋንንት! ርገሩጉ ሳምራዊ - ጌታ መሆኑን እነርሱ የተረገሙት በኛም ዘመን አለ።⁵

- 3 ትውፊት ቅዱሳት መጻሕፍትን ያብራራል።

ቅዱሳት መጻሕፍትን ቤተ ክርስቲያናችን ብቻቸውን አላገኘቻቸውም። አላስረክበችንምም። መጻሕፍት (ኢየሱስ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ እናምን ዘንድ) የግሪኮችን የህል ከባሕር በጭልፋ አቀረቡልን እንጂ ትምህርተ ክርስትናን አላጠቃለሉልንም። ስለዚህም በቅዱሳት መጻሕፍት ተጽፈው ገልፅ ላልሆኑ! የተገኙ ታሪኮች ለግይመስሉ ክፍሎች በትውፊታችን ያገኘናቸው ትምህርቶች ግብራሪያዎቻቸው ናቸው።

ትውፊት ቅዱሳት መጻሕፍትን በመጠበቅ ከግድረኛ በስተቀር የግሪክና የግሪኩልስ ምንም መንገድ የለውም። እንዲያውም ዛሬ

⁴ Origen Hom. Wc 34
⁵ ትርጓሜ ግጥም 328-29

³ Ibid p.21

ዓለም አቀፍ በርሱ በአምነት እየተለያየ የሚገኘው ትውፊቱን ትቶ በፍልስፍናው በመመራት ነው።

ትውፊት በዘመነ ሕገ ልቡና

ትውፊት አበው የጽሑፍን ሕግ ከግግኝታቸው በፊት ሥርዓተ አምልኮቻቸውን ለትውልድ ያወረሱበት ብቸኛው መንገድ ነበር።

የሕግ መጻሕፍት የተጻፉት ከጌታችን ከመድኃኒታችን ከኢየሱስ ክርስቶስ ልደት በፊት 1400 ዓመት አካባቢ ነው። ከዚህ ዘመን በፊት በምድር ላይ የነበሩ ቅዱሳን አበው እግዚአብሔርን አገልገለው መንገዳቸውን ከእርሱ ጋር አድርገው (ፍጹምና ጻድቅ) ተበለው ለክብር በትታዋል። እነዚህ ቀደምት አበው ከአባቶቻቸው ሥርዓተ አምልኮን የተቀበሉትና እነርሱም በፋንታቸው ለልጆቻቸው ያወረሱት በትውፊት ነው። ምክንያቱም በዚያ ዘመን ስለ ነገረ እግዚአብሔርና ሥርዓተ አምልኮ የተጻፉ መጻሕፍት አልነበሩምና። ለምሳሌም፡-

ሥርዓተ መስዋዕት

የመስዋዕት ሥርዓት የተሠጠው ለሊቀ ክሊየስት መሲ በ1400 ዓመት ከጌታ ልደት በፊት ነው። ነገር ግን ከዚህ ዘመን 4000 ዓመት አስቀድሞ የነበሩ አቤልና ኃየል መስዋዕትን ለእግዚአብሔር ግቅረባቸውን መጽሐፍ ቅዱስ ያስተምረናል። ዘፍ.4፥3-5። በዚያን ዘመን ስለዚህ ሥርዓት ትምህርት የግሰጡ መጻሕፍት አልነበሩም። እነዚህ ሰዎች ከየት ተማሩት? (ገድለ አዳም) የተሰኘው የቤተ ክርስቲያናችን መጽሐፍ ልባታችን አዳም ከገነት በተባረረ ጊዜ በእግረ ገነት መስዋዕት መሠዋቱን ይነግረናል። የአዳም ልጆችም ይህንን ሥርዓት ከአባታቸው በትውፊት ወርሰው ተጠቅመውበታል።

በዘመነ ኖኅ ደገም የዚህን ትውፊት ያለግጃለጥ መቀጠል የግድመለክት ታሪክ እናገኛለን።

ጻድቁ ኖኅ ከመርከብ በወጣ ጊዜ «ኖኅም ለእግዚአብሔር መሠዊያውን ሠራ! ከንጹሕም እንስሳ ሁሉ ከንጹሕን ወርችም ሁሉ ወስዶ በመሠዊያውም ላይ መስዋዕት አቀረበ» ዘፍ.8፥20 ይላል።

ሀ. መሠዊያውን ሠራ፡- አባታችን ኖኅ የምስዋዕትን (መሠዊያን) አሠራር ከየት ተማረው? ከአባቶቹ ከነ አቤል በትውፊት ያገኘው ትምህርት ካልሆነ በቀር! በዚያን ጊዜ በአሪት መጽሐፍት ላይ እንደተሰረዘረው ያለ የመሠዊያን አሠራር የግንዛቤ መጽሐፍ አልነበረም።

ለ. መስዋዕት፡- ከአቤል እስከኖኅ ያለው ዘመን 1400 ዓመት ነው።⁶ ነገር ግን ለላዕል እግዚአብሔር መስዋዕት የግቅረቡ ሥርዓት ሳይጃረጥ ለጻድቁ ኖኅ የደረሰው በትውፊት ነው።

ሐ. ንጹሕን ለእግዚአብሔር ግቅረብ፡- አቤል (ንጹሕ እግዚአብሔር ንጹሕ መስዋዕት ይገባዋል) በግለት ከበጉቹ ንጹሕን እንዳቀረበ ሁሉ ኖኅም ይህንን ደገመው። ይህንንም ትምህርት ከጻድቁ አቤል ያገኘው በትውፊት ነው። ምክንያቱም ንጹሕ የሆነውንና ያልሆነውን እንስሳ የመለየት ሥርዓት ከእርሱ በኋላ 2600 ዓመት ዘገይቶ ለሊቀክሊየስት መሲ የተሰጠ ነበርና!

የእግዚአብሔር ቤት

አባታችን ያዕቆብ ከወንድሙ ከኢሳው ሸፃቶ ወደ አገሩ ሀገር ወደ ሶሪያ ሲኮበልል እግዚአብሔር በፍኖተ ሉዛ በሪእይ ተገለጠለት። ያዕቆብም ከዕንቅልቶ ተነሥቶ - በእውነት እግዚአብሔር በዚህ ሥፍራ ነው እኔ አላወቅሁም ነበር አለ። ፈራ እንዲህም አለ፡- ይህ ሥፍራ እንዴት ያስፈራል! ይህ ሥፍራ የእግዚአብሔር ቤት ነው እንጂ ሌላ አይደለም። ይህም የሰማይ ደጅ ነው። ዘፍ.28፥17። ስለ እግዚአብሔር ቤት በሕግ መጻሕፍት ትምህርት የተሰጠው በዘመነ መሲ (በደብተራ ሕሪት) በኋላም በዘመነ ስሎሞን (ቤተ መቅደስ ሲሠራ) ነው። ነገር ግን አባታችን ያዕቆብ (የእግዚአብሔር ቤት፣ የሰማይ ደጅ) ብሎ እንዴት ለመናገር በቃ!

አባታችን አዳም እንደ መላእክት ሥርዓት በገነት ውስጥ ከእግዚአብሔር ጋር የግንኙነት በአት ነበረችው። እርሱና እግዚአብሔር

⁶ በዘፍ.5፥1-31 ያሉትን አበው ዕድሜ ይቆጠሩ።

የሚገናኝባት። ይህን ትምህርት ለላጆቹ አውርሶአቸዋል - በትውፊት። ለዚህም ነው ትዳሰ ያዕቆብ ያንን ራእይ ባየ ጊዜ (የእግዚአብሔር ቤት) በግለት የተናገረው።

አባታችን ያዕቆብ ግልጽ ከዕንቅልፉ በተነሣ ጊዜ ተንተርሶት የነበረውን ድንጋይ ወስዶ ሐውልት አድርጎ አቆመው፤ በላዩም ዘይትን አረሰበት። ያዕቆብም ያንን ሥፍራ ቤቴል ብሎ ጠራው ዘፍ.28፡18።

ለያዕቆብ አባታችን በቅብዕተ ዘይት (ግርግ) ግክበርን ግን ሕስተግረው? ከመጽሐፍት? አልነበረም። በትውፊት ከአባቶቹ ታገኘው እንጂ! ዛሬ በቅድስት ቤተ ክርስቲያን እንደምናደርገው ድንጋይ አቀም በዘይት አክብሮ - ቤቴል (የእግዚአብሔር ቤት) ብሎ ጠራው። በቤተ ክርስቲያናችንም በኤጲስ ቆላሱ የመሠረት ድንጋይ ተጥሎ በቅብዕተ ግርግ ከብሮ ቤተ ክርስቲያን (የእግዚአብሔር ቤት) ትታነገላች። ያ የትዳሰ ያዕቆብ ሥርዓት 4000 ዘመናትን አልፎ ለእኛም በትውፊት መድረሱ አይደንትም!

አባታችን ያዕቆብ ጉዞውን ወደ ሶርያ ከመቀጠሉ በፊት (እግዚአብሔር ከእኔ ጋር ቢሆን፤ በምጽድባትም በዚህች መንገድ ቢጠብቀኝ፤ የምባላውንም እንጂራ የምለብሰውንም ልብስ ቢሰጠኝ፤ ወደ አባቴ ቤትም በጤና ብመለስ፤ እግዚአብሔር አምላኬ ይሆንልኛል። ለሐውልት የተከለሁት ይህም ድንጋይ የእግዚአብሔር ቤት ይሆናል። ከሰጠኸኝም ሁሉ ለአንተ ከአሥር እጅ አንዱን እሰጥለሁ።) ዘፍ.28፡20-22 በግለት ተሰሎ ነበር። ለመሆኑ አባታችን ያዕቆብ ከአሥር አንድ አሥራት በኩራትን የግውጣትን ሥርዓት ከግን ወረሰው? ወደኋላ ተመልሰን ቀደምት አበውን በንመለከት እንዲህ የሚል ነገር በጻድቁ አቤል ታሪክ ላይ ተጽፎ እናገኛለን። እቤልም ደግሞ ከበጉቹ በኩራትና ከሶቡ አቀረበ። ዘፍ.4፡3። ያዕቆብ የአሥራት በኩራትን ሕግ በመጀመሪያ እቤል ከዚያም በኋላ አያቱ አብብዙኃን አብርሃም መልክዴዴትን በጉበሃ ጊዜ ከሁሉ አሥራትን ሰጠው። ዘፍ.14፡20 ተብሎ እንደተጻፈ አባቶቹ ያደረጉትን ወርሶ እርሱም ተጠቀመበት። ትውፊት ግለት እንግዲህ ይህ ነው። ከቀደሙ አበው መውረስ።

ትውፊት በቤተ አይሁድ

ቤተ አሥራኤል የአበው ዘመን ትውፊት ወራሾች ናቸው። በኋላም አሥሩ ነገድና ሁለቱ ነገድ በ922 ዓመት ከጌታችን ልደት በፊት ሲለያዩና አሥሩ ነገድም በልዩ ልዩ ምክንያት ኃይላቸው ተዳከሞ ግሳበራዊና ሃይማኖታዊ ክብራቸውን ሲያጡ ቤተ አይሁድ የቤተ አሥራኤል ትውፊት ወራሾች ሆነዋል። ለምሳሌ:-

የቅዱሳት መጻሕፍት ትውፊት

የብሉይ ኪዳን ጻሐፍት እሥራኤላውያን እንደመሆናቸው መጠን ቤተ ክርስቲያንም የተቀበለችው ከእነርሱ ነው። በቤተ አይሁድ የጸበሩት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት የተጠረዙበትና በቃል የተነገሩበት ዘመን የሚለያይበት ጊዜ አለ። ለምሳሌ

የሙሴ ጸሎት:- ሊቀ ነቢያት ሙሴ ይህንን ያስተማረው 1400 ዓመት ከጌታ ልደት በፊት ሲሆን የተጻፈው ግን ከመዝሙረ ዳዊት ጋር በ1000 ዓመት ከጌታ ልደት በፊት አካባቢ ነው። (መዝ.89) እስከዚህ ዘመን ድረስ በትውፊት ይቀባበል ነበር።

የጠቢቡ ሰሎሞን ምላሌዎች:- ጠቢቡ ሰሎሞን የተናገራቸውን ምላሌዎች የሰበሰቡዋቸው የተለያዩ ሃገሮች ሰዎች ናቸው። ለምሳሌ ከምዕራፍ 25 በኋላ ያሉትን የይሁዳ ንጉሥ የሕዝቅያስ ሰዎች የቀዱዋቸው ናቸው። ምላሌ 25፡1። እነዚህም በሕዝቡ ዘንድ በትውፊት ሲተላለፉ የቆዩ ናቸው።

ቤተ አይሁድ ቅዱሳት መጻሕፍትን ጠብቀው ለቤተ ክርስቲያን አቆይተዋል። እነዚህ መጻሕፍት በአይሁድ የአኮዋኑዋር ሁኔታ መለያየት የተነሣ የተለያዩ ነበሩ። አይሁድ በልዩ ልዩ ምርኮ ተወስደው ስለነበር በዝርወት በልዩ ልዩ ሃገሮች ይኖሩ ነበር። ከነዚህ የተረፉትም መከራውን ችለው በሀገረ ፍልስጥኤም ይቀመጡ ነበር። አንዳንድ መጻሕፍት በዝርወት ባሉት እጅ ተገኝተው በሀገራቸው በነበሩት እጅ አይገኙም! ሌሎች ደግሞ በሀገራቸው እጅ እያሉ በዝርወት በነበሩት እጅ አልነበሩም። ነገር ግን በንጉሥ በጥሊሞስ አላላቢነት ብሉይ ኪዳን በ2ኛው መ/ክ/ዘመን ከጌታ ልደት በፊት

2. የባቢሎኖውያን - በ5ኛው መ/ክ/ዘመን የተጠረዘ። ሁለቱ ጥራዎች በትርጓሜ ስልት አንድ ሲሆኑ በይዘት ግን የሚለያዩበት ጊዜ አለ።

ቶሲኖታ

ቶሲኖታ ግለት (ተጨማሪ) ግለት ሲሆን የመምህራን አይሁድን ሐሳብና አመለካከት ያቀፈ ነው።¹⁰

ሚድራሺ

ሃይማኖታዊ ጽሑፎች የሚጠነቡት ከፍል ነው። በአይሁድ ትውፊት የታወቁት የዜና መዋዕል መጻሕፍት ምንጮች (2ዜና.13+22፤ 24+27) የሚገኙት በዚህ ነው። በዚና መዋዕልና በነገሥት መጻሕፍት ላይ የነገሥታትን ታሪክ ከተናገረ በኋላ፡-

- የእሥራኤል ነገሥታት መጽሐፍ (1ዜና.28+26)
- የይሁዳ ነገሥታት መጽሐፍ (ነገሥ. 15+23)
- የያሻር መጽሐፍ (2ሳሙ.1+18)

እነዚህን መጻሕፍት ይጠቅሳል። እንዲያውም የቀረው ነገር በነዚህ እንደተጻፈ ይጠቁመናል። አንዳንድም ከእነዚህ መጻሕፍት ይወሰናል። (2ሳሙ.1+18) ይህም መጽሐፍ ቅዱስ በሙሉ ተጽፎ እንዳለለቀ በትውፊት ለእኛ የደረሰ እጅግ ብዙ ነገር እንዳለ ያመለክተናል። እነዚህ መጻሕፍት በሚድራሺ የጥናት ክፍል በአይሁድ የትውፊት ት/ቤት ይጠኑ ዝርዝር።

ሚድራሺ ሁለት ክፍል ዝርዝር

1. ሃላክሃ፡- ተግራው ለእምነቱ ተናፂ እንዲሆን የሚግርበት፤ በመከራ፤ በችግርና በማይጠበቅ የሰለት ተሰለት አስቸጋሪ ሕይወት ውስጥ ሕገ ኦሪትን እንዲት መረጸምና በእምነቱ ጽኑ ለአምላኩም ታማኝ መሆን እንዳለበት ምክር የሚገኝበት ክፍል ነው።

2. ሃጋዳህ፡- የሙሴ መጻሕፍት ትረካዊ ምዕራፎችን (ታሪክ ነክ የሆኑትን) የሚያበራራ ሰፊና ጥልቅ የሆነ ስበከታዊ ክፍል ነው። ዋና ዓላማውም የተግራውን ሕይወት ግንቦ ሲሆን ታሪኮችን፤ ምሳሌዎችን፤ አባባሎችን እና ሥነ ቃላትን ይዞአል።¹¹

¹⁰ Ibid p.36

¹¹ Ibid p.37

የአይሁድ ትውፊት በጌታ ዘንድ

አይሁድ ከአባቶቻቸው የወረሱዋቸው ትውፊቶች ለብሉይ ኪዳን ጉዞዋቸው በእጅጉ ጠቅሞቸዋል። ትውፊት ባይኖር ኑሮ ቃለ እግዚአብሔርን መግር፤ መተርጉምና ለተተኪው ትውልድ ትምህርታቸውን ግስተላለፍ ባልቻሉም ዝርዝር።

ነገር ግን በኋላ ዘመን ከአባቶቻቸው በተተባበሩት ላይ የራሳቸውን ሥጋዊ ፍልስፍና እየጨመሩ ስለመጡ ጌታችን ደጋግሞ ወትሮአቸዋል። ግቱ.15+3፤ 7+13። ይህም የአባቶቻቸውን እንዲጠብቁ በሥጋ ጥበብ ተመርተው፤ ከመንፈሳዊ ሕይወት ከቃለ እግዚአብሔር ጋር የሚቃረኑ ወገኖችን መጨመራቸውን እንዲተው እንጂ ትውፊታቸውን እንዲገቱ ግለቱ አይደለም። የአይሁድ የተቀደሰ ትውፊት በሐዋርያትም ዘንድ ተተባይነት በማግኘቱ ለቅድስት ቤተ ክርስቲያን ተላልፎአል። ሐዋርያት የአይሁድን ትውፊት ሐዲስ ኪዳንን አግኝተናል ብለው አልናቁትም በሚገባ ተጠቅመውበታል።

ትውፊት በዘመነ ሐዋርያት

ትዱሳን ሐዋርያት ከጌታችን ከመድኃኒታችን ከኢየሱስ ክርስቶስ የተግሩትን ትምህርተ ክርስትና ለተተኪዎቻቸው ያስተማሩት በትውፊት ነው። የመጀመርያዋ የሐዲስ ኪዳን መጽሐፍ የምትባለው የትዱስ ጳውሎስ መልእክት ወደ ገላትያ ሰዎች እንኳን የተጻፈችው ከጌታችን ዕርገት በኋላ ከ10 ዓመታት በላይ ቆይታ ነው። በዚህ ዘመን ውስጥ ሐዋርያት ወንጌልን የሰበኩት በቃል፤ በተግባር በግላየትና በሕይወታቸው ነው። ይህ ደገሞ ተተኪው ትውልድ ከአባቱ የሚወርሰው ትውፊት ነው።

ከዚህም በኋላ ቢሆን በመላዋ ዓለም ቤተ ክርስቲያን ስትስፋፋ በቂ ትዱሳት መጻሕፍት አልነበሩዋትም። ይህ ግለት ግን በቂ ክርስቲያናዊ ኑሮ አልነበረም ግለት አይደለም። የቤተ ክርስቲያን ልጆች ከአባው ሐዋርያትና ከደቀ መዛሙርቶቻቸው ያዩትን፤ የሰሙትንና የተግሩትን ትውፊት ተቀብለው እነርሱም በመኖር ለትውልድ አወረሱት እንጂ።

ሐዋርያት በትምህርታቸው የአይሁድን የተቀደሰ ትውፊት ተጠቅመዋል።

ለምሳሌ፡- ጥቱ.2+23 - (በነቢያት ናዝራዊ ይባላል የተባለው ደረጃ ዘንድ ናዝራት ወደምትባል ከተማ ገብቶ ኖረ።) በ46ቱ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ስለ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ብዙ ትንቢታት ተጽፈዋል። ነገር ግን በእነዚህ መጻሕፍት ጌታ (ናዝራዊ ይባላል) የግራ ትንቢት የለም። ይህ ትንቢት ግን በሐዋርያው ቅዱስ ግቴዎስ ተጠቅሷል። ከየት መጣ? በቤተ ክርስቲያን ትውፊት እንደምንግረው ይህ ትንቢት በነቢያት ተነግሮ በጥርኩ ጊዜ በጠፉት መጻሕፍት የነበረ ሲሆን መጻሕፍቱ ቢጠፉም በቃል ለሐዋርያት ደርሶአል።

ዕብ.12+21 - ሙሴም እጅግ አረራለሁ እንቀጠቀጥግለሁ እስኪል ድረስ የግራቸው እጅግ የግሪያስፈራ ነበረ።

በአሪት መጻሕፍት ውስጥ ሙሴ በደብረ ሲና (ፈራ ተንቀጠቀጠ፤ አረራለሁ አለ) የግራ አልተጻፈም። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ግን ከአይሁድ ትውፊት ያገኘውን በመልእክቱ አሥፍሮታል።

2ጢሞ.3+8 ኢያኒስና ኢያንበሬስም ሙሴን እንደ ተቃውሞት...

በአሪት ዘጸአት ምዕራፍ 7+11 ላይ ሙሴን ለመቃወም የገባ። ጠንቋዮች በፊቱ እንደተገዳደሩት ይነገረናል። ነገር ግን (የገባ። ጠንቋዮች) ከግለት በቀር ሙሴ በአሪት መጽሐፉ ስግቸውን አልገለጠውም። ቅዱስ ጳውሎስ ግን በትውፊት ያገኘውን ተጠቅሞ (ኢያኒስና ኢያንበሬስ) ብሎ ጠርቷቸዋል። በቤተ ክርስቲያናችን ትምህርት በሉቃ.16+19 የግሪግው ባለጠጋ (ጥፎ) ይባል እንደነበር የታወቀውም በዚህ ዓይነት መንገድ ነው።

ይሁዳ 8+11 የሙላእክት አለቃ ጊካኤል ግን ከዲያብሎስ ጋር በተከራከረ ጊዜ ስለሙሴ ሥጋ ሲከራከር ጌታ ይገሥፅህ አለው እንጂ የሰድብን ቃል ሊናገረው አልደረገም።

የአሪት ዘዳግም የመጨረሻ ምዕራፍ ሙሴ በናባው ተራራ እንዳረፈና መቃብሩም እስከሣረ እንደግደታውት ከመንገሩ በቀር ይህን የቅዱስ ጊካኤልንና የዲያብሎስን ክርክር አይገልጽም።

ሐዋርያው ይሁዳ ይህን ታሪክ ያገኘው የሙሴን ታሪክ ከግሪግኛው (The Assumption of Moses) ትውፊታዊ መጽሐፍ ነው። እሥራኤል ሙሴን በጣም ይፈሩት ነበር። ተአምር ሲያደርግ፤ ከእግዚአብሔር ጋር ሲነጋገር፤ ፊቱ እንደ ፀሐይ ሲያበራ ሰላዩት አምላክ ነው ብለው ለግሙን ደርሰው ነበር። እንዲያውም ማከራ ሲገጥማቸው፤ እግዚአብሔር ሲቆጣጠራቸው፤ ወደ አምላክህ ጸልይልን ነበር የግራት። ሊቀ ነቢያት ሙሴ ያህል ስለነበር ፀገረ ከነጻን ለግዮት ወደናባው ተራራ በመጣ ጊዜ ሁለት ሙላእክት በአረጋውያን ተሙሰለው መቃብር ሲቆፍሩ በያይ ለገዛቸው ቤተ መቅረሪያውን ተቀበላቸው። እነርሱም በመጨረሻ (ሰውየው ቆሙ) በአንተ ልክ ነውና እስቲ ገብተህ ለካልን አሉት። እነርሱም በየጥህነት ጉድጓዱ ውስጥ ገብቶ እንደተኛ እንደ ዕንቅፋት አበልበት በዚያው ዐረፈ። ሙላእክትም ተባሩት። እግዚአብሔር የሙሴን መቃብር ከእሥራኤል የሠወረበት ምክንያት ነበረው። ሙሴን በጣም ይወዱትና ያከብሩት ስለነበር ፍትር ስቧቸው እናመልኳለን ብለው በመገጥት በመቃብሩ ሥርዓት አምልኮዎቻቸውን እንደደረሱ ነው።

ነገር ግን ጠላት ዲያብሎስ አርፎ ስለግደቀው ሊያሳያቸው በመገጥቱ ቅዱስ ጊካኤል ተቃውመው። በመጨረሻም ከአራሱ ከዲያብሎስም ሠወረበት።¹²

ሐዋርያው ቅዱስ ይሁዳ የጠቀሰው ይህንን ነው። ይህም የግሪግኛን አበው ሐዋርያት ገድላትንና ድርሳናትን አክብረው መቃብላቸውን ሲሆን እናታችን ቅድስት ቤተ ክርስቲያንም የእነርሱን አርአያ ተከትላ ገድላትንና ድርሳናትን ተቀበላቸዋለች።

ሬእ.2+14 ለጣዖት የታረደውን እንዲበሉና እንዲሰኩ በእሥራኤል ልጆች ዘንድ ግሙናከያን ሊያፍርባቸው ባላቅን ያስተግረ የበለጸገውን ትምህርት የግጦብቱ በዚያካንተ ጋር ስላሉ...

በአሪት ዘገላቱ የምናገኘው የበለጸገው ታሪክ እሥራኤልን በላግም በመጨረቱ የተነገ ከጠልቃ ጋር ተጣልተው መለያቸውን ነው። ይህን የሐንሰ በራእዩ፤ በሌላ ዐታ ደገም ቅዱስ ዲፕሮስ

¹² ዕተጠግ፡- ሙሴን ልደላት የጌታ ሙሴን ተርገዘ፤ ዘና እድራ፤ ዘና ሕይወት ሙሴን ለሙሴን ተሙላክት።

(2ኢጥ.2+13) እና ይሁዳ (ይሁዳ.11) የጠቀሱትን ታሪክ በአራት ዘጠነ አናገኘውም። እነዚህ ሐዋርያት ግን ከአይሁድ ትውፊት አግኝተው ጠቅሰውታል።

በለፃፍ ለመርገም ሲወጣ መልክ እግዚአብሔር መንገድ ላይ ጠብቆ መርገሙን ወደ በረከት ተየረበት። ዘጥ.22+21-35። እሥራኤልንም መረቀ። ባላት ይህን ሲሰግ በእጅጉ አዘነ። በለፃፍ ግን እንዲህ ብሎ መከረፍ እሥራኤል ሲወራረሩ ለጣዖት መሥዋዕት ሠውተህ አስተምጥ። በረከቱም ቀነጃጅት የጥፋብ ሴቶችን አወልፍ። የእሥራኤል ጉበዛዝትም ቀነጃጅትን ባዩ ጊዜ ለባቸው ይቀልጣል። ከኛ ጋር ተኛም ይሷቸዋል። ቀነጃጅቱም (ለስተድግቸሁ መሥዋዕተ ጣዖትን ብሉልን) ይበሉዋቸው። ያን ጊዜ አምላክ እሥራኤል እግዚአብሔር ቀናተኛ ነውና በመቅሰፍት ይወርሰልሃል። አለው። ባላትም እንደተባለው አደረገ። በዘጥ.25 የምናየው የ24000 እሥራኤላውያን እልቂት የተከሠተው በዚህ የተነሣ ነው።

እነዚህ ሠለስቱ ሐዋርያት የጠቀሱትን ታሪክ ዛሬ በቤተ ክርስቲያን ትውፊት ነው የምናገኘው።¹³

ከቅዱሳን ሐዋርያት ደቀ መዛሙርቶቻቸው ትምህርተ ወንጌልን በትውፊት ተቀብለዋል።

ብዙ ሰዎች ወንጌልና መልእክታት ከተጻፉ ወዲያ ትውፊት የቀረ ይመስላቸዋል። ነገር ግን ቅዱሳን ሐዋርያት ወንጌልና መልእክታትን ሲጽፉ ሌሎች ትውፊታዊ መረጃዎችንም ተጠቅመዋል።

1ቆሮ.11+34 የቀረውን ነገር በመጣሁ ጊዜ እደነግራለሁ። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን በሄደ ጊዜ የደነገጋቸው ምንድናቸው? እነዚህ በቤተ ክርስቲያን ዛሬም የምንቀበላቸው የምሥጢራትን አረጋግጥ፤ የቤተ መቅደስ ሥርዓት፤ የቆርባን (የምሥጢር ቤት) ሥርዓት ሲሆኑ ለሁሉም በግልጽ የግዴታና የሥርዓተ ክህነት ትምህርቶች ናቸው። ዛሬ ቤተ ክርስቲያን በትውፊቷ ተቀብላ ትጠቀምባቸዋለች። የቆሮንቶስ ሰዎችም እነዚህን

ትምህርቶች (ድንጋጌዎች) ከቅዱስ ጳውሎስ ያገኙዋቸው በጽሑፍ ብቻ ሳይሆን አይተው! ተምረው እና ወርሰው ነው።

ቲቶ.1+5 ስለዚህ ምክንያት የቀረውን እንድታደራጅ በጠተግው እኔ አንተን እንዳዘዝቡህ...

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለቲቶ የሰጠው የግደራጃ ትዕዛዝ አልተገለጠም። ቲቶ የቀርጫስ ሊቀ ጳጳስ ሆኖ በቅዱስ ጳውሎስ ተሾሞ ነበር። ቅዱስ ጳውሎስ በዚያ ሊሠራው ስለግንባው ሥራ (ሥርዓተ ናሎትን) ከጻፈለት በኋላ ነበር ይህን ቃል የተናገረው እነዚያ የጳጳሳትን አገልግሎት የሚመለከቱ የቅዱስ ጳውሎስ ትዕዛዛት የሥርዓተ ናሎት ትምህርቶች አካል ሲሆኑ!

እነዚህን ቲቶ የተቀበለው ከአባቱ በግዮትና በመግር በትውፊት ነው።

2ዮሐ.12 እንድጽፍላችሁ የምረልገው ብዙ ነገር ላለኝ በወረቀትና በቀለም ልጽፈው አልወድም። ዳሩ ግን ደስታችሁ ፍፁም እንዲሆን ወደ እናንተ ለመጣ አፍ ለአፍም ልናገራችሁ ተስፋ አደርጋለሁ።

ይህ ቃል የተጻፈው ከኤጅያን ደሴቶች ባንዱ ትኖር ለነበረችው የነገሥታት ልጆች ሞገዚት በርምና ለተመሠረተችው ቤተ ክርስቲያን ልጆች ነበር። በዚህች ቤተ ክርስቲያን የነበሩ ምእመናን እርስ በርስ ተለያይተው ስለነበር ቅዱስ ዮሐንስ ፍቅርን ከእርሱ አይተው እና ሰምተው በተገባር ይግሩ ዘንድ ስለወደደ ይህን ጻፈ። ምክንያቱም በትውፊት (ከሕይወት) የሚወረስ ነገር በደም ሥር ወርቶ ኑርሁና ስለግዴላቱ ቅዱስ ዮሐንስ መርጦታል። የሰሙትን ቢያፍት ደስ ያስኛልና (ደስታችሁ ፍፁም እንዲሆን) አላቸው።

3ዮሐ.13+14፡- ልጽፍልህ የምረልገው ብዙ ነገር ነበረኝ ዳሩ ግን በቀለምና በብዕር ልጽፍልህ አልወድም ነገር ግን ወዲያው ላይህ ተስፋ አደርጋለሁ አፍ ለአፍም እንገንጋራለን።

ጋይዮስ በስደት ምክንያት የሚንከራተቱትን ክርስቲያኖች እየተቀበለ የሚያስተናገድ የዕንገዳ ፍቅር የነበረው ከታናሿ እስያ ከተሞች ባንዱ ይኖር የነበረ ደግሰው ነው። ዮሐንስ ዝናውን ስለሰግ በመልካም ምግብ ይበረታ ዘንድ ይህን ጻፈለት። ይህ ደግሰው

¹³ ኤሌል ሃይማኖት ተሰልክት

ከአበው ኑር! ሕይወትና ክርስቲያናዊ ሥርዓት አይቶ በምትባሉ ለጅግ ሙሉም እንደሚሆንላት ቅዱስ የሐንሽ ሰላወቀ በአካል ሊያገኘው በኑርው (በትውረት) ሊያስተምረው ወደደ።

2ተሰ.2+13:- በቃላትንም ቢሆን ወይንም በሙልአክታችን የተቀበላችሁትን ትውፊት (ወግ) ያዩ።

ቅዱሳን ሐዋርያት ትውፊታቸውን በቃልም በሙልአክትም አስተላልፈዋል። ሁለቱም በቅድስት ቤተ ክርስቲያን እኩል ቦታ ቢኖራቸው ስለሚገባ («ያዙ») ሲል ቅዱስ ጳውሎስ የቶሰሉንቱ ክርስቲያናቸውን ሙከርአቸዋል። ታከንያቱም ትምህርቱ በጽሑፍም ሙግ በቃል ለቤተ ክርስቲያን የሚሰጠው ጥቅም እኩል ነውና!

ሐዋርያት አባቶቻችን በወንጌል ያልተጻፈ! ነገር ግን በትውፊት ተጠብቀው የኖሩ የጌታ ትምህርቶችን በሙልአክታቸው ገልጠዋቸዋል። ለምሳሌ:-

1ቀር.9+14 ወንጌልን የሚሰበኩ ከወንጌል ቀለብ እንዲበሉ ጌታ ደንግጉአል።

1ቀር.7+10 ቅዱስ ጳውሎስ የባልና ሚስትን ነገር ካስተማረ በኋላ (እኔ ግን አላዝም ጌታ እንጂ) በግለት ይደመድግል። የመጀመርያው ጥቅስ በወንጌላውያን አልሠረረም። በትውፊት የተላለፈ የጌታ ትምህርት ነው። ሁለተኛው ጥቅስ ጌታ የባልና ሚስትን ነገር ባስተማረበት በግቲ.19+1-12 ላይ የለም። ይህም ጌታ ተናግሮት በወንጌላውያን ሳይጻፍ በቃል የተላለፈ ነው።

የጌታችን ትምህርቶችና ሥራዎች ሁሉ በወንጌል ተጠቃለው አልተጻፉም።

ዮሐ.20+30 - ኢየሱስ በዚህ መጽሐፍ ያልተጻፈ ሌላ ብዙ ያልክት በደቀ መዛሙርቱ ፊት አደረገ።

ዮሐ.21+25 ኢየሱስ ያደረገው ሌላ ብዙ ነገር ደግሞ አለ።

ሁሉ በእያንዳንዱ ቢጻፍ ለተጻፉት መጻሕፍት ግልም ራሱ ባልበቃቸው ይመስላል።

እነዚህ የጌታ ተአምራትና ትምህርቶች ዛሬ ቃል በቃል እየተወረሱ አልያም ደግሞ ተአምረ ኢየሱስን በመስሉ መጻሕፍት

ተጽፈው ይገኛሉ። ለምሳሌ ጌታ ከ12 ዓመት - 30 ዓመት የት እንደኖረ! ምን እንደሠራ በመጽሐፍ ቅዱስ አልተጻፈም! ተአምረ ኢየሱስ ግን በሚገባ መዝገብ ይገኛል። ከዚህም ሌላ ደግሞ ወንጌላውያን በአጭሩ የጻፉትን ትውፊት በሰፊው ያበራራዋል።

ዮሐ.12+20-22 ጌታን እንዲያሳያቸው ፈልጎትን የጠየቁትና እንደርያለም ወደ መድሃኒዓለም ያቀረባቸው ገሪሶች! ከጌታ ድር የተነጋገሩት ነገርም ለምንም እንደረለጉት አልተገለጠም። በቤተ ክርስቲያን ትውፊት ግን እነዚህ ሰዎች ከዑር (ኢደሳ) ገጥሦ ከአብጋር ዑካግ ለጌታ የሚቀርብ ደብዳቤ ይዘው መምጣታቸው ይነገራል።¹⁴

ከዚህም ሌላ ጌታ ከሙታን ተለይቶ ከተነሣ በኋላ እስካረገበት ቀን ድረስ ለ40 ቀናት ያህል ለደቀ መዛሙርቱ እየተገለጠ አስተምሯቸው ነበር። ነገር ግን በዚህ ሪፕሮ ጊዜ ያስተማራቸው ትምህርት ሙሉ በሙሉ በአራቱ ወንጌላት በወንጌላውያን አልተገለጠም። በቤተ ክርስቲያን ግን በመጽሐፈ ኪዳን ላይ ተጽፎ ይገኛል።

እንግዲህ በአጠቃላይ አበው ሐዋርያት ትውፊትን ተተብለው ተጠቅመውበታል። ደቀ መዛሙርቶቻቸውም በረገታቸው ከእነርሱ ወርሰዋል። ታዲያ እነርሱ ያከበሩትን እኛ ልንገነዘብ አይገባም።

ትውፊት በቀደምት የቤተ ክርስቲያን አበው

የሐዋርያት ትውፊት ተረካቢ የሆኑት ቀደምት አበውም ስለትውፊት አስትምረዋል። በአባቶቻቸውም ትውፊት ተጠቅመዋል። ጠብቀው ተንከባከበውም ለኛ አድርሰዋል። ቅዱሳት መጻሕፍትን ተቀበለው ለኛ ያስረክቡንም በትውፊት ነው። እነዚህ አበው ስለ ትውፊት ከገለጡት መካከል ጥቂቱን እንመለከታለን።

ቅዱስ ቄርሎስ ዘኢየሩሳሌም (380-444) ብዙ ትውፊት የብሉይ ኪዳንና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን እነማን እንደ ሆኑ ተምረናል። በግለት ቅዱሳት መጻሕፍት እነማን

¹⁴ ሙሉ ታሪኩን ለሁለተኛው ክፍል በሐዋርያው ተግዝ ታሪክ ላይ ተመለከት።

እንደሆነ፤ ግን እንደጻፋቸው እና ለምን እንደተጻፉ፤ ለግዕዝ የቻለው በቤተ ክርስቲያን ትውፊት ተጠብቆ ሰላገንነውና አበው ሰላሰረከቡን፤ ስለመሠከሩልንም መሆኑን ገልጦአል።

ቅዱስ ፓፒያስ (60-130 ዓ.ም)፡- የፍርገያ (ሄራፓሊስ) ሊቀጳጳስ የነበረ የሐዋርያው ቅዱስ ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ሲሆን ቁጥሩ ከሐዋርያውያን አበው ነው። ፓፒያስ ከፓሊካርፒስ ጋር አብሮ ከቅዱስ ዮሐንስ ተምሮአል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት የሚባለው አውሳብዮስ እንደጻፈው ፓፒያስ ከሐዋርያት ከተግሩ ሰዎች የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት ግጥናት ይወድ ነበር።

የሐዋርያት ደቀ መዝሙር የነበረ ሰው ወደ እኔ ሲመጣ የምጠይቀው ነገር ቢኖር እንድርያስ፤ ዲጥርስ፤ ፈልጶስ፤ ተግስ፤ ያዕቆብና ዮሐንስ ወይንም ደግሞ ግቴዎስና ሌሎች ሐዋርያት ምን እንደተናገሩ፤ ምን እንዳስተግሩ ነው። ከተጻፉት ይልቅ ለኔ ሕያው ሆነው ላሪ በተግባር የግያቸውና የምስግቸው ትውፊቶች የበለጡ ናቸው።¹⁵ አባታችን ፓፒያስ የአባቶቹን ኑሮ፤ ሥርዓትና ጉዞ እየተመለከተ የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት ለመረከብና ለግሰረከብ ይህን ያህል ይተጋ ነበር። ትውፊት ሕያው የሆነ ክርስትና ነውና፤ በኑሮ፤ በተግባር በሕይወት ተገልጦ የሚታይ። ይህንንም እውነታ የፓሊካርፒስ ደቀ መዝሙር የነበረውና በላጅነቱ ቅዱስ ዮሐንስ ፓሊካርፒስን ሲያስተምር የተከታተለው ሄሪኒዎስ እንዲህ ገልጦት ነበር።

ሄሪኒዎስ (130-200 ዓ.ም)፡- የልዮን ሊቀጳጳስ የነበረው ሄሪኒዎስ ከፓሊካርፒስ ጋር በሰርዎኔስ ሰላሳለፈው ነገር ሲናገር።

ጣዚህ ዘመን ኑሮ ይልቅ እነዚያ ቀናት ወለል ብለው ይታዩኛል። ከላጅነቱ ጀምሮ የተግርህቸውና በሕይወቱ ሠርፀው ዘወትር የሚኖሩ እነዚያ ነገሮች። አባቱ ቅዱስ ፓሊካርፒስ የት ቦታ ተቀምጦ እንዳስተግረ፤ ላሪ ድረስ የቦታው ትዝታ ከአእምሮቱ ሥዕሉ አልጠፋም። እንደት ይወጣና ይገባ እንደነበር፤ የአኗኗሩ ሁኔታ፤ አቀራረቡ፤ ለምእመናን የመከራቸው፤ ያስተግራቸውና

የገመፀባቸው ቃላት፤ ከሐዋርያው ቅዱስ ዮሐንስ ጋር ምን እንደ ተነጋገሩ ጌታችንን በአካል ካፍት ሐዋርያት የተግራቸው ትምህርቶች። እነርሱ የነገሩትን ሁሉ እንደት ያስታውሳቸው እንደነበር። ስለጌታችን ከአንደበታቸው የሰጣቸው ነገሮች ሁሉ...ምንም እንኳን በዚያ ዕድሜያዊ ከዐቅሜ በላይ ቢሆኑም በልዑል እግዚአብሔር ችርነት እንደት በታላት ጉጉት እከታተላቸው እንደነበር፡- ላሪም በአእምሮቱ ይመላለሳሉ። በወረቀት አልጻፍኩባቸውም፤ በልቤ ግን ቀርጫ ጥላሁ። ሁል ጊዜም በትክክል እመራባቸዋለሁ።¹⁶ አባታችን ሄሪኒዎስ ከአባቱ ከፓሊካርፒስ፤ እርሱንም ካስተግሩት ሐዋርያት ጋርገኛቸው በኑሮ፤ በሕይወት የሚገለጡ፤ ግን ያልተጻፉ ትምህርቶች በአእምሮው ተከትለው፤ በልቡ ሠርፀው እንደሚኖሩ፤ የሐዋርያት ትምህርቶች በመሆናቸውም እንደሚመራባቸው ጽፎአል።

ቅዱስ ሲፕሪያን (200-258 ዓ.ም)፡- በተኒዚያ የተወለደውና የካርቱጅ ሊቀ ጳጳስ የነበረው ሲፕሪያን (አውነተኛው የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜና ዶግማ (ትምህርተ ሃይማኖት) የሚገኘው በአውነተኛዋ ቤተ ክርስቲያን ብቻ ነው። የቤተ ክርስቲያን ትውፊት ርቀፅ የሆነው የአበው እምነት እንዳይበረዝ የሚጠብቅ አጥር ነውና።¹⁷ በግለት አስተምሮናል። እንደ ሲፕሪያን ትምህርት አውነተኛው እምነትና የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም የሚገኘው በቅድስት ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ነው። የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት ገቀው እያቃለሉ ሃይማኖት አለኝ ለግለት አይቻልም።

ቅዱስ ጎርጎርዮስ ዘኑሲስ (330-395 ዓ.ም)፡- የቅዱስ ባስልዮስ ዘቴግርያ ወንድም፤ የኑሲስ ሊቀ ጳጳስና ከቀጳዶቹ አበው አንዱ የሆነው ጎርጎርዮስ እንዲህ ብሏል (ለምናስተምረው ትምህርት አውነተኛነት ግስረጃው ከቅዱሳን ሐዋርያት በደቀ መዛሙር ቀታቸውና አሠረፍናታቸውን በተከተሉ ቅዱሳን አበው በኩል ያገኘውና የወረሰው ትውፊት ከኛ ጋር መኖሩ ነው።¹⁸ በቅዱስ ጎርጎርዮስ ትምህርት መሠረትም አንድ ሰው የአበውን ትውፊት ሳይቀበል ርቀፅ የሆነውን እምነት እከተላለሁ ለግለት ፈፅሞ

¹⁵ Eusebius HE 3:39

¹⁶ Eusebius HE 2:20:9-7

¹⁷ St. Cyprian: Epistle 74:11, Unity of the Church 6

¹⁸ St. Gregor of Nyssa, Contra Eunomium 4PG 45:853

አይችልም። የግሪክ ተቃራኒው እና የግሪክ ነገር አባት የግሪክ ሰብት (ራስ በቀል) ነው።

ቅዱስ ባስልዮስ ታላቁ። (330-379 ዓ.ም)፡- የቲግርያ ሊቀ ጳጳስ የነበረው የኅርኅርያስ ዘኅሊሉ ወንድም ባስልዮስ በትምህርቱ (የመናፍቃን የክህደት ቀስት ዓላማው ደግሞችንን መብረህ ነው። ለዚህ ተግባራዊ መሆን ከግሪክ ተቃራኒው መንገድ ደግሞ እውነተኛው እምነታችንን፤ ሐዋርያዊ ትውፊታችንን ግጥጣል እና ግናኖት አንዱ ነው። መጻሕፍትን ያከበሩ መስለው ትውፊታችንን ይንቀሳቃሳሉ)።¹⁹ በግልት አስቅድሞ እንደተናገረው የዘመናችን መናፍቃንም ለወንጌል የተቆረቆሩ ለእግዚአብሔር ቃል የቀኑ መስለው በመቅረብ እኛ መጽሐፍ ቅዱስን ያገኘንበትን ትውፊት አስተለው እንደነበሩ ባዶ ሊያስቀሩን ይፈልጋሉ።

ቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ (347-407 ዓ.ም) የቅስጥንጥንያ ሊቀጳጳስ የነበረው የሐንስ አፈወርቅ (ሐዋርያት ሁሉንም ነገር አልጹልንም። እንዲያውም የበለጠውን ያስተግሩን በቃልና በግላዩት ነው። ለኛ ከጽሑፎቻቸው ጋር ያወረሱን ትልቅ ሀብት ቢኖር ትውፊታቸው ነው?)²⁰ እንዳለው ቅዱሳን ሐዋርያት ለትምህርትና ለተግባሩ ያህል ከጸሐፊነት ሌላ ለኛ ያወረሱን የቤተ ክርስቲያን ሀብት ትውፊት ነው። በዚህም በጽሑፍ ያልተላለፈው ሕያው ሆኖ ዛሬ ድረስ በተግባር የግሪክ የክርስትና ትምህርት ለቤተ ክርስቲያን ልጆች ደርሶአል። ሁሉም የሐዋርያት ትምህርት ነውና አንዱን ጥሎ አንዱን እንጠልጥሎ መርጥ አይቻልም።

ቅዱስ ኤጲፋንዮስ (ከ315-403 ዓ.ም) የሰላግሊ (ቀጽርሰ ሊቀ ጳጳስ የነበረው ቅዱስ ኤጲፋንዮስ (ትውፊታችንን በክርስትና ጉዞአችን መጠቀሚያችን የገድ ነው። ያከንያትም በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ ስለሁሉም ነገር አልተጻፈምና! አባቶቻችን ሐዋርያት ሃይማኖትን ለኛ ያወረሱን በጽሑፎቻቸውና በትውፊታቸው ነው?)² በግልት ተናግሮ ዘላለ።

እንግዲህ በአባቶቻችን ትምህርት እንደተገለጠው ትውፊት የመጽሐፍ ቅዱስ ግብረርያ፤ የሐዋርያት ትምህርት ተጠብቆ ለትውልድ የግሪክ ሰብት፤ ቅዱሳት መጻሕፍትን ያገኘንበት እና የተረገጠበት የቤተ ክርስቲያን ሀብት እንጂ (በመናውያኑ) እንደግሉን ተረት አይደለም።

ትውፊትን መጠበቅ

ባለንበት ዘመን ብዙ ሰዎች አንድ ጥያቄ ሲጠይቁ ተደጋግሞ ይሰጣል። «የእያንዱን ድርጅቶች ለምን በዙ?» ለዚህ ጥያቄ ግን መልሱ አንድ ብቻ ነው። «ሐዋርያዊ ትውፊት በመጣሱ» የግላው ነው አባቶቻችን ግናቸውንም ነገር የግረጽሙት አባቶቻቸውን ተመልክተው፤ ከእነርሱ ተረድተው ከሥርዓታቸውና ከሃይማኖታቸው፤ ከትምህርታቸውና ከመንገዳቸው ሳይወጡ ነው። በዚህም የተነገሩ አባቶቻቸውን መስለው አባቶቻቸውን ሆነው ይጓዙ ነበር። ይህ ትውልድ ግን በተለይም ሠለጠንኩ ያለው ክፍል እንደ 2ኛው መ/ክ/ዘ መናፍቃን (እንደ ግናስቲኮች) እምነትን ከፍልስፍና ስለግሪክ ተቃራኒው የግዛ ዘመኑን ምቹት ለግግላት ሲል በፈቃድ እግዚአብሔር ከመራት ይልቅ ፈቃድ እግዚአብሔርን እንደ ሥጋው ምቹት ለመራት ይፈልጋል። የሐዋርያትን ትውፊት እየናተ (ራስ በቀል) ትውልድ እየሆነ እርሱ ለክርስትና የመጀመርያ የሆነ ይመስል አባቶቹን እያቃለለ፤ እየረሳም ተጉዞአል።

የዚህ የአበው ትውፊት እየተረሳ እና እየተናቀ መምጣት ደግሞ በመንፈሳዊ ኑሮ ዙርያ ታጥሮ የነበረውንና የክህደት ትምህርት ወደ ቤተ ክርስቲያን እንዳይገባ የብረት ግንብ ሆኖበት የናረውን አጥር አፈረሰው። የዲያብሎስ መርዝ እንደሌለ በክርስቲያኖች ኑሮ ውስጥ እንዲነጣጥ አደረገው። በመጨረሻም መንፈሳዊ ኑሮን አስለቅቆ ሥጋዊ ምቹትን፤ ዓለማዊ ቅንጦትን፤ የኃጢአት ነቀርሳን ተከለበት።

የአንደኛና የሁለተኛው ዓለም ሕዝቦች ለስሙ የያዙትን ክርስትና ከፖለቲካ፤ ከኢኮኖሚ፤ ከሥልጣን፤ ከቅንጦትና ምቹት ወዘተ. ጋር አያይዘው የምድራዊ ኑሮአቸው፤ የኃጢአታቸው ሽፋን ሊያደርጉት ሲሹ።

¹⁹ St. Basil: On the Spirit, ch 10/25

²⁰ St. John Chrysostom, In 2 thess., Hom 4:4, PG 62:486.

²¹ St. Epiphanius: Adv. Hear 61:6, PG 41:1048 Ancoratus 62.

የ3ኛው ዓለም ሕዝቦች ደግሞ ለእነርሱ ክርስትና ተብሎ የተሰበከላቸው (በተለይ የአፍሪካና የላቲን አሜሪካ ሕዝቦች) ከቅኝ ግዛትና ከብዝሃነት ጋር አብሮ በመሆኑ ነገራቸውን ካገኙ ወዲህ²² ለክርስትና እምነት ያላቸው አመለካከት ለቅኝ ገዢዎቻቸው ካላቸው አመለካከት ጋር ተጣምርዋል። ያንኑ ለእነርሱ የተሰበከውን የስም ክርስትና የባዕዳን ጫና አድርገው ስለሚያዩት የኔነት ስሜት አይሰማቸውም።²³

እንግዲህ ዓለም በዚህ መልክ መንገድ እግዚአብሔርን እየለቀቀ በገዛ ምኞቱ ሲጓዝ ቅድስት ቤተ ክርስቲያናችን ግን አስቀድሞ ከአበው፣ በኋላም ከሐዋርያትና አሠራሮቻቸውን ተከትለው ከተነሡ ቅዱሳን ያገኘችውን ርቱዕ የሆነ እምነት ሳትከልስ፤ ሳትበርዝ፤ ሳትጥል እና ሳትነጥል ይዛ መገኘት ምን ያህል ሐዋርያዊት፤ ርትዕት፤ ቅድስትና ገጽሕት እንደሆነች ይገልጥናል።

ከዚህች ቅድስት እናት፤ ዓለም ለተራብ ሕይወቱ ምግብ ነፍስ ይጠብቃል። ለቆት፤ ከዶትና ረስቶት ወደመጣው ግንኙነት እንድትመልሰው ይሻል። በዚህ ደግሞ የቤተ ክርስቲያን ትውፊት ተጠብቆ መገኘቱ፤ ብሉም ለትውልዱ መገለጡ፤ በየጊዜውም ትምህርቱ መስጠቱ አስረካጊ ነው። ለዚህም፡-

በአበው በኩል፡-

ትውልዱ ተራቀቅኩ እያለ በሄደ ቀጥር፤ የመናፍቃንና የከሃድያን ዓይነትና መጠንም እየወመረ ይሄዳል። በዚህ ጊዜ ደግሞ እነዚህ የጥፋቱ ትምህርቶች በክርስቲያኑ ሕዝብ ግንብራዊና መንፈሳዊ ኑሮ ውስጥ ዘልቀው በመግባት አከራካሪ ጥያቄዎችን ያስነግሱ፤ ሕዝቡን በሥርዓትና በእምነት ለመለያየትም ይጥራሉ። ሕዝቡም የራሱን መንገድ መርጦ በመከተል በሚዋኹት ዓለም ውስጥ ስምጦ እንዳይጠፋ ቅዱሳን አበው ከዚህ በፊት በታሪክ እንደሚኖረው ተውና የጻፈንም እንዳየንው፡-

²² ከ1960ዎቹ ወዲህ

²³ ጥቁር ክርስቶስ፤ የጥቂት ሃረ መለት... የመሳሰሉት ፍልስፍናዊ የመሬት ከዚህ በፊት ነው።

1. አከራካሪ በሆኑ ነገሮች ላይ መወሰን ያስፈልጋል፡-

ለምሳሌ በሀገራችን በኢትዮጵያ ከ13ኛው መ/ክ/ዘመን ጀምሮ በሰንበት በዓል አከባበር ላይ ክርክር ተነሥቶ ነበር። ቀዳሚትን ግንባር ይገባል ወይስ ዕለተ እሑድን (ሰንበተ ክርስቲያንን) ብቻ? በሚለው ነጥብ ዙርያ። ይህ ጉዳይ ለ100 ዓመት ያህል ሲያከራከር ቆይቶ በ14ኛው መ/ክ/ዘመን አፄ ዘርዐ ያዕቆብ በጠፋትና በደብረ ምጥማቅ በተደረገው ጉባዔ ከእስክንድርያ የመጡት ሁለቱ ሊቃነ ጳጳሳት አባ ገብርኤልና አባ ሚካኤል፤ እነ አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫና ሌሎች ሊቃውንት ተሰብስበው (ሁለቱም ሰንበቶች እንዲከበሩ) በማለት የነበረውን ትውፊት አፅንተው ወስነዋል። ይህም ሕዝብ ክርስቲያኑ አንድ ወጥ ሥርዓት እንዲከተል አድርጎታል።

ዛሬም የሕዝቡን የልብ ትርታ በማድመጥ ከመሠረተ ርቆ ከመሄዱ በፊት ሊቃውንት ቤተ ክርስቲያን የከዚህ በፊቱን ሥራቸውን ቢቀጥሉበት መልካም ነው።

2. ቅዱሳት መጻሕፍትን ማዘጋጀት

ቅዱሳን አበው በየዘመናቱ ለትውልዱ ሃይማኖቱን የሚያወናበት፤ በሥርዓት የሚጓዝበት፤ ዘመኑን የሚዋጀበት የተለያዩ ቅዱሳት መጻሕፍትን ደርሰው አልፈዋል። ዛሬም አሉ። ይህ መጻሕፍትን ለትውልዱ የመጻፍ ትውፊት አስቀድሞ ከነዚያት በኋላም ከሐዋርያት ቀጥሎም ከቅዱሳን አበው የመጣ ነው። ለምሳሌ ከላይ በ14ኛው መ/ክ/ዘ ደቂቀ እስጢፋ የተባሉ መናፍቃን ሥዕልን፤ መስቀልን፤ ክብረ ቅዱሳንን፤ ቤተ ክርስቲያን መሳሉምን... ተቃውመው በተነሡ ጊዜ በደብረ ብርሃኑ ጉባዔ ተወግዘው ሲለዩ የተለያዩ የእምነት ግዕዝ ቅዱሳት መጻሕፍት ተጽፈው ነበር።

አፄ ዘርዐዮዕቆብ፡- ገገሥን ከሊቅነት አስተባብረው የያዙት አፄ ዘርዐዮዕቆብ የሚከተሉትን መጻሕፍት ጽፈው ነበር።

- ጦማረ ትስብእት
- መጽሐፈ ብርሃን
- መጽሐፈ ባሕርይ
- መጽሐፈ ምዕላጽ

- ሙጽሐፈ ክህደተ ሰይጣን
- ተወትቦ ምሥጢር
- እገዢአብሐር ነገሠ

ሊቁ አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫም በዚያው ዘመን

- ሙጽሐፈ አርጋናን
- ሕይወተ ግርያም
- ሰዓታት
- ሙጽሐፈ ምሥጢር
- ውዳሴ መስተላ
- ተአምና ትዱሳን
- ክብረ ትዱሳን፣ ወዘተ. ሙጽሐፍትን ጽፈዋል።

ዛሬም አበው ጳጳሳት ሊቃውንት ቤተ ክርስቲያን እና ከሲናዶስ ሰብሰባ መጠናቀቅ በኋላ ለሕዝቡ ጥያቄ መልስ የግሆን እምነት እንዲፀና፣ ሥርዓት እንዲረጋ የግሪክ ስርዓትን ሙጽሐፍ ቢያውጡ። ከዚህም በተጨማሪ በታላ ያለ ይረሳል ነውና ትውልዱ መጓዛ ትዱሳን እንዳይርቀውና ተላዋጭ እንዳይሆን የተለያዩ ትዱሳት መጻሕፍት ታትመው ለምእመናን ቢዳረሱ መልካም ነው።

3. የአብነት ት/ቤቶችን መጠበቅ፡- በተለይ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የአበው ትውረት ተጠብቆ ለዘመናችን እንዲደርስ ታላቅ አስተዋፅኦ ያደረጉት የአብነት ት/ቤቶች ናቸው። ትምህርትን፣ ሥርዓትን፣ ሥነ ምግባርን፣ ክርስቲያናዊ ኑሮን፣ ታሪክን፣ ወዘተ ለተከታዩ ትውልድ ያስተምራሉ ያወርሳሉ። ዛሬ ግን ሁለት ችግሮች አፍጠው ይታዩባቸዋል።

ሀ. የት/ቤቶቹ መዘንጋት። የአብነት ት/ቤቶች በአጽዎ ደረጃ ጥንት እንደነበሩት ናቸው። የቤቱ አሠራር፣ የተግሪዎች የኑሮ ሁኔታ፣ የመምህራን ኑሮ እና ደመወዝ አልተሻሻለም። ዘመኑ ሲገፋ እርሱ ግን ባለበት ይሄዳል። በዚህም የተነገ የ20ኛው መ/ክ/ዘመንን ወጣት ገና በሩቁ ያስደነገጠዋል።

ለ. የተግሪዎች ሁኔታ። ዛሬ በሀገራችን አቡነ ዘበለግያት የግደደገም ትውልድ እየመጣ ነው፤ ይህ ደገም ከየመዋዕለ ሕፃናቱ የግሪካው ትውልድ ነው (Kindergartenaized Generation) ይህ ትውልድ የዘመኑን ጥበብና ፍልስፍና ብቻ ስለግሪክ ከሥነ ምግባርና መንፈሳዊ በረከት ውጭ እየሆነ ነው። ዛሬ በአብነት ት/ቤቶች የምናገኛቸው አብዛኞቹ የገጠር ወጣቶች ናቸው ግለት ይቻላል። እነዚህ ደገሞች አንድ ተንከተገን በቀመስዋት ጊዜ በዚያው ቀልጠው ሊተሩ ይችላሉ።

በመሆኑም የት/ቤቶቻችን አጽዎ ዘመናዊ፣ በምግባር፣ በሃይማኖት፣ በሥርዓት ትውረታዊ (ጥንታዊ) ሊሆኑ ይገባል። የከተማ አብያተ ክርስቲያናት በአጥቢያቸው ት/ቤት ከፍተው አቡነ ዘበለግያት የግደደገም ትውልድ ግፍራት አለባቸው።

ሐ. የንዋየ ትድሳትና ቅርሶች መጠበቅ፡- አባቶቻችን መንፈሳዊ በረከት ያገኙባቸው፣ ከጋጠሉትና ከዲያብሎስ ጋር የተጋደሉባቸው፣ የቤተ ክርስቲያናችንን ጥንታዊነት፣ ታሪካዊነትና ሐዋርያዊነት የግመሠከሩ፣ ትውልዱን በግንኙነት የግሪክ አያሌ ንዋየ ትድሳትና ቅርሶች አሉን። አበው እነዚህን መንፈሳውያን ሀብቶች ለኛ ያስረከቡን ከጠላት ታግለው በየዋሻው ሠውረው ነው። ጥቅማቸውን ቢያውቁ። ዛሬ ግን በዘራፍያን እየተመዘበሩ ታሪክ አልባ እየሆነ ነውና የቤተ ክርስቲያን ልጆች መጠንቀቅ አለብን።

- ጥበቃው መጠንከር
- ተመዝግበው መያዝ
- ታሪካቸው መጠናትና መመዝገብ
- አተግመጣቸው ከመፍረስ፣ ከመበጣጠስ፣ ከመጉሳቀል የግሪክ መሆን
- የፈረሱት መጠን፣ ያሉት መጠበቅ አለባቸው።

በምእመናን በኩል

የቤተ ክርስቲያንን ትውረት ለመጠበቅ የአበው ጥረት ብቻ አይበቃም። ምእመናንም ድርሻ አላቸው።

- የቅዱስ ሲናዶስ ውሳኔዎችን በግንባር
- የአበውን አሠሪናት ተከትሎ በእምነት በኑር እና በሥርዓት፤ እነርሱን ሆኖ በማግኘት፤
- ቅዱሳት መጻሕፍትን በማግኘት፤ በመሰብሰብ እና በመጠረዝ ለትውልድ በማቆየት
- ንዋዩ ቅድሳትን ለመጠበቅ በሰጠን ጉባዔያት በኩል አስተዋፅዖ በማድረግ
- በእምነት፤ በሥርዓት፤ አለያም ደግሞ በግንባራዊ ኑር ረገድ ለሚገኙ ጥያቄዎች፤ የዘመኑ ፍልስፍና፤ ሳይንስና ቴክኖሎጂ በምእመናን ኑር ለሚፈጥሩዋቸው እንዲሁም ችግሮች የራስን አመለካከት ይዞ ከመጓዝ ይልቅ ለአበው አቅርቦ መፍትሔ እንዲያገኝ ግድረግ፤
- ትውፊታችንን ለልጆቻችን ግስተግር።

እንዲህ ካደረግን በእውነት የሐዋርያትን ትውፊት ይዘን፤ የቅዱሳንን ሕይወት ወርሰን፤ አንድ ጊዜ ፈፅሞ ለቅዱሳን በተሰጠች ሃይማኖት መኖር እንችላለን። ለዚህም እግጢአብሐር ይርዳን። አሜን።

ክፍል ሁለት

የመጀመሪያው መቶ ክ/ዘመን ቅዱሳንና ተጋድሏቸው መግቢያ

የመጀመሪያው መቶ ክ/ዘመን በቅድስት ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ልዩ የሆነ ሥፍራ ያለው ዘመን ነው። ምክንያቱም

1. ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ዓለምን ለግዳን ከእመቤታችን ከቅድስት ድንግል ግርያም የተወለደው፤ ወንጌሉ መንግሥቱን ያስተግረው፤ ለቤዛ ዓለም ሲል በመልዕልተ መስቀል የተሰቀለው፤ ሞቶ በሦስተኛው ቀን ክብርት ትንግሄውን የገለጠው፤ በዐርባኛውም ቀን ወደ ሰማዩ ሰግኖት ያረገው በዚሁ ዘመን ነው።

2. ቀደምት የቤተ ክርስቲያን አበው የሆኑት ቅዱሳን ሐዋርያት በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ ለታላቁ የወንጌል ተልዕኮ የተመረጡት፤ በመላዋ ዓለም ዙሪው ወንጌልን የሰበኩት፤ ስለ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ሲሉ ደግሞውን አፍሰው ያረፉት በዚህ ጊዜ ነው።

3. ቅድስት ቤተ ክርስቲያን በክርስቶስ ደም ተዋጅታ፤ በመንፈስ ቅዱስ ጸጋ ጸንታ ለዓለም የተሰበከችበት የሐዲስ ኪዳን መባቻ ነው።

4. ጌታችንን በገንዘባቸውና በጉልበታቸው ያገለገሉ ምእመናን (እነ ዮሴፍ ዘአረግትያና ኒቆላዎስ)፤ በተለያዩ ሥፍራዎች (እነ ጲላሞስና ሌንጊናስ) የተገኙበት ዘመን ነው።

5. የመጀመሪያዎቹ ሰማዕታት ቅዱስ እስጢፋኖስ (ሊቀ ዲያቆናት) እና ቅዱስ ያዕቆብ ሐዋርያው ክርስትናን በደግሞው ያጸኑበት ዘመን ነው።

6. ለክርስትና መሰጠት ግዕዝነት የጠሩት የመጀመሪያዎቹ ሐዋርያውያን መኖር የተገኙበት ዘመን ነው።¹

ሀ. የኢየሩሳሌም መንበር

ክርስትና መጀመሪያ የተሰጠው በኢየሩሳሌምና በአካባቢዋ ስለነበር የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ከተግዋን በግዕዝነት ይጠቀሙባት ነበር። የኢየሩሳሌም መንበር የመጀመርያ ፓትርያርክ

¹ The See of St. Mark and the School of Alexandria, p.10-13

ትዱስ ያልቀበ (የጌታችን ወንድም - እኩ ለእግዚእነ) ሲሆን በ62 ዓ.ም በሰማዕትነት ሲያርፍ ወንድሙ ስምያን በመንበሩ ተተካ። እርሱም በ106 ዓ.ም በኢየሩሳሌም ከተማ በሰማዕትነት ዐርርአል።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ አስተድሞ በተናገረው ትንቢት መሠረት (ማቴ.23፥37-38) በ70 ዓ.ም ሮማውያን ጉሥ ጥላስ 80000 ሠራዊት አስከትቶ ከተማንን በመሠረር ከተማንን ሠበር ገብቶ በዚያን ጊዜ በሮማውያን አገዛዝ ላይ ዐዋፀው የነበሩትን አይሁድ ግጥሞችን ሲረዳቸው የተሩትን ደግሞ በባርነት ሸጣቸው። ከተማንንም አረረላት። በዚህም የተነገ የኢየሩሳሌም መንበር ተቋቋመ²

ለ. የአንጾኪያ መንበር

አንጾኪያ ለሮሜ አስተዳደር ሦስተኛ ከተማ የነበረች የሶርያ ከተማ ናት። በዚህች ቦታ ቀድሞው ወንጌልን የሰበከው ትዱስ ጳውሎስና ትዱስ በርሃባስ ሲሆኑ ተተሎም ትዱስ ጲጥሮስ ተካፍሎበታል።

በከተማዋ አይሁድም አሕዛብም ነበሩባት። የጌታ ደቀ መዛሙርት (ክርስቲያን) የግለሰብም ያገኙት በዚህች ከተማ ነው። ለመጀመሪያዋ የሐዋርያት ሲናዶስ (50፥ 51 ዓ.ም) ምክንያት የሆነው ጥያቄም የተነገው ከአንጾኪያ ክርስቲያኖች ነው።

በሐዋርያት እግር ተተክቶ መንበሩን የተረከበው አገናጥሮስ ምጥፀ ለአንበላ ነበር። ባረ የሶርያ ክርስቲያኖች መንበር ናት።

ሐ. የእስክንድርያ መንበር

የእስክንድርያ ከተማ በጉበሳ ሰጊናዊ ጧፍ በዓባይ ወንዝ ዳር የምትገኝ ወደብ ናት። ከተማዋ ስጊን ያገኘችው ከታላቁ የግሪኮች ጉሥ ከእስክንድር ነው። መንበሩን የመሠረተው ትዱስ ግርቆስ ወንጌላዊ በ68 ዓ.ም አካባቢ ሲሆን በ68 ዓ.ም በሰማዕትነት ሲያርፍ ትዱስ አንያናስ በመንበሩ ተተክቶአል። ባረ የጉበሳ ቤተክርስቲያን ጥና ግዕዝል ናት።

² የኢየሩሳሌም ከተማ አዋጅት ታሪክ ባለሙያ ሙሴት 3ኛ ገጽ 2 ላይ ተመልከት።

መ. የሮማ መንበር

የሮሜ መንግሥት ጥና ከተማ ሮማ ነበረች። በከተማዋ ለመጀመሪያ ጊዜ ወንጌልን የሰበከው ሐዋርያ ትዱስ ጳውሎስ መሆኑ ይነገራል። የመጀመሪያዎቹን የሮም ጳጳሳት ትዱስ ሌክሲንና ትዱስ አጌቅሊመስን የሾማቸውም እርሱ ነው። የሮም ሰዎች ግን ለታሪክ ሸጊያ በትድጊያ የሰበከው ትዱስ ጲጥሮስ ነው ያላሉ።

ሠ. የኤራሶን መንበር

በጥንቱ የታናሹ እስያ በዛሬው የቱርክ ግዛት የምትገኝ ከተማ ናት- ኤራሶን። አስተዳደሩ በዚህች ከተማ ወንጌልን የሰበከው ሐዋርያ ትዱስ ጳውሎስ ሲሆን ትዱስ ዮሐንስ ወንጌላዊም መንበሩን በኤራሶን አድርጎ ለብዙ ዓመታት አስተምሮባታል። በመጨረሻም በሮማውያን ተይዞ ወደ ፍጥም ደሴት የተጋዘው በዚህች ከተማ ሲያስተምር ነው።

ሐዋርያው ትዱስ ጳውሎስ ደቀ መዝሙሩ ጢዋቲዎስን ለዚህች ከተማ ሊቀ ጳጳስ አድርጎ ሾሞት ነበር። በግፍ እስከተገደለበት እስከ 97 ዓ.ም ድረስ የኤራሶን ሊቀጳጳስ በመሆን ትዱስ ዮሐንስ ረድቶአል።

የኤራሶን መንበር ትዱስ ዮሐንስ ከዚህ ዓለም ከተለየ (ከ99 ዓ.ም) በኋላ ተዘቀዘች። ባረ ኢየሱስክ ተብላ የጥንት ታሪክ ጠፍቶ ቱርክ ውስጥ የምትገኝ ከተማ ሆናለች።

ረ. የሶርምኔስ መንበር

በትድጊያ በዚህች ከተማ በግስተግር መንበሩን የመሠረተው ነባቢ መለኮት ሐዋርያው ትዱስ ዮሐንስ ሲሆን እርሱ እየተዘዋወረ ለግስተግር እንዲያመቸው ደቀ መዝሙሩ ፓሊካርጥስን ሊቀጳጳስ አድርጎ በመንበሩ ሾሞት ነበር። ፓሊካርጥስም በሰማዕትነት እስካረረበት እስከ 155 ዓ.ም ድረስ ሲያገለግል ቆይቷል። ከዚያ በኋላ ግን ግዕዝልነቷ እየቀዘቀዘ መጣ። ባረ ከተማዋ ኢዝግራ ተብላ ቱርክ ውስጥ ትገኛለች።

ሰ. የአቴና መንበር

በመጀመሪያ ለአቴናውያን ወንጌልን የሰበከው ሐዋርያ ትዱስ ጳውሎስ ነው። እርሱም ለአቴና መንበር ትዱስ ዲዮናስዮስን ሊቀጳጳስ

አድርጉ ሾሙ። በጽሑፍ ሙሉም የአቲና ሙንበር ወደ ርም ሙጠቃልል በጽሑፍ እየተዘጋጀ ሙጣ።

ሸ. የቀስጥንጥንያ ሙንበር

የቀስጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያን ሙጽራፍ የተሰበከችው በሐዋርያው በቅዱስ እንደርያስ ነበር። ከተገዋ የምሥራቁ ርም ግዛት (የባህንቲያም) ሙናገሻ ነበረች። ይህች ሙንበር እን የሐንስ አረመኔን የመሰሉ ታላላቅ የተዋሕዶ ሊቃውንት ያረራች ናት። ነገር ግን ቀስጥንጥንያውያን በ451 ዓ.ም በኬልቄዶን የተረጠፈውን የክህደት ትምህርት በመተባበራት ርትዕት ከሆነችው ሃይማኖት ረቀቅ አሉ። ይባሉ ብሎ በ1445 ዓ.ም በአቶግን ቱርክ ወረራ አካባቢው ሲያዝ የቀስጥንጥንያ ሙንበርን ተደመደመ። አስደናቂው የቅድስት ሱፍያ ቤተ ክርስቲያን ሙስሊድ ሆነ። ስጊም ተቀይሮ ኢስታንቡል ተባለ።

የጽሑፍ ሙሉም በአጠቃላይ ሃረ ሁላችንም በታሪክ የምናገኘው፤ በኑር የምንገለጠው፤ የክርስትና ሕይወት ለዓለም የተበሠረበት ነበር።

ብዙ የታሪክ ምሁራን የግዛትነት ነገር የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ሲነግ ታላቁን ቦታ የግድዘው የቅዱሳን ልጆቿ ገድል መሆኑን ነው። የቤተ ክርስቲያን ጉዞ ግልት የቅዱሳን ተጋድሎ ነው። ያለ ቤተ ክርስቲያን ቅዱሳን፤ ያለ ቅዱሳንም ቤተ ክርስቲያን አይኖሩም። ቤተ ክርስቲያን በዓላውያን ነገሥታት፤ በአረግውያን መኳንንት ስትገፋ፤ በመናፍቃን ግራ ስትፈተን ብትኖርና ብትመገምን እንኳ ሳትበጠስ ለዚህ ትውልድ እንድትደርስ ያደረጋት የቅዱሳን ልጆቿ ሰግዕትነት ነው።

ስለዚህም የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ ስናነግ ከአድራጊዎቹ፤ ከባለግሉቹ እና ከታሪኩ ባለቤቶች አንገር ጭምር እንጂ ከድርጊቱ ጋር ብቻ መጓዝ የለብንም።

በዚህ በጽሑፍ ሙሉም የቅድስት ቤተ ክርስቲያን ከቅዱሳን ሐዋርያት ጀምሮ እያሌ ቅዱሳንን አፍርታለች። አሠረ ፍናታቸውን እንድንከተል፤ ውለታቸውንም እንዳንዘነጋ፤ በበረከታቸውም እንድንጠቀም ከቅዱሳን ሐዋርያት ታሪክ ገድለና በረከት በጽሑፍ ጥቂቶቹን እንሆ።

ምዕራፍ አንድ

ቅዱሳን ሐዋርያት

መድኃኒት ዓለም ኢየሱስ ክርስቶስ በ30 ዘመኑ በግዢ የርዳናስ በዕደ የሐንስ ተጠምቶ 40 ቀንና ሌሊት በገዳመ ቆርንቶስ ከጾመ ከጸለየ በኋላ የግስተግር ሥራውን ሲጀምር አስቀድሞ ያደረገው ነገር ቢኖር ቃሉን ተምረው፤ ሰምተው፤ ተአምራቱን አይተው፤ ዳሰው፤ በዓለም ዘረው ወንጌልን የግሰጠኩ ደቀ መዛሙርቱን መምረጥ ነበር። እነዚህ ደቀ መዛሙርቱም ሐዋርያት ተብለው ይጠራሉ።

ሐዋርያ የግሊው ቃል ሐረ-ሄደ ካለው የግእዝ ቃል የወጣ ሲሆን ትርጉሙም የተላከ ሂያጅ፤ ልዑክ ግለት ነው። ወንጌል መገገሥትን፤ ድኅነት ዓለምን ለመላው ዓለም ሊያውጁ፤ ሊያበሥሩ ተልከዋልና። ቅዱስ ግርቆስ በወንጌሉ እንደገለጠው (ማር.3+13) አስተዳዎ ከእርሱ ጋር እንዲኖሩ ከጠራቸው በኋላ እግዚአብሔር ለሰው ልጅ የገለጠውን ድንቅ ሥራ፤ አምላክ ሰው ሆኖ ያደረገውን ተአምራት፤ ለዓለም ድኅነት የተደረገውን ሁሉ ሊመሠክሩ ተመርጠዋል።

ከዚያ በፊት በሌዋውያን ዘር ይወርድ የነበረውን የብሉይ ኪዳን ሥልጣን ከሀነት በሐዲስ በመተካት ለእነርሱ ሰጣቸው። ዮሐ.20+22። እነርሱም ጌታችን እንዳስተግራቸውና ቃል ኪዳንም እንደገባላቸው። ማቴ.28+20። ለተከታዮቻቸው ይኸንን ሥልጣን በአንብርተ ዕድና በንፍሐት በመሾም አስተላለፉ። ዮሐ.9+12።

በልጁ በኢየሱስ ክርስቶስ ደም የተዋጀችውን የእግዚአብሔርን ቤተ ክርስቲያን በስብከታቸው፤ በሰጣቸውም ሥልጣን፤ ባደላቸውም ጸጋ ጠብቀው አቆዩዋት።

የጽሑፍ ቤተ ክርስቲያን በበዓለ ገምሳ በቅዱስ ዲተርስ ሰብከት በ3000 ምእመናን በሀገረ ኢየሩሳሌም በ34 ዓ.ም

ተመሠረተች። ከዚያም ዓለምን ዕጣ በዕጣ ተካፍለው ተፃዋውረው አስተግሩ። ወንጌልን ሰብከው ቤተ ክርስቲያንን አነፁ። አዋልኮ ጣዖትን አጠፉ። ርኩሳን አጋንንትን አሳደዱ። በሙስታፋ ዕርፍ አርሰው፤ ንጹሕ ዘር ወንጌልን ዘርተው፤ በደግኛው አተሙ።

ላስተግሩት ሕዝብ ለእያንዳንዱ ግጽኛ የጊሆኑ መልእክታትን ጻፉ። ሥርዓተ ቤተ ክርስቲያንን ሠሩ። ከጌታ የተግሩትን፤ ያዩትን እና የሰሙትን ለተከታዮቻቸው በቃል፤ በትርፍ በመጸሐፍትም አውርሰው በተጋድሉ ዐረፉ።

የሐዋርያት አመራረጥ

ጌታችን ሐዋርያትን ከድኾች ከሀብታሞች መርዋለል። እነ ቅዱስ ጲጥርስን የመሰሉ ድኻ ዓጣ አጥግጆትን ሲጠራ እነቅዱስ ግቴዎስን የመሰሉ በተረገቡ ጠር የከበሩትንም አልተዋቸውም። ሁሉም በእግዚአብሔር ዘንድ እኩል ናቸውና። ሁሉም ደግሞ ያላቸውን ትተው ተከትለውታል። ግቴ.4፡20፤ 9፡9።

ከተግሩትም ከግይግኑም ወገን መርዋለል። የሐንስና ያዕቆብን ጌታ የጠራቸው ከአባታቸው ጋር ዓጣ ሲያጠፍቱ ነው። ሌላ ትምህርት አልነበራቸውም። ነገር ግን አልናታቸውም። ምሁረ አራት የነበረውንም ናትናኤልን ጠርቶታል አልተወደም።

የተናተፉት አይሁድ ወገን በሙሆኑ በዚያን ዘመን ርግውያንን ለግስጦሞች ውስጥ ውስጡን በምድረ ፍልስጥኤያ ይካሄድ የነበረው ዐመፅ ተካፋይ የነበረውን ስምያንን ከዚያ ገርገር አውጥቶ የሰላምና የፀጥታ ወደብ ወደ ሆነው ወደ አርሱ ወስዶታል።

ቤተ እሥራኤል ስትመሠረት 12ቱ አብው እየተባሉ በጊጠሩት ከያዕቆብ አብራክ በተከፈሉ የእሥራ ሁለቱ ነገድ አባቶች ነበር። አሁንም የእሥራኤል ዘንፍስ ግንባር ቤተ ክርስቲያን ስትመሠረት በ12ቱ ሐዋርያት ትሆን ዘንድ እምላክ ፈተደ።

1. ቅዱስ ጲጥርስ - ከቤተ ስምያን (በእናቱ ወገን) እናቱ ትወደው ስለነበር በነገድዋ ስም ጠራቸው።
2. ቅዱስ እንድርዮስ-ከቤተ ርቤል (በአባቱ ወገን) አባቱ ይወደው ነበርና ከነገዱ በተወረሰ ስም ጠራው።
3. ቅዱስ ያዕቆብ - ከነገደ ሌዊ (በአባቱ)
4. ቅዱስ ዮሐንስ - ከነገደ ይሁዳ (በእናቱ)
5. ቅዱስ ረልጶስ - ከነገደ ዛብሎን
6. ቅዱስ በርተሎሜዎስ - ከነገደ ንፍታሌም።
7. ቅዱስ ግቴዎስ - ከነገደ ይሳኩር
8. ቅዱስ ተግስ - ከነገደ አሲር
9. ቅዱስ ያዕቆብ ወልደ አልፍዮስ - ከነገደ ጋድ
10. ቅዱስ ታዴዎስ - ከነገደ ዮሴፍ
11. ቅዱስ ስምያን ተነናዊ - ከቤተ ብንያም
12. ያስቆርቱ ይሁዳ - ከቤተ ዳን³

የሐዋርያት ሲኖዶስ

ሲኖዶስ ቃሉ የገሪክ ሲሆን ትርጉሙም ስለ ነገራት ቤተ ክርስቲያን የጊለበስቡ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ጉባዔ ግለት ነው።

የመጀመሪያዋ የሐዋርያት ሲኖዶስ የተደረገችው በ50 ዓ.ም አካባቢ በኢየሩሳሌም ከተማ ሲሆን ለጉባዔው መደረግ ምክንያት የሆነውም በአንጾኪያ ቤተ ክርስቲያን ከይሁዲነት በተመለሱትና ከአረማኒነት በተመለሱት መካከል የተነሣውን ክርክር ለመፍታት ነበር።⁴

³ 2ኛ ሐዋርያት ፳፭ 49-50

⁴ አንጻሪ የቤተ ክርስቲያኖችን ሊቃውንት ይህንኑ ለገደ ምስክር ጉባዔ በመቆጠር የመጀመሪያው በ34 ዓ.ም በአስቆርቱ ይሁዳ ምስክር የጊሆኑ ሐዋርያት መርሐ ለማቸው የተደረገው ጉባዔ (ጳጳሩ 1፡15-26) ይሁዳው ደግሞ በኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን ያሉ ክርስቲያኖችን ያገለገሉ ዘንድ ለሐገን ሊያፋናት ለማረጋገጥ ለማቸው የተሰበሰቡ ጉባዔ ነው ይላሉ። የፊዋ.6፡1-6። ትንጹሕ መጽሐፍት፤ ወ.17/71፤ ገጽ 18። በላትን ለባያት ክርስቲያናት መጻፈፍትና ጭቆና እድገት ጥርጥር ለሐገን የገለፀ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ላይ ግን የመጀመሪያዋ ሊኖረክ ተባለ የተመዘገበው ወ.ፊዋ.15 ላይ የተደረገችው ናት።

ቅዱሳን ሐዋርያት በተሰበሰቡ ጊዜ ሁሉ ስለ ነገረ ቤተ ክርስቲያን፤ ስለሥርዓተ ቤተ ክርስቲያን፤ ስለ ካህናት አገልግሎት፤ ስለ ምእመናን ድርሻ፤ ስለ ቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ውሳኔዎችን አስተምጠዋል። እነዚህ (እነርሱና መንፈስ ቅዱስ) በአንድ ላይ ሆነው የወሰኑዋቸው ውሳኔያት በሲኖዶስ፤ በአብጥሊስ፤ በግዕዝ፤ በዲድስቅልያ ወዘተ. መጻሕፍተቻቸውና በቤተ ክርስቲያን ትውፊት ለኛ ደርሰውናል።

ዛሬም በቅድስት ቤተ ክርስቲያን በዓመት ሁለት ጊዜ የሊቃን ጳጳሳት ጉባዔ (ሲኖዶስ) የሚደረገው በዚህ መሠረት ነው።

አዕማድ ሐዋርያት

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለገላትያ ክርስቲያኖች በላከው መልእክቱ (2+9) ጴጥሮስ፤ የሐንስ እና ያዕቆብን (አዕማድ ሐዋርያት) በግላት ጠርቷቸዋል። ይህ ስም ሊሰጣቸው የቻለበት ዐቢይ ምክንያት የኢየሩሳሌምን ቤተ ክርስቲያን በዋናነት ያስተባብሩ ስለነበር ነው።

ከዚህም በተጨማሪ እነዚህ ሦስቱ ሐዋርያት (የምሥጢረ ሐዋርያት) እየተባሉም ይጠራሉ። መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ

- በደብረ ታቦር ምሥጢረ መለኮቱን ሲገልጥ
- በኢያሊርስ ቤት ልጁን ሲፈውስ
- በጌቱሴጣጊ ሲጸልይ ከሌሎች ለይቶ ይዟቸው ሄዶ ነበርና።

ቅዱስ ጴጥሮስ - የሐዋርያት አለቃ

ጌታችን በቲግርያ ከተማ ለሐዋርያት ያቀረበውን ጥያቄ በመለሱ ቅዱስ ጴጥሮስን (የጥና ልጅ ስም ሆኖ በሰማያት ያለው አባቱ እንጂ ሥጋ እና ደም ይህን አልገለጠልሁም። አንተ ብፁዕ ነህ። እኔም አልቃለሁ አንተ ጴጥሮስ (ዐለት-በላቲን) ነህ። በዚህች ዐለትም ላይ ቤተ ክርስቲያንን እሠራለሁ። የገንዘብ ደጃችሁን አይችሉአትም። የመንግሥተ ሰማያትን መክፈቻዎች እስጥኳለሁ። በምድር የምታሠረው በሰማያት የታሠረ ይሆናል። በምድር የምትፈታው በሰማያት የተፈታ ይሆናል።። ግቴ.16+17-19 የሚለውን ቃል ተናግሮታል።

ቅዱስ ጴጥሮስ ይህንን ለመባል የበቃው የክርስትና እምነት መሠረት የሆነውን ምሥጢረ ሥጋዊን - ምሥጢረ ተዋሕዶን በመመስከሩ ነው። አይሁድ የጥሪ ልጅ ነው፤ ሌሎች ደግሞ ከክቢያት አንዱ ነው፤ ሲሉ የክርስቶስን የባሕርይ አምላክነት ቁልጭ አድርጎ በመመስከሩ ምስክርነቱም የእምነት መሠረት ነውና (ዐለት) ተባለ። የክርስትና እምነት መነሻው የእግዚአብሔር አብ የባሕርይ ልጅ የሆነው ኢየሱስ ክርስቶስ ሊያድነን ሊዋጀንም መጣ ብሎ ማመን ነው።

ጌታችን ቅዱስ ጴጥሮስን (ዐለትነህ) ያለው ስለ እምነቱ ነው። ለዎችን ታናሽ ወይም ታላቅ፤ ብፁዕ ወይም ሌላ የሚያደርጋቸው እምነታቸው ነውና፤ ለዚህ ነው ጌታችን በመዋዕለ ትምህርቱ ብዙ ጊዜ (እምነትነህ(ሽ) ታላቅ ነው) ይል የነበረው።

(የመንግሥተ ሰማያት ቁልፍ) ለሐዋርያት የተሰጠውን ሥልጣን ክህነት የሚያሳይ ነው።

በምድር ያሠሩት፡- ከምእመናን ልቡና እያወጡ ያሠሩት ጠላት ዲያብሎስ፤ ርትዕት የሆነችውን ሃይማኖት ሊያጣምም ሲሞክር በስንደው አዝመራ እንክርዳድን ሲዘራ ተገኝቶ አውግዘው የለዩት መናፍቅ በሰማያትም የታሠረ፤ የተለየ፤ የተወገዘ ይሆናል። እንኳንስ በሐዲስ ኪዳን ጥንት በሕገ ልቡና ዘመን አብርሃም የባረከውን ይስሐቅ፤ ይስሐቅ የባረከውን ያዕቆብ እግዚአብሔርም በሰማያት በረከት ሲባርካቸው የለዩዋቸውን እስማኤልንና ዒሳውን ደግሞ ከበረከቱ ለይቷቸዋል።

በምድር የፈታኸው፡- ዓለም በበደል በኃጢአት የታሠረ ነውና የኃጢአትን ገመድ በወንጌል ሰይፋቸው በጣጥሰው በፊት ቢፈቱለት በንስሐ በቀኖና ቤተ ክርስቲያን ከበደል እሥራት ቢፈቱት በሰማያት ፍርድ፤ በሰማያት መዝገብ የተፈታ ነፃም የወጣ ይሆናል።

ይህ ሥልጣን ክህነት ለቅዱስ ጴጥሮስ ብቻ የተሰጠ ሳይሆን ሐዋርያትን ሁሉ ወክሎ የተቀበለው ነው። ይህ ባይሆን ኖሮ በወንጌል ብርሃን የኃጢአትን ጨለማ እንዲገልጡ፤ የታሠሩትን እንዲፈቱ ጌታችን ሐዋርያትን ሁሉ ወደ ዓለም ባልላከም ነበር። መላክ የሚገባው ቅዱስ ጴጥሮስ ብቻ ነበርና።

ይህንን ሲያረጋግጥ ይታችን ለሐዋርያት የመንፈስ ቅዱስን ሀብት ባደለባት! ሥልጣኑ ከሀገሩ (አስተዳደር የገዢነት) የበሠራችውን! ቃል ኪዳንም የገባችውን) ሲሰጣቸው (እኛ አለባቸውና መንፈስ ቅዱስን ተቀበሉ። ኃጢአታቸውንም ይቅር ያላችኋቸው ሁሉ ይቀርሳቸዋል። የያዛችሁባቸውም ተይዘዋቸዋል።) በግልት ተደጥሞ በቅልፍ የተመሠሰ ሥልጣናቸውን አብራርቶ ተረጉሞ ነገርጥቸዋል። የሐ.20+22-23።

ይህም ሥልጣን በአንብሮት ዕድ ለቤተ ክርስቲያን ካህናት ተላልፎአል ይተላለፋልም። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ እንኳን ከተጠመቀ በኋላ ይህንን ሀብት በአንብሮት ዕድ አግኝቶታል። የሐዋ.9+12። እርሱም በፈንታው እነ ቅዱስ ጢሞቴዎስንና ቲቶን በዚህ ሥልጣን ሾጧቸዋል። (መንፈስ ቅዱስ ልጁን ጢሞቴዎስንም በግንኙም ላይ ፈጥህ እጅህን አትጫን) በግልት ያዘዘው ይህንን ሥልጣን ከሀገሩ ለእግዚአብሔር ቤት አገልግሎት ለተመረጡ ራሳቸውንም ወደው ፈትደው ለለዩ! ለምእመናን አባት! መሪ መሆን ለሚችሉ ብቻ መስጠት ስላለበት ነው።

ከሁሉም በላይ ደግሞ መድኃኒት ዓለም ኢየሱስ ክርስቶስ በሚያርገበት ሰዓት (እኔ እስከ ዓለም ፍጻሜ ድረስ ከእናንተ ጋር ነኝ) ግቲ.28+20 በግልት የተናገረው ሐዋርያት ላይ ጥቂት በዚህች ምድር የሚኖሩ ሆነው ሳይሆን በእነርሱ እገር ተተክተው ቤተክርስቲያንን ለሚያገለግሉ ካህናት ጭምር ይህንን የሐዋርያት ሥልጣን ግደሉን ሲናገር ነው።

የሐዋርያት ትምህርት - ለቤተ ክርስቲያን

ቅድስት ቤተ ክርስቲያን የተሰበከችው በሐዋርያት በመሆኑ ትምህርት ሐዋርያት ከክርስቶስ የተገኘ የቤተ ክርስቲያን እምነት መነሻ ነው። የሐዋርያት ትምህርት በዓይን ያቀኑ! በጆሮ የሰሙት! በእጅ የዳሰሱት በኋላም በመንፈስ ቅዱስ የተረዱት ነውና እውነተኛነቱ የተረጋገጠ ነው።

በመድኃኒት ዓለም ኢየሱስ ክርስቶስ (ሂዳና አስትምሩ) ተበለው የታዘዙ ናቸውና መልእክተኛነታቸው የታመነ ነው። የእነዚህን ሐዋርያት ትምህርት ቤተ ክርስቲያን 1. በትውፊት 2. በመጻሕፍት አግኝታለች።

1. በትውፊት

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በመልእክቱ (ከእኔ የተግራችሁትንና የተቀበላችሁትን፤ የሰማችሁትንም ያያችሁትንም እነዚህን አድርጉ) ፊልጵ 4+9። በግልት እንደተናገረው ሐዋርያት ያስተማሩት በመጻሕፍት ብቻ ሳይሆን ከኑርአቸው፤ ከተግባራቸው፤ ከገድላቸው እና ከትሩፋታቸው ጭምር በመሆኑ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያዊው ትውፊት ትጠቀምበታለች።

2. በሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት

የሐዋርያትን እውነተኛ ትምህርት ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ጠብቃ በመያዝ ለዓለም አበርክታለች። ሐዋርያት ወንጌልንና መልእክታትን የጻፉት ያስረከቡትም ለቤተ ክርስቲያን ነው። የሚገኘውም በቤተ ክርስቲያን ነው። የመጽሐፍ ቅዱስ ባለቤትም ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ናት።

ለቅድስት ቤተ ክርስቲያን የትምህርት፤ የሥርዓትና የሕግ መሠረት መጽሐፍ ቅዱስ የሆነውም በዚሁ ምክንያት ነው።

የሐዋርያት ዝርዝር

በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሐዋርያት ዝርዝር በአራት ቦታዎች ተጽፎ ይገኛል። እነዚህ ዝርዝሮች በግጥም፤ በግርቅስና በሉቃስ ወንጌሎች ሲገኙ በዮሐንስ ወንጌል ግን ዝርዝሩ አልሠራረም። የመጨረሻው ዝርዝር የሚገኘው በሐዋርያት ሥራ ላይ ነው።

ግጥም 10:1-41	ግርቅስ 3:16-19፤	ሉቃስ 6:13-16፤	የሐዋ. ሥራ 1:13-14
ኢፕሮስ	ኢፕሮስ	ኢፕሮስ	ኢፕሮስ
እንደርያስ	ያሐብ ወ/ዘብደያስ	እንደርያስ	የሐንስ
ያሐብ ወ/ዘብደ	የሐንስ	ያሐብ ወ/ዘብደ	ያሐብ ወ/ዘብደያስ
የሐንስ	እንደርያስ	የሐንስ	እንደርያስ
ፊልጵስ	ፊልጵስ	ፊልጵስ	ፊልጵስ
በርተሎሜያስ	በርተሎሜያስ	በርተሎሜያስ	ተግስ
ተግስ	ግቴዎስ	ግቴዎስ	በርተሎሜያስ
ግቴዎስ	ተግስ	ተግስ	ግቴዎስ
ያሐብ ወ/ላልፍ	ያሐብ ወ/ላልፍያስ	ያሐብ ወ/ላልፍያስ	ያሐብ ወ/ላልፍያስ
ታዲያስ	ታዲያስ	ስምያን ቀነሮው	ስምያን ቀነሮው
ስምያን ቀነሮው	ስምያን ቀነሮው	የያሐብ ደሀዳ	የያሐብ ደሀዳ
ያስቀርቶ ደሀዳ	ያስቀርቶ ደሀዳ	ያስቀርቶ ደሀዳ	-

ይህ የሐዋርያት ዝርዝር በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ ብቻ ሳይሆን በቤተክርስቲያን አዋልድ መጻሕፍትም በልዩ ልዩ ቦታ ይገኛል። ለምሳሌ ያህልም የገድለ ሐዋርያትንና የቅዱሴ ግርያምን አትርበናል።

ገድለ ሐዋርያት ⁵	ቅዱሴ ግርያም ⁶
ኢጥርስ	ኢጥርስ
እንድርያስ	ያዕቆብ
ያዕቆብ ወ/ዘብደሥስ	ዮሐንስ
ዮሐንስ	እንድርያስ
ፊልጶስ	ፊልጶስ
በርተሎሜዎስ	በርተሎሜዎስ
ግቴዎስ	ቶግስ
ቶግስ	ግቴዎስ
ያዕቆብ ወ/እልፍዮስ	ያዕቆብ ወ/እልፍዮስ
ታዲዎስ	ታዲዎስ
ስምያን ቀነናዊው	ስምያን
ያስቆርቱ ይሁዳ	ግትያስ

ከ12 ሐዋርያት መካከል ኢጥርስ፣ ዮሐንስ፣ ያዕቆብ፣ እንድርያስ፣ ቶግስ፣ ግቴዎስ፣ ስምያን ቀነናዊ፣ ያዕቆብ ወልደ እልፍዮስ፣ በርተሎሜዎስና ፊልጶስ በአራቱ የመጽሐፍ ቅዱስ የሐዋርያት ዝርዝሮችና በሁለቱ አዋልድ መጻሕፍት ላይ ስማቸው ሳይለወጥ የሚገኝ ሲሆን ያስቆርቱ ይሁዳ ደግሞ ታንቆ በመሞቱ የተነግ በሐዋርያት ሥራ ላይ ስሙ ባይጠቀስም በሦስቱ ወንጌላውያን መጻሕፍትና በገድለ ሐዋርያት ላይ ተጽድቋል።

⁵ ደ.ክጥ፡

⁶ ቅዱሴ ግርያም ወተሥፋ ሂ/ሥፌ ግተሚያ ቤት 01984 የታተመ

ሐዋርያው ግትያስ የተተካው በዚሁ ሐዋርያ ምትክ ነው። በቅዱሴ ግርያም ላይም አባሕርያቶስ ስሙን ጠቅሶት ይገኛል።

ታዲዎስ ከአራቱ የመጽሐፍ ቅዱስ የሐዋርያት ዝርዝሮች በሁለቱ እና በሁለቱ አዋልድ መጻሕፍት ላይ የሚገኝ ሲሆን፤ የያዕቆብ ይሁዳ (ከአስቆርቱ ይሁዳ ለመለየት) ደግሞ በቀሩት ሁለቱ ግላትም በሉቃስ ወንጌልና በሐዋርያት ሥራ ላይ ተመዝግቧል።

ግቴዎስና ግርቆስ እንዲሁም ገድለ ሐዋርያትና ቅዱሴ ግርያም ታዲዎስ በሚለው ስሙ ሲጠሩት፤ ወንጌላዊው ሉቃስ ግን በሁለቱም መጻሕፍቱ (በወንጌሉና በየሐዋርያት ሥራ) (የያዕቆብ ይሁዳ፣ የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ)፤ በግላት ይጠቅሳል።

በእሥራኤላውያን ዘንድ ከአንድ በላይ ስም የተለመደ ነው። ምክንያቱም ከብዙ ሕዝብ ጋር በመኖራቸውና የብዙ ቋንቋ ግላትም የግሪክ፣ የዕብራይስጥ፣ የአራማይክ፣ የሮማይስጥ፣ ወዘተ. ተናጋሪዎች በመሆናቸው በልዩ ልዩ ቋንቋ ብዙ ስሞች አሏቸው።

ለምሳሌ

- ኢጥርስ (ላቲን)፣ ስምያን (ዕብራይስጥ)፣ ኪፋ (አራማይክ)
- ቶግስ (ዕብራ)፣ ዲዲዎስ (በግሪክ መንታ ግላት ነው።)
- ግቴዎስ-ሌዊ
- ግርቆስ (ሮማይስጥ)፣ ዮሐንስ (ዕብራ)
- ላውል (ዕብራ)፣ ጳውሎስ (ግሪክ)

በልዩ ልዩ ስም ተጠርተዋል። በዚህም መሠረት ታዲዎስም (ልብድዮስ-የያዕቆብ ይሁዳ) ተብሎ በሦስት ስም ተጠርቷል።

ናትናኤል

በዮሐ.1+44-52 ላይ እንደምናገኘው ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ፊልጶስን በጠራው ጊዜ ፊልጶስም ናትናኤልን ጠርቶት ነበር። ጌታም ለናትናኤል የሕይወቱን ነገር በነገረው ጊዜ ናትናኤል ተደነቀ። በዚህም ሰዓት ጌታችን (ከዚህ የሚበልጥ ነገር ታያለህ) በግላት አስከትሎት ነበር። ነገር ግን የናትናኤል ስም

በሐዋርያት ዝርዝር በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥም ሆነ በአዋልድ መጻሕፍት አልተጠቀሰም። ታዲያ ናትናኤል የትደረስ?

የምዕራቡ ንለም ሊቃውንት ናትናኤል ግለት በርተሉጊያስ ነው በግለት ያስትምራሉ።⁷ የቤተ ክርስቲያናችን ቅዱሳት መጻሕፍት ግን በርተሉጊያስ የሌላ ሐዋርያ ስም ሲሆን ናትናኤል የሰዎችን ተነሳሪው ሌላ ስሙ ነው።⁸ በግለት ይገልጣሉ።

ናትናኤል ምሁረ ኦሪት እንደነበር አውግስጢኖስ ጽጵአል። ስምዎን ተነሳሪው ለመባል የበቃውም በወትሩ በምድረ ይሁዳ ይካፔሮ የነበረው የከነዓናውያን ንትናቱ አባል የነበረ በመሆኑ ነው። ለዚህ ያበቃው ለአራትና ለሀገሩ የነበረው ቅናት ሳይሆን አይተርም። በመሆኑም የናትናኤልና የሰዎችን ጠባይ በዚህ ይመሳሰላል። ስለዚህም ናትናኤል ስምዎን ነው ለግለት ያስኬዳል።

ያዕቆቦች

በሐዋርያት ዝርዝር ውስጥ ሁለት ያዕቆቦች ተጠቅሰዋል።

1. ያዕቆብ ታላቁ፤ ወልደ ነጎድጓድ፤ ወልደ ዘብደሥስ በሄርድስ አገረኣ ተይዞ በ44 ዓ.ም በኢየሩሳሌም በሰማዕትነት ያረረው።

2. ያዕቆብ ወልደ እልፍዮስ

የመጀመሪያው ያዕቆብ በስሙም በግብሩም በሊቃውንቱ ዘንድ አከራካሪ አልሆነም ነገር ግን ሁለተኛውን ያዕቆብ ብዙዎች ከያዕቆብ የጌታ ወንድም የተለየ አድርገው ይጽፋታል። (ገላ.1፡19)

በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ የጌታ ወንድሞች በመባል ያዕቆብ፤ ዮሳ፤ ስምዎን ተጠርተዋል። ግር.6፡13። ስለነዚህ የጌታ ወንድሞች ከጥንት ጀምሮ በሊቃውንቱ ዘንድ ሁለት ዓይነት አመለካከት አለ።

1. ዮሴፍ ከግዢ ግለት የወለዳቸውና ከጌታ ጋር አብረው ያደጉ ናቸው። ይህን መልስ የሰጠው አባታችን ቅዱስ ኢጲፋንዮስ ነው። ኢጲፋንዮስ በ382 ዓ.ም ተነሥቶ እመቤታችን ከጌታ ሌላ ልጆች

ወልዳለች የግለውንና ዛሬ ድረስ መናፍቃን የግንዛቤትን የክህደት ትምህርት ግስተግር ለጀመረው ሄሊቪዲየስ ለተባለው ላቲናዊ መናፍቅ በሰጠው መልስ ላይ የጌታ ወንድሞች የተባሉት የሴፍ ከግዢ ግለት የወለዳቸው እንደሆኑ አስተምሮ ነበር።

ይህ ትምህርት የተሰጠው ቃል በቃል ሲነገር የመጣውን ትውፊት መሠረት በግድረግ ሲሆን በግብፅ፤ በሶርያ፤ በግሪክ እና ኢትዮጵያ አበው በመጻሕፍትም ተጠቅሶ ይገኛል። አውላብዮስ ዘቲግርያ፤ ጎርጎርያስ ዘኑሲስ፤ ቄሮሱስ ዘእስክንድርያም ይህን ትምህርት አስተምረዋል።

2. የአክሱቱ ልጆች ናቸው።

ይህንን ትምህርት ለሄሊቪዲየስ በሰጠው መልስ ላይ ያመረጠው አባ ጀርም ነው። አባ ጀርም ለዚህ ትምህርት መሠረት ያደረገው መጽሐፍ ቅዱስን ሲሆን አቀራረቡም እንደግንዛቤው ነው።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስን በመከራው ሰዓት የተከተሉትን አንስት ወንጌላውያን በየክፍላቸው ጽፈዋቸዋል።

ግቲያስ - ኢየሱስንም እያገለገሉ ከገሊላ የተከተሉት ብዙ ሴቶች በሩት ሆነው ሲመለከቱ በዚያ ነበሩ። ከእነርሱም መግደላዊት ግርያም፤ የያዕቆብና ዮሳ እናት ግርያም የዘብደሥስም የልጆቹ እናት ነበሩ። ግቲ.27፡55-56።

ግርቆስ - ሰንበትም ካለፈ በኋላ መግደላዊት ግርያም፤ የያዕቆብም እናት ግርያም፤ ለሉጊያ መተው ሊቀበት ሽቶ ነው። ግር.16፡1-2።

ሉቃስ - ይህንም ለሐዋርያት የገገሩዋቸው መግደላዊት ግርያምና ዮሐና የያዕቆብም እናት ግርያም... ሉቃ.24፡10

ዮሐንስ - ነገር ግን በኢየሱስ መስቀል አጠገብ እናቱ፤ የእናቱም እገት የቀለዩኋም ግለት ግርያም፤ መግደላዊትም ግርያም ቆመው ነበር። ዮሐ.19፡25።

ከላይ በአራቱም ወንጌላውያን እንዳየነው በጌታችን መከራ መስቀል ጊዜ ከእመቤታችን ሌላ ሁለት ግርያሞች ነበሩ።

⁷ Dictionary of Saints p. 58-59, Oxford Christian Dictionary p. 136

⁸ ገላ. ሐዋርያት ፳፫ 49-50፤ ለገላ. ሐዋርያት 101 ትንጹ 138/82 ፳፫ 19-20፤ ትንጹ 70/75 ፳፫ 13። (St. Jerome, PL 23; 763; 26; 63)

1. ሙገደላዊት ግርያም (አራቱም ወንጌላውያን በዚሁ ስም ጠርተዋታል።)

2. ግቴዎስ - የያዕቆብና የዮሳ እናት ግርያም

• ግርቆስ - የያዕቆብ እናት ግርያም

• የሐንስ - የእናቱ እናት የቀለዮሳ ግሪት ግርያም በግለት የጠሯት ሁለተኛዋ ናት።

በዚህም መሠረት የያዕቆብና የዮሳ እናት ግርያም የተባላችው ቅዱስ የሐንስ በወንጌሉ የእናቱ እናት ያላት የቀለዮሳ ግሪት ግርያም ናት።

በመሆኑም ያዕቆብ ለጌታ የአክሱቱ ልጅ ነው። አባቱ ቀለዮሳ (እልፍዮስ ሲሆን) እናቱ ግርያም ትባላለች። ጥንታውያን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፍት ቀለዮሳ የዮሴፍ ወንድም ሲሆን ግርያም ደግሞ የእመቤታችን እናት መሆንዋን ጽፈዋል።⁹ ከአዋልድ መጻሕፍት አንዱ የሆነው ትርጓሜ ወንጌል የእመቤታችን እናት ሐና ካረፈች በኋላ ኢያቱም ሌላ ግሪት አግብቶ የቀለዮሳ ግሪት የሆነችውን ግርያምን እንደወለደ ይዘግባል።¹⁰

ቅዱስ ያዕቆብ የጌታ ወንድም ለመባል የበቃው፣ አባቱ ቀለዮሳ የዮሴፍ ወንድም በመሆኑ እናቱም የእመቤታችን እናት ስለሆነች በዝምድናው ቅርበት ሲሆን፤ በሌላ በኩልም ከጌታችን ጋር በዮሴፍ ቤት በአንድነት በማደጋቸው ነው።

ቀለዮሳ የግሪክ ስም ሲሆን እልፍዮስ ደግሞ ዕብራዊ ስሙ ነው። ሁለት ስም ለእሥራኤል ልግዳቸው ነው። እንግዲህ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ያሉት ያዕቆቦች ሁለት እንጂ ሦስት አይደሉም። እነርሱም፡-

1. ያዕቆብ ወልደ ቀለዮሳ፣ ወልደ እልፍዮስ፣ የጌታ ወንድም፣ ታናሹ ያዕቆብ (ከያዕቆብ ወልደ ዘብደዎስ በዕድሜ ስለሚያንስ)

2. ያዕቆብ ወልደ ዘብደዎስ፣ የዮሐንስ ወንድም፣ ታላቁ ያዕቆብ።

⁹ Hegesib 29 Eusebius Hist Eccl. 1.III. C. 11; ibid III.C.32

¹⁰ ትርጓሜ ወንጌል ገጽ 1031 በአይሁድ ዘንድ በአንድ ቤተሰብ በአንድ ዓይነት ስም የሚጠሩ ሰዎች መኖር ልግዳቸው ነው። ለምሳሌ ሙሉም የሐንስን በአባቱ ስም ወርያስ ሌላት ፈልገው ዘርፉ

የሐዋርያት ክብር በቤተ ክርስቲያን

ቅዱሳን ሐዋርያት የቤተ ክርስቲያን ተዳግውያን አበው፣ ስለ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን የተሠዉ፤ ሕይወታቸውን ለቤተ ክርስቲያን የሰጡ፣ በመሆናቸው በቤተ ክርስቲያን ዘንድ ልዩ ክብር አላቸው። ቅድስት ቤተ ክርስቲያንም በልዩ ልዩ መንገድ ታከብራቸዋለች።

ሀ. ትምህርታቸውን ሳታዛባ በመጠበቅ፡- ብዙዎች በልዩ ልዩ ዘመን ከእውነተኛው ትምህርተ ሐዋርያት አፈንግጠዋል። በመጀመሪያው መቶ ክፍለ ዘመን በሊዮን መሠርይ መሥራችነት¹¹ ከተነሡት ግናስቲኮች ጀምሮ በኋላ ዘመን እስከፈለቁት አርዮ ሳውያን፣ መቅደንዮሳውያን፣ ሰባልዮሳውያን፣ ገስጥርሳውያን፣ መሐመዳውያንና ሉተራውያን ድረስ ሐዋርያዊት ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ያቆየችላቸውን ትምህርተ ሐዋርያት፣ ትውፊተ ሐዋርያትን ትተው በገዛ ፍልስፍናቸውና ምኞታቸው ፈቃድ ሲመሩ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ግን የሐዋርያትን ትምህርትና ትውፊት ጠብቃ እስከዛሬ ኑራለች።

ለ. ገድላቸውን በመመስከር፡- አበው ሐዋርያት የክርስትና ኑሮ ፋና ወጊዎች በመሆናቸው ከከሀድያን፣ ከመናፍቃን፣ ከአረግውያን፣ ከትዕቢተኛ መኳንንትና መሳፍንት፣ ከዚህ ግለም የዲያብሎስ አሸከላ ጋር ተጋድለው በደግቸው ቀለም በአጥንታቸው ብዕር ነው - ክርስትናን የጸፉት። ጽፈውም ብቻ ሳይሆን ኑረው ቀም ሰው አሳይተውናል። (እግዚአብሔር ቸር እንደሆነ ትሙሱ እዩም) እንዳለ ልብ አምላክ ዳዊት።

በሹክሹክታ የተግሩትን በጩኸት፣ በጩላግ የተግሩትን በብርሃን፣ በቤት የተግሩትን በሰንነት ገልጠውታል። በዚህ ጊዜም ጩላግ የሰፈነበት ዓለም የወንጌልን ብርሃን መተባበል ተስናት ፍጻሜ መከራ አብዝቶባቸዋል። ይህ ያደረጉት ተጋድሎ ዛሬ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ፣ በገድላቸው፣ ወዘተ ይገኛል። ጽር መረከብ ግስተግርም ብቻ ሳይሆን በእግራቸው የተተኩ አበውም መንገዳቸውን ተከትለውታል።

¹¹ Oxford Christian Dictionary p. 1258

ዛሬም ቅድስት ቤተ ክርስቲያን የሐዋርያትን ተጋድሎ ለትውልድ ሁሉ ትመስክረዋለች። ልጆቿ እውረ ፍናታቸውን እንዲከተሉ ታስተምረዋለች። ልጆቿም «የሚበልጠውን ትንሹ እንዲያገኙ እስከ ሞት ድረስ ተደበደቡ። ሌሎችም መዘባቸውንና በመገረፍ ከዚህም በላይ በእምራትና በወኪ ተፈተኑ። በመጋዘ ተመነጠቁ። በወይዘት ተገድለው ሞቱ። ሁሉን እያጡ ሙከራን እየተቀበሉ እየተጨነቁ የበገና የፍየል ሌጦ ለብሰው ዩሩ። ግለሰብ አልተገባቸውምና በምድረ በዳና በተራራ፤ በየሻና በምድር ጉድጓድ ተትበዘበዙ።» እንዲሉ ቅዱስ ጳውሎስ ዕብራ. 11፡38።

ስለ ወንጌል ክብር፤ ስለ ርትዕት ሃይማኖት የተመዘገቡ የቤተ ክርስቲያን መግዛ የሆኑ ሐዋርያትን ገድላ በተገባር ያውሉታል።

ሐ. በግላቸውን በግክበር፡- ቅድስት ቤተ ክርስቲያን የትዳላን ሐዋርያት የሰማዕትነታቸውን (ከትዳስ የሐገስ በተር፤ እርሱ ግን ሳይሞት ወደ ብሔረሕያዊ ስለተወሰደ የተወለደበት ይከበራል። የሐ. 21፡22።) በዓል ታከብራለች። የጻድቅ ሞቱ በእግዚአብሔር ዘንድ የተከበረ ነውና።

ይህ የሐዋርያት በዓል ከመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ጀምሮ ይከበር ነበር። የሰርምኔሱ ሊቀጳጳስ ፖሊካርጥስ ሐዋርያት በሰማዕትነት ያረፉበት በዓል በጥንታውያን ክርስቲያኖች ዘንድ ይከበር እንደነበረ በ2ኛው መ/ክ/ዘመን ላይ ዘግቦ ነበር።¹² ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የሐዋርያት በዓል በድምቀት በቤተ ክርስቲያን ይከበራል። በቤተ ክርስቲያኖችን የበዓላት ቀናና መረት የትዳላን ሐዋርያት በዓል የሚከበርበት ዕለት እንደሚከተለው ነው።

1. የሐገስ ወንጌላዊ	መስከረም 4 (ላደቱ)
2. ሐዋርያው ግቴዎስ	ጥቅምት 12
3. ሐዋርያው ረላኦስ	ጎዳር 18
4. ሐዋርያው እንድርያስ	ታኅሣስ 4
5. ሐዋርያው ያዕቆብ ወ/አልፍኮስ	የካቲት 10

¹² Dictionary of Saints, p.8

6. ሐዋርያው ግትያስ	መጋቢት 8
7. ሐዋርያው ያዕቆብ ወ/ዘብደያስ	ጊያዝያ 17
8. ሐዋርያው በርተሎሚያስ	መስከረም 1
9. ሐዋርያው ስምዖን ቀነናዊ/ናትናኤል	ግንቦት 15
10. ሐዋርያው ተግስ	ግንቦት 26
11. ሐዋርያው ታዲያስ	ሐምሌ 2
12. ሐዋርያው ጲጥርስ	ሐምሌ 5
13. ሐዋርያው ጳውሎስ	ሐምሌ 5

መ. በሰማቸው ሕገ ቤተ ክርስቲያን በመስየም።

አስተዳዋ እግዚአብሔር በዘረዘቡ በኢሳይያስ ቃል «ሰንበትን ስለሚጠብቁ፤ ደስ የሚያስገኝንም ነገር ስለሚመርጡ፤ ቃል ኪዳንም ስለሚይዙ እንደረቦች እንዲህ ይላል፡- በቤቴና በትጥረ ውስጥ ከወንዶችና ከሌሎች ልጆች ይልቅ የሚበልጥ መታሰቢያና ስም እስማዋቸዋል።» ኢሳ. 56፡4 ብሎ ለትዳላን ልጆቹ በገባው ቃል ኪዳን መረት ዛሬ በቤተ ክርስቲያን ታዩት ተቀርቦላቸው፤ በሰማቸው ሕገ ቤተ ክርስቲያን ተሠርተላቸው ይከበራሉ።

ሠ. በመግባት በመጠራት፡- ቅዳሳን ሐዋርያት የቤተ ክርስቲያን መረት የክርስትና ፈር ቀዳጅ ናቸውና ዘወትር ሊታሰቡ ይገባል። በመሆኑም በክርስቲያኖች ዘንድ ክርስትና ከተነሡበት ዕለት ጀምሮ በሰማቸው መጠራት ባህላችን ነው።

1. ሥዕላቸውን በግክበር

ከጥንቱ የካታኮሎስ (ገበበምድር) ቤተ ክርስቲያን ጀምሮ የትዳላን ሐዋርያት ሥዕል ለሥርዓተ እምላኮ (ለጸሎት፤ ለምልክትና ለምስክር) መጠቀም የቤተ ክርስቲያን ሥርዓት ነው። ከዚያም በኋላ እስከ ዛሬ ድረስ የሐዋርያት ሥዕል በየአጥቢያ ቤተክርስቲያኑ

ይገኛል። ምእመናንም አስተድመው የልብሳቸውን ዘርፍ እየነኩ በጥላቸው ላይ እየተኙ ይፈጠሱ እንደነበሩት ሁሉ የሐዋ.5+151 19+11 ዛሬም ሥዕላቸውን እየዳሰሱ ድንከተ ሥጋ ድንከተ ነፍስ ያገኙበታል።

ሰ. በአግላጅነታቸው በመታመን

የቅዱሳን አግላጅነት በቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርትና በቤተ ክርስቲያን ታሪክ በተለያዩ ቦታዎች ተገልጦ ይገኛል። በዚህም መሠረት የቅዱሳን ሐዋርያት አግላጅነትም ከመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ጀምሮ የታወቀ የታመነም ነው። በሮማ መንግሥት ጨካኝነት የተነሣ በግበበምድር ለመኖር የተገደዱት ጥንታውያን ክርስቲያኖች በግበበ ምድሩ ግድግዳ ላይ በጻፉት ጸሎታቸው፤

«እውሉስና ዲፕሮስ ሆይ ድል እናገኝ ዘንድ ጸልዩልን» ብለው የተናገሩት ተገኝቷል።¹³

¹³ Dictionary of Saints p. 8

ምዕራፍ ሁለት

የሐዋርያት ታሪክ ሥራና ገድል

የቅዱሳን ሐዋርያት ታሪክ ገድልና ሥራ በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ በሙሉ አልሰረረም። አርባዕቱ ወንጌላት ሐዋርያት እንደት እንደተጠሩና እስከ ዕርገት ድረስ የነበራቸውን ሁኔታ ሲጽፉ፤ ወንጌላዊው ሉቃስ ደግሞ የሐዋርያትን (በተለይ አስተዳዋ በኢየሩሳሌም የነበሩትን በኋላም የቅዱስ እውሉስን ጉዞ በመከተል) ታሪክ እስከ 60ዎቹ መጀመሪያ ያለውን ጽፏል።

ከዚህ በሙሉ ያለውን የሐዋርያት ታሪክ ለግዕዝ ግን ሞናው ምንጭ የቤተ ክርስቲያን የታሪክ መጻሕፍት ናቸው። የሐዋርያት ደቀ መዛሙርት እነ ፓሮያስ፣ ፓሊካርጥስ፣ አግናጥዮስ፣ ቀሌምንጦስ ዘርም ወዘተ. የአባቶቻቸውን ታሪክ ጽፈው አቀይተውልናል። በኋላ ጊዜም በ2ኛውና በ3ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የተነሱት የቤተክርስቲያን ታሪክ ጸሐፍት እነአውሳብዮስ፣ ሩራኖስ፣ ጀርም፣ ወዘተ. በትውፊት የተተበሉትን መሠገጠው አልፈዋል።

ቅዱሳን ሐዋርያት ገድላቸው የተጻፈላቸው፤ በዓላቸው የተከበረላቸው የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ናቸው። እኛም በአጭሩ እንደግሪክተለው እንመለከታለን።

1. ሐዋርያው ቅዱስ ዲፕሮስ

በገሊላ ባሕር ዳር በምትገኘው በቤተሳይዳ ተወለደ። የአባቱ ስም ዮና ይባላል። ከአምስት ዓመቱ ጀምሮ ያደገው በትፍርናህም ከተማ ሲሆን በጉልማሳነቱ ከወንድሙ ከእንድርያስ ጋር በገሊላ ባሕር ዓሳ ግ/ሥገር ጀመረ። ለደቀመዛሙርነት ሲመረጥ ዕድሜው 55 ዓመት

እንደነበረ ይነገራል።¹⁴ ወደ ጌታችን ያመጣውም ወንድሙ እንደርያስ ነው።

ቅዱስ ዲፕሮስ በርናባስ እና ወንጌላዊው ግርቆስ ቤተ ዘመድ ናቸው። የግርቆስ አባት አርሶጦቡስ እና በርናባስ በእናት የሚገኙና ወንድማማች ናቸው። ቅዱስ ዲፕሮስ ያገባው የበርናባስና የአርሶጦቡስን እገት ስለነበር በጋብቻ ይሳመዳሉ።¹⁵

ቅዱስ ዲፕሮስ ለሐዋርያት ሲጠራ ሙተዳደሪያው የነበረውን መረቡንና ታንኳውን እንዲሁም አባቱን እርግፍ አድርጎ ትቶ ጌታውን የተከተለ ሐዋርያ ነው።

የመጀመሪያ ስሙ ስምያን ሲሆን ይህንንም እናቱ በነገዱ ስም እንዳወጣችለት ይነገራል። በቲላርያ ከተማ መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ (ግን ትሉኞችሁ?) ብሎ በጠየቀ ጊዜ (አንተ የሕያው እግዚአብሔር ልጅ ነህ) ብሎ ለአይሁድ ሊቃውንት የተሰወረውን ምሥጢረ ተዋሕዶ ገልጦ በመመስከሩ ጌታችን (አንተ ዲፕሮስ ነህ) ብሎታል ይህም በላቲን ቋንቋ ዐለት ግለት ነው። በአራማይክ ደግሞ ኪፋ ይባላል።

ቅዱስ ዲፕሮስ ከአዕግድ ወይንም የምሥጢር ሐዋርያት ከእነ የሐንሰን እና ያዕቆብ ጋር የሚቆጠር ነው። ከሐዋርያት ሁሉ ቀደም ቀደም የግለት ባሕርይ ነበረው። ጌታ በተባርያዶስ ባሕር ላይ ሌሊት በእግሩ ሲመጣ ቢመለከት ወደ አንተ እመጣ ወንድ እገዛኝ በግለት ካስፈተደ በኋላ ወደ ጌታ ለመምጣት መገናኛ ጀምሮ በመሐል ቤት ጥርጣራ ገባውና መስጠም ስለጀመረ ጌታችን (ያመንክ እንጂ ያላመንክ አትሁን) ብሎ ገስቶ ከመስጠም አድናታል። ግቲ. 14+22-33።

በትፍርናሆም ጉባኤ ጌታችን ምሥጢረ ቁርባንን ሲያስተምር፤ አይሁድ ስላልገባቸው ወደ ኋላ አፈገፈጉ። ከደቀ መዛሙርቱም «ብዙዎቹ ወደ ኋላ ተመለሱ» በዚህን ጊዜ መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ «እናንተ ደግሞ ልትሄዱ ትወዳላችሁ?» ብሎ ሐዋርያትን ጠየቃቸው። በዚህ ሰዓት «ጌታ ሆይ ወደግን እንሄዳለን?

አንተ የዘላለም የሕይወት ቃል አለህ። እኛስ አንተ ክርስቶስ የሕያው እግዚአብሔር ልጅ እንደሆንክ እናምናለን» በግለት ሐዋርያትን ወክሎ የመለሰ እርሱ ነው። ዮሐ. 6+66-68።

ቅዱስ ዲፕሮስ ጌታን ይወድ ነበር። ፍትሩ ግን ቅንዓት የተተላተለበት በመሆኑ ጌታችን ለደቀ መዛሙርቱ የሞቱን ነገር ቀድሞ ሲነግራቸው አይሁንብህ በግለት ተከራክሯል። ግቲ. 16+23 በኋላም «ሁሉም በአንተ ቢሰናከሉ እኔ ከቶ አልሰናከልም» ብሎ በራሱ ቅንዓት ተግምና ተናገሮ ነበር። ጌታችን «ዶሮ ሳይመህሃስት ጊዜ ትከደኛለህ» እያለው እንኳን «ከአንተ ጋር መሞት እንኳን የሚያስፈልገኝ ቢሆን ከቶ አልከድህም» በግለት የተናገረ ሰው ነው። ግቲ. 26+34።

ቅዱስ ዲፕሮስ አስቀድሞ የተናገረውን ቃል ለመጠበቅ ሞክሮ ነበር። ጌታ ዛሬ (የሰው ልጅ አሳልፎ ይሰጣል) ብሎ አስተምሮአቸው ነበርና መከላከያ ይሆነኛል ብሎ ሠይፍ ደብቆ ይዞ ነበር። የሮም ጭፍሮችም ጌታን ለመያዝ ሲጠጉ የሊቀ ካህናቱን ባርያ (ግልኩስን) በሠይፍ ጀርወን ቆረጠው። ዮሐ. 18+10 ጌታችን ግን ሞቱ በፍቃዱ ለድንበት ዓለም ነውና (ሠይፍህን ወደ ሰገባው) መልስ ሲል ገሠፀው።

ቅዱስ ዲፕሮስ ጌታ በሐናና በቀያፋ፤ በሮግ መኳንንትና ወታደሮች መከራን ሲቀበል በሩቅ ይከተለው ነበር። ጌታን ወደ ሊቀ ካህናት ቀያፋ ግቢ ባስገቡትም ጊዜ ተከትሎ ገባ። ነገር ግን አይሁድ ከሮም ወታደሮች ጋር አብረው በጌታ ላይ ያደርሱት የነበረው መከራ ለሰው ልጅ ገሊና የሚከብድ በመሆኑ እውነተኛ ፍርድ መጥፋቱን የተመለከተው ዲፕሮስ እሳት ወደሚሞቱት ተጠጋ። በዚያም እያለ የገባውን ቃል አጥፎ ሦስት ጊዜ ጌታን (አላውቅም) ብሎ ካደ። ያን ጊዜም ዶሮ ሆኗ።

ቅዱስ ዲፕሮስ የሚታወቅበት ሌላው ትልቁ ነገር ንስሐው ነው። ጌታው የነገረው መድረሱን፤ ቃል የገባለትን አምላኩን መበደሉን እንዳወቀ ከገቢው ወጥቶ አለቀለ።

ዲፕሮስ በዕድሜው ታላቅነት በሐዋርያት ዘንድ እንደ አባት ይታይ ስለነበር ጌታ በተለያቸው ጊዜ ሐዋርያቱን ሊመግብ ወደሚያውቀው ሙያ ዓሳ ወደ ግሥገሩ ተሠማራ። ጌታም አስቀድሞ

¹⁴ ዜና ሐዋርያት 16 3-15

¹⁵ መፍሐተ እግዚአብሔር 35

የመረጠው እርሱ ነውና ቢከዳው እንኳን በንስሐ በመመለሱ ንስሐውን መቀበሉን ዛሬም እንደሚወደው ይገልጽለትም ዘንድ በጥብርያያዶስ ባሕር ተገለጠለት።

ምስት ጊዜ ከዶት ነበርና ቀናና ሰጠው። አሁን ቅዱስ ጴጥሮስ በራስ መተማመኑ እንዳላዋጣው ዐውቆአል «ትወደኛለህን?» ተብሎ ሲጠየቅ (አንተ ታውቃለህ) ነበረ መልሱ። የራሱ ዕውቀት የት እንዳደረሰው ያውቃልና ጌታችንም ገዳጌ በቀል (በቀልን የሚተው) ነውና ዛሬም እንደሚወደው፤ በንስሐ ተመልሶአልና ዛሬም ለእርሱ የሰጠውን ክብር እንደማያጉድልበት ሲነግረው (ግልገሎቼን አሠማራ፤ ጠቦቶቼን ጠብቅ፤ በጉቼን አሠማራ) በማለት አደራውን አስረከበው። ዮሐ.21፥15-17። ከዚያም በሞቱ እንደምን አድርጉ እግዚአብሔርን እንደሚያከብረው ነግሮት ወደ ሰማያት ዐረገ።

ቅዱስ ጴጥሮስ በአራቱም የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች ላይ በተቀመጡት የሐዋርያት ዝርዝር ቀዳሚውን ሥፍራ ይዞ ይገኛል ይህም፡-

1. በሽምግልና አባትነት
2. ጌታ በቂሳርያ በሰጠው ቃል ኪዳን
3. የሐዋርያት አፈ ጉባዔ ሆኖ ይናገር ስለነበር
4. በጥብርያያዶስ ባሕር በተሰጠው ቃል መሠረት ነው።

በዚህም የተነሣ በይሁዳ ምትክ ሌላ ሐዋርያ እንዲመረጥ ሐሳብ ያቀረበ እርሱ ነበር። ዮሐዋ.1፥16-23። በበዓለ ሃምሳም ለደቀ መዛሙርቱ መንፈስ ቅዱስ በወረደላቸው ጊዜ ለተሰበሰቡት አይሁድ አፈ ጉባዔ ሆኖ ወንጌልን የሰበከ 3000 ምእመናንንም አሳምኖ የመጀመሪያዋን አጥቢያ ቤተ ክርስቲያን በኢየሩሳሌም የመሠረተ እርሱ ነው። ዮሐዋ.2፥14-37።

አስቀድሞ ፈሪ የነበረውና በኢቀ ካህናት ቀያፋ ግቢ ጌታውን የካደው ቅዱስ ጴጥሮስ፤ የመንፈስ ቅዱስን ኃይል ካገኘ በኋላ ግን በአይሁድ ሽንጉ ድውይ ፈወስክ ተብሎ በተከሰሰ ጊዜ በድፍረት ስለ መድኃኒዓለም ኢየሱስ ክርስቶስ መስከረ። ዮሐዋ.4፥1-22። ቅርንጫፍን በማጥመቅ ወንጌልን ለአሕዛብ አስቀድሞ የሰበከ ሐዋርያ ነው። ዮሐዋ.10፥1-11።

ይህ ሐዋርያ ልዑል እግዚአብሔር ባደለው ጸጋ ጥላው እንኳን ድውያንን ይፈውስ ነበር። ዮሐዋ.5፥15። በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 15 ላይ በ50 ዓ.ም አካባቢ በኢየሩሳሌም በተደረገው የሐዋርያት ሲናዶስ ከእንደዚያ ክርስቲያኖች ለተረበው ጥያቄ የመጀመሪያውን መልስ የሰጠው እርሱ ነበር።

ስለ ቅዱስ ጴጥሮስ መልክና ቁመና ጥንታውያን መዛግብት እንደሚከተለው ያቀርቡታል። «ፊቱ ሰፋ ያለ ሲሆን ሪዛምና መካከ ለኛ ቁመት የነበረው ራስ በራሱ ሰው ነው። በማናቸውም ነገር ፈጣንና ቀልጣፋ ነበር።»

በቤተ ክርስቲያን ታሪክ መሠረት ቅዱስ ጴጥሮስ በፍልስጥኤም፤ በሶርያ፤ በጳንጦን፤ በገላትያ፤ በቀላዶቅያ፤ በቢታንያ እና በሮሜ ሰብኳል። በሰማዕትነት ያለፈው በሮሜ ከተማ ሲሆን በዚያች ቦታም ለ25 ዓመታት አስተምሯል በማለት የሮማ ሰዎች ይናገራሉ።¹⁶ እንደ እውነቱ ከሆነ ግን በቅድሚያ ሮሜ የገባው ቅዱስ ጳውሎስ ነው። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለሮሜ ሰዎች በላከው መልእክቱ የቅዱስ ጴጥሮስን ስም አላነሳውም።

ቅዱስ ጳውሎስ ለዚህች ከተማ መልእክት እንዲጽፍ ያደረጉት በኔሮን አዋጅ ተሰደው በ52 ዓ.ም ቆርንቶስ የገቡት አቲላስና ሚስቱ ትርስቅላ ናቸው። ስለሮም ክርስቲያኖች ቅዱስ ጳውሎስ የሰማው ከእነርሱ ነው። በዚያን ጊዜ ቅዱስ ጴጥሮስ በሮም ቢኖር አቲላስና ትርስቅላ ለቅዱስ ጳውሎስ በነገሩት ነበር።

ቅዱስ ጳውሎስ በአንድ ቦታ ብቻ ስለማያስተምር ለዚያች ሀገር ጳጳሳትን ከሾመላት በኋላ ወደ ስብከቱ ሲሄድ ነበር ቅዱስ ጴጥሮስ ሮም የደረሰው። በቤተ ክርስቲያኖችን ትውፊታዊ ታሪክ መሠረት ግን ቅዱስ ጴጥሮስ ሲጠራ የ55 ዓመት ሰው ሲሆን ከጌታ ጋር ሦስት ዓመት ከሦስት ወር፤ ዙሮ በማስተማር ደግሞ ለ27 ዓመታት ከቆየ በኋላ በሮሜ በማስተማርና በእሥር የቆየው ለአንድ ዓመት ያህል ብቻ ነው። ከሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ታሪክ አንፃር ስንመለከተው ትክክለኛው ይህ ነው።

¹⁶ ይህን መጽሐፍ የጻፈው ት.ጆርጅ ነው Oxford Christian Dictionary, p. 1050

ሐዋርያው ቅዱስ ጲጥርስ በሮሜ አንድ ዓመት ከቅዱስ ጳውሎስ ጋር ካስተማረ በኋላ የሮሜ ክርስቲያኖች እየበዙ ከመምጣታቸውም በላይ የክርስትናው ጉዞ እስከ ሮማ ባለሥልጣናት ደረሰ። የኒሮን የቅርብ ባለሥልጣናት የሆኑት የአልቢናስና የአግሪኦ ሚስቶች ወደ ክርስትናው ገቡ። በዚህ ጊዜ ኒሮን ገጉሠ ሮማ በቅንዓት ተነግባቸው።

ኒሮን በሮም የነገሠው በ54 ዓ.ም ነው። በመንግሥቱ መጀመሪያ ደግ ሰው ነበረ። ነገር ግን በነገሠ በዓመቱ የጨካኝነት ዐመሉ ብቅ ማለት ጀመረ እና የአባቱን ልጅ አስገደለ። በ59 ዓ.ም ደግሞ እናቱን በመርዝ ገደለ። በ63 ዓ.ም እያስተማረ ያሳደገውን መምህሩን፤

በ62 ዓ.ም የልጅነት ሚስቱን አግታሺያን አስገደለ። ከእርሱዋ በኋላ ያገባትን ሚስቱንም ፓፒያን በሮማ ብሎ ገደላት።¹⁷

ኒሮን በ64 ዓ.ም እርሱ ከከተማው ወጣ ብሎ በሚገኘው ቤተ መንግሥቱ ተቀምጦ የሮማን ከተማ እሳት ለተቀባት። የሮማ ሕዝብ በደረሰው አደጋ እጅጉን ተቆጣ። ኒሮንም በክርስቲያኖች አመካከር። በዚህም የተነሣ በሮማ ከተማ ሁለት ዓይነት ወረ መኖረስ ጀመረ።

የሮማ አማልክት በክርስቲያኖች ሃይማኖት ስለተቆጡ በከተማዋ እሳት አዘነቡባት የሚለው የመጀመሪያው ሲሆን ክርስቲያኖች ሆን ብለው ከተማዋን አቃጥለዋታል የሚለው ደግሞ ሁለተኛው ወረ ዝብር።

የከተማው መጋደት ያበላጠው የሮማ ሕዝብ፤ ክርስቲያን የሆነውን ሁሉ እያወጣ መግደሉን ተያያዘው። ቅዱስ ጳውሎስ በዚህ ሰዓት በእሥር ዝብርና ተሠይሮ ዐረፈ። ይህን የሰሙት የአግሪኦና የአግሪኦ ሚስቶች (የኒሮን ባለሚሎች ነበሩ) (ባይሆን አንተ ትረፍልን) ብለው በከተማዋ ገንብ በገመድ አሥረው በቅርጫት በማውረድ ቅፅረ ሮማን ለቅቆ እንዲወጣ አደረጉት።

ሐዋርያው ቅዱስ ጲጥርስ በላቲየም ጎዳና ጉዞውን ቀጠለ። ሮማን ለቀቀ። እያዘገመ በሸመገለ ጉልበቱ ሲጓዝ አንድ ቀይ ጉልማሳ ወደ እርሱ ሲመጣ አየ። እየተረበ ሲመጣ ጌታችን መሆኑን ተረዳ።

¹⁷ ተክለ ጻድቅ ሙከሪያ ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ፤ 2ኛ መጽሐፍ፤ ገጽ 174

ወዲያው በፊቱ ተደፋና (ጌታዬ ወደት እየተጓዝክ ነው?) አለና ጠየቀው። (ዳግም በሮም ልስቀል) አለው።

በዚህ ሰዓት ቅዱስ ጲጥርስ አዘነና እንደገና ወደ ሮማ ተመለሰ። የኒሮን ወታደሮች እየረለጉት ነበር። (እነሆኝ ስቀሉኝ) አለ ቅዱስ ጲጥርስ። ያን ጊዜ ቅዱስ ጲጥርስን ይዘው አሠሩት። ከጥቂት ቀናት በኋላም ሮማውያን የመስቀያውን እንጫት አቀረቡለት። ያን ጊዜ (እኔ እንደ ጌታዬ ልስቀል አይገባኝም) በማለት ቁልቁል እንዲሰቅሉት ለመገ። ያለውንም አደረጉለት። ሐምሌ 5 ቀን 67 ዓ.ም በሰማዕትነት ዐለፈ።¹⁸

ገጉሥ ኒሮን ቅዱስ ጲጥርስንና ቅዱስ ጳውሎስን ከሠዋ በኋላ አልቀናውም። ግረኛነቱና ሞልታኝነቱ እየባሰ በመምጣቱ የሮም ሕዝብ ዐመፀበት። በዚህም የተነሣ ሸሸቶ ከተማዋን ለቅቆ ጠፋ። በመጨረሻም መሸሸ ሲሰለቸው የገዛ አሽከፋን (አባክህ በሠይፍህ ገደለኝ) በማለት ለምና በአሽከፍ ሠይፍ በ68 ዓ.ም ሞተ። ኒሮን ሲሞት (ዓለም ዛሬ እንደት ያለውን አርቲስት አጣች) አለ ይባላል።¹⁹

አባታችን ቅዱስ ጲጥርስ የጻፋቸው መልእክታት በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ሁለት ናቸው። እነዚህም፡-

የመጀመሪያዋ መልእክቱ፡- በሰማዕቱ ቅዱስ እስጢፋኖስ ላይ በ35 ዓ.ም አካባቢ በደረሰው መከራ ተሠቀው ለተሰደዱት የአይሁድ ክርስቲያኖች አባት እንደመሆኑ መጠን (ገላ.2+8) በእምነታቸው ይጸኑ ዘንድ በ60 ዓ.ም ይህችን መልእክት ጻፈላቸው።

ሁለተኛዋ መልእክቱ፡- በኒሮን አዋጅ ተይዞ ታሥር እያለ (በ67 ዓ.ም አካባቢ) በመከራው ተጨምረው መኖሩን የክህደት ትምህርት እያሰተማሩ ምእመናንን አውከዋቸው ዝብርና በታናሽ እስያ ለሚኖሩ ክርስቲያኖች፡-

1. ለዚህ ዓለም ሠራዓ መጋቢ የለውም
2. ትንግሌ ሙታን የለም

¹⁸ ዘ።3.1.2

¹⁹ ተክለ ጻድቅ ሙከሪያ ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ፤ 2ኛ መጽሐፍ፤ ገጽ 177

3. ጎልፈተ ሰማይ ወምድር የለም

4. አንድ ጊዜ ካሙኑ ምግባር አይጠቅምም። በማለት መናፍቃን ላነሡዋቸው አጠራጣሪ ጥያቄዎች በመልክቱ መልሱን ሰጥቷቸዋል።²⁰

2. ሐዋርያው ቅዱስ ያዕቆብ (ወልደ ዘብደመስ)

ቅዱስ ያዕቆብ የቅዱስ ዮሐንስ (ነባቤ መለኮት) ታላቅ ወንድም ነው። የመጀመሪያ ሥራው ከአባቱ ጋር ዓሣ ማጥመድ ነበር። በገሊላ ባሕር አጠገብ ከአባታቸው ጋር ዓሣ ሲያጠምዱ ከእነ ቅዱስ ዲፕሮስ ቀጥለው ተጠሩ። ወዲያውም አባታቸውንም መረባቸውንም ትተው ጌታን ተከተሉት። እርሱና ወንድሙ ዮሐንስ ፍላጎታቸውና ሥራቸው ታላቅ እና ኃይል የተሞላው ስለነበር (ሉቃ.9፡49፤54፤ ማር.10፡37) ቦኤኔርጌስ (የገጥድጓድ ልጆች) ተብለዋል።

ቅዱስ ያዕቆብ ከአዕማድ (የምሥጢር) ሐዋርያት አንዱ በመሆኑ በደብረ ታቦር፤ ጌታችን ወለተ ኢየሁዳስን ሲፈውስና በጌቲሴማኒ ተገኝቷል።

ቅዱስ ያዕቆብ በሐዋርያት ዝርዝር ውስጥ፤ በቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል በሦስተኛ ደረጃ፤ በቅዱስ ማርቆስ በሁለተኛ፤ በሉቃስ በሦስተኛ፤ በሐዋርያት ሥራም በሦስተኛ ቦታ ተጽፎአል። ከጌታ ወንድም ያዕቆብ ለመለየትም ታላቁ ያዕቆብ፤ ያዕቆብ ወልደ ዘብደመስ እየተባለ ይጠራል።

ቅዱስ ያዕቆብ የኖረው ያረፈውም በኢየሩሳሌም ከተማ ነው። ከ17ኛው መ/ክ/ዘ ወዲህ ግን በሰማዕትነት ከማለፉ በፊት በስፔን እንዳሰበክ የሚናገሩ አንዳንድ መዛግብት ተገኝተዋል።

በዚህችው ሀገር 7 (ሰባት) ልዑካንን ሾሞ ሲመለስ በኢየሩሳሌም ከተማ በሰማዕትነት እንዳለፈ የሰፔን ሊቃውንት ይናገራሉ። እንዲያውም በመካከለኛው ዘመን ዐፅሙን ከኢየሩሳሌም አፍልሰው በስፔን ሳንቲያጎ ያሳረፉት መሆናቸውን ያረፈበትን ቦታ እያሳዩ ይመሠክራሉ።²¹

²⁰ ጎረድ ወ/ሥላሴ ግን መልክቱን በ80/66/ የተፈረገ ናት ይላሉ። ዘና ሐዋርያት ገጽ 73።

²¹ T.D. Kendrick, St. James in Spain (1980)

ቅዱስ ያዕቆብና ሁለቱ ጠንቋዮች

ፈሊጦስ የተባለው ጠንቋይ በቅዱስ ያዕቆብ ስብከት ማመኑን ለንደኛው ለሄሮድስ ስለነበረው ሄሮድስም የራሱን ታላቅነት ለማሳየት ሲል ፈሊጦስን እጅ እግሩን በአስማት አሳወረው። ፈሊጦስም የደረሰበትን ሁሉ ዘርዝሮ ለያዕቆብ ላከበት። ይህን የሰማው ሄሮድስ ቅዱስ ያዕቆብን አሥረው እንዲያመጡለት በአስማት አጋንንትን ላካቸው። የተላኩት አጋንንት ግን በቅዱስ ያዕቆብ ላይ ኃይል ስላልነበራቸው የተላኩበትን መፈጸም አልቻሉም። ማር.16፡17። እንዲያውም ቅዱስ ያዕቆብ መልሶ ሄሮድስን እንዲያመጡት አዘዛቸው። እነርሱም እጅ እግሩን ጠፍረው ይዘውት መጡ። ያን ጊዜ ቅዱስ ያዕቆብ ፈሊጦስን ፈታው። ፈሊጦስ ክርስቲያን ሆኗልና ለሄሮድስ ምሕረት ለመነለት። ቅዱስ ያዕቆብም «እኛ ከፋን በክፉ ስለማንቃወም በሰይጣናት እየተሠቃየህ እንዳትኖር ከክርስቶስ ምሕረትን ለምንገልጃለህ» በማለት ሄሮድስን ከታሠረበት እንዲፈታ አደረገ።

አስማተኛው ሄሮድስ የክርስቲያኖችን ኃይል፤ ርገራጌና ቸርነት ዓይቶ በቅዱስ ያዕቆብ ስብከት አመነ። ወደ ቤቱም ተመልሶ የጥንቆላ መጻሕፍቱንና ዕቃዎቹን ሁሉ ሰብሰቦ በማምጣት በቅዱስ ያዕቆብ እግር ሥር በእሳት አቃጠላቸው።²²

የቅዱስ ያዕቆብ ሰማዕትነት

አበው እንደሚያስትምሩን ሐዋርያው ቅዱስ ያዕቆብ በዕድሜ ገፍቶ ስለነበር እንደሌሎች ሐዋርያት ብዙ አልተዘዋወረም። መቀመጫውም በኢየሩሳሌም ከተማ ነበረ።

አንድ አይሁዳዊ በቅዱስ ያዕቆብ ስብከት ስለተናደደ በነገር ከሰሶ ለአይሁድ ሸንጎ አቀረበው። ቅዱስ ያዕቆብ ግን ያለፍርሃት እና ያለ ሃፍረት ስለጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በሸንጎው ፊት መሠከረ።

በዚህ የተበሳጩ ጉጉሥ ሄሮድስ አግሪጳ በ44 ዓ.ም ያዕቆብን በሠይፍ አስገደለው። የሐዋ.12፡2። ቅዱስ ያዕቆብን የከሰሰው

²² ገደል ሐዋርያት፡ ትንግሌ ቁ.67/75 ገጽ 11 እና 17።

አይሁዳዊ ግን ለሃይማኖቱ ያለውን ፍቅርና ቆራጥነት በግዮቱ ቅዱስ ያዕቆብን በመክሰሱ ተፀፀተ። «እኔ እንደ ቅዱስ ያዕቆብ ክርስቲያን ነኝ። የእርሱን ጌታ ኢየሱስ ክርስቶስን አምናለሁ።» እያለ በየ አደባባዩ እየዞረ መመስከር ጀመረ። በዚህም ምክንያት እርሱም ተሠይሮ በሰማዕትነት ዐረፈ።²³

ቅዱስ ያዕቆብ ከሐዋርያት መካከል ሰማዕትነቱ በሐዲስ ኪዳን የተጻፈለት ብቸኛ ሐዋርያ ነው። ከሐዋርያት መካከልም መጀመሪያ የሰማዕትነትን አክሊል የተቀዳጀ እርሱ ነው።

3. ሐዋርያው ቅዱስ እንድርያስ

ሐዋርያው ቅዱስ እንድርያስ በመጀመሪያ የተጠራ ሐዋርያ ነው። (ዮሐ.1፡35-45) የቅዱስ ጲጦርስ ወንድም ሲሆን ትውልዱም በቤተ ሳይዳ ነው። በመጀመሪያ የዮሐንስ መጥምቶ ደቀ መዝሙር ነበረ። ነገር ግን የሐንስ «የዓለምን ኃጢአት የሚያስተሠርይ የእግዚአብሔር በግ» ብሎ ስለጌታችን ሲመሰክር በሰማ ጊዜ ኢየሱስ ክርስቶስን ተከተለ። ስሙ 12 ጊዜ በወንጌል፣ አንድ ጊዜ ደግሞ በሐዋርያት ሥራ ተገልጾልኝ። ቅዱስ እንድርያስ በሐዋርያት ዝርዝር ውስጥ በግርቆስና በሐዋርያት ሥራ አራተኛ፣ በግቴዎስና በሉቃስ ወንጌል ደግሞ ሁለተኛ ሆኖ ተቀምጦአል።

ፕሮቶክሌቶስ፡- የተጠራ ግለት ነው። የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች በዚህ ስም ይጠሩት ነበር። አስቀድሞ ለሐዋርያነት ስለተጠራ ሳይሆን አይቀርም።

አስተባባሪ፡- ከሰው ጋር የመግባባት ችሎታ ስለነበረው በሐዋርያት ዘንድ እንደ አስተባባሪ ይቆጠር ነበር።

የቤተሰብ ሐዋርያ፡- የጌታችንን ግደርያ ካየ በኋላ ተመልሶ ለወንድሙ ለቅዱስ ጲጦርስ በመንገሩ እና የምሥራቹን ለቤተሰቡ በግብሠሩ (የቤተሰብ ሐዋርያ) ይባላል።

የወጣቶች ሐዋርያ፡- በጥብርያዶስ ባሕር አጠገብ ከጠዋት እስከ ግታ ሲግር ለቆየው ሕዝብ የሚሆን ምግብ ጌታ ሲጠይቅ እና ፈልጶስ ሐዋርያው ለዚያ ሁሉ የሚበቃ እንጀራ እንደሌለ በመለስ

ጊዜ፤ ቅዱስ እንድርያስ ግን አምስት የገብስ እንጀራና ሁለት ዓጣ የያዘውን ጉብዝ (ወጣት) ወደ ጌታ አቅርቦ አስባርቶታል። ዮሐ.6፡6-7። በዚህም (የወጣቶች ሐዋርያ) እየተባለ ይጠራል።

የአሕዛብ ወዳጅ ሐዋርያ፡- ጌታችንን ለግዮት የፈለጉትን ከአሕዛብ ወገን የገበሩትን ግሪቶች ተተብሎ ከጌታ ጋር አገናኝቷል። ዮሐ.12፡20-22።

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ አውብዮስ እንደገለጠው²⁴ ቅዱስ እንድርያስ ጥንት ስኩቴስ ዛሬ ሩስያ በተባለው ቦታ ወንጌልን ሰብኳል። ይህ ሀገር በጥንቱ ዓለም አጠራር በርባርስ ይባል ነበር። ከጥቅር ባሕር በስተሰሜን በዳናቤብና ታናቤብ ወንዞች መካከል ይገኛል። ከዚህ በኋላም በቢታንያ፣ በገላትያና ሩግንያ አስተምሯል። የቅስጥንጥንያ የመጀመሪያው ሊተ ጳጳስ መሆኑም ይነገራል።²⁵

በመጨረሻ ግሪክ ውስጥ ሲያስትምር በአካያይ አውራጃ ጳጥሪስ በተባለች ቦታ በ60 ዓ.ም²⁶ ታኅሣስ 4 ቀን በሰማዕትነት ዐርፏል። የሀገሩ ሰዎች በጌታ ዓይነት መስቀል ሊሰቅሉት ሲሙጡ (ጌታዬ በተሰቀለበት ዓይነት መስቀል አትሰቀሉኝ) ብሎ የእንግሊዞችን ፈደል ኤክስን (x) የመሰለ ትርጽ ባለው መስቀል ተሰቅሎ ሞተ።

በ357 ዓ.ም ንጉሥ ቶስጠንጢናስ የሐዋርያው እንድርያስን ዐፅም ከጳጥራስ ወደ ቅስጥንጥንያ አስመጣው። በ8ኛው መ/ዘ/ዘ ደግሞ ራጉሉስ የተባለ መዝኑሴ የቀኝ እጁን ጣቶች ወደ ስኩትላንድ ወሰዳቸው። ስኩትላንዶች ጠባቂያችን (patron) ነው ብለው የሚያከብሩት ለዚህ ነው።²⁷

4. ሐዋርያው ቅዱስ ዮሐንስ

ሐዋርያው ቅዱስ ዮሐንስ ብዙ ስሞች ያሉት ሐዋርያ ነው።

1. ጌታ ይወደው የነበረ (ፍቅረ እግዚእ) በሕይወቱ እና በኑርው ጌታን ለመምሰል ይጥር ስለነበር ጌታ ይወደው ነበር። በቤተ

²³ Eusebius HE

²⁴ HE. III

²⁵ St. Mark and the School of Alexandria p.14, Dictionary of Saints, p.46

²⁶ Oxford Dictionary of the Christian Church, p.40

²⁷ W.F Skene Celtic Scotland I (1876) pp. 296-99

ክርስቲያን ትውፊት እንደሚነገረውም አንድ ቀን ጌታችን መታጠቂያውን ፈትቶ ባስቀመጠበት ወቅት አንሥቶ በመታጠቁ ፍትወት ሥጋዊ ወደግደ ጠፍቶለት ኑሮው እንደመላእክት ሆኖለታል።²⁸

2. ወልደ ዘብዴዎስ:- የታላቁ ያዕቆብ ታናሽ ወንድም ስለሆነና አባቱ ዘብዴዎስ ስለሚባል (የሐንስ ወልደ ዘብዴዎስ) ተብሎ ይጠራል።

3. ወልደ ነጉድጓድ:- ለጌታችን ባለው ኃያል ቅንፃትና ከወንድሙ ጋር ሆነው ባሳዩት የኃይል ሥራ ጌታችን ወልደ ነጉድጓድ (በኤፔርጌስ) ብሏቸዋል። ማር.3+171 ሉቃ.9+49-54። በተጨማሪም ደግሞ የትምህርቱ ጥልቀት፣ ኃይልና የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስን አምላክነት በመግለጡ፣ (ወልደ ነጉድጓድ) ተብሎአል።

4. ነባቤ መለኮት:- (ታኦሎጉስ) - ነገረ መለኮትን ከሌሎች በበለጠ አምልቶ አስፍቶ፣ አልቆ አጥልቆ በማስተማሩ ነባቤ መለኮት ተሰኝቷል።

5. አቡቀለምሲስ:- ቃሉ የግሪክ ሲሆን (ባለራእይ) ማለት ነው። ኃላፊያትንና መጻዕያትን በራእዩ ስለገለጠ (የሐንስ አቡቀለምሲስ) ተብሎአል።

6. ቁዱረ ገጽ:- (ፊቱ በሐዘን የተቋጠረ):- በዕለተ ዓርብ በእግረ መስቀሉ ተገኝቶ የጌታችንን መከራ መስቀል በማየቱ ከዚያች ዕለት ጀምሮ ፊቱ በሐዘን ተቋጥሮ ይኖር ስለነበር ይህ ስም ተሰጥቶታል።

የቅዱስ ዮሐንስ ሀገሩ በገሊላ አውራጃ ነው። ከወንድሙ ከቅዱስ ያዕቆብና ከአባቱ ከዘብዴዎስ ጋር ዓሳ እያጠመደ ይኖር ነበር። የቤተ ክርስቲያን ትውፊት እናቱ ግርያም እንደምትባል እና²⁹ ከ36ቱ ቅዱሳት እንስት አንዷ እንደ ነበረች ይገልጻል። ማቴ.27+56።

ቅዱስ ዮሐንስ ጌታን በመከራው ሰዓት ሳይሸሽ እስከ እግረ መስቀል የተከተለ ሐዋርያ ነው። እንዲያውም በዚያች በዕለተ ዓርብ

ያየው የጌታ መከራ ትዝ እያለው ተረፈ ዕድሜውን የፈጸመው በዕንባ ነው። የተጠራው ገና በወጣትነት ዕድሜው ሲሆን በዚህ ምድር ላይ የኖረው ለ99 ዓመታት ያህል ነው።

ቅዱስ ዮሐንስና እመቤታችን

ሐዋርያው ቅዱስ ዮሐንስ ጌታን እስከ እግረ መስቀሉ በመከተሉ ክርስቲያኖችን ወክሎ የእመቤታችንን እናትነት ከጌታ ተቀብሎአል። ዮሐ.19+25-27። እመቤታችን ከዮሐንስ ጋር 16 ዓመት ተቀምጣ በ49 ዓ.ም ዐርፋለች። ከዚያም በኋላ በሦስተኛው ቀን እንደ ልጇ ተነሥታ ዐርጋለች። ቅዱስ ዮሐንስ ርቆ ያልሄደው እርሷን የመጠበቅ አደራ ስለነበረበት ነው።

ቅዱስ ዮሐንስና የጌታ ሥዕል

ለጌታ ሥዕል ምንጭ ከሆኑት አንዱ ዮሐንስ ወንጌላዊ ነው። ጌታ በተሰቀለበት ዘመን የሮማ ንጉሥ የነበረው ጢባርዮስ ቄሣር (14-37 ዓ.ም) ልጁ በሸተኛ ስለነበረ፣ የጌታን የማዳን ሥራ እየሰማ እንዲላጠስ የጻፉለትንም ደብዳቤ እየተመለከተ³⁰ (ከዚያ ደግ ሰው መቃብር ልጇን ወስዶ ማን ባዳነልኝ) እያለ ይመኝ ነበር። በመጨረሻም ልጁን ወስደው በጌታ መቃብር ላይ ሲያኖሩት ከሕመሙ ስለተፈወሰለት፣ ለጌታ ያለውን ፍቅር ለመግለጥ የጌታን ሥዕል የሚሥልለት ሰው ሲያፈላልግ ዮሐንስ ወልደ ነጉድጓድ ተገኘና ልክ በዕለተ ዓርብ እንዳየው አድርጎ ሥሎ ሰጠው።³¹

ዮሐንስ ወንጌላዊ እመቤታችን ካረፈች በኋላ ወደ ታናሿ እስያ ሄዶ አስተምሯል። ዋና መንበሩን በኤፌሶን አድርጎ በተለይ በዚያ ዘመን ከአውሮፓ ወደ መካከለኛው ምሥራቅ በሚወስደው መንገድ ዳር በተቆረቆሩት ከተሞች እየተዘዋወረ አብያተ ክርስቲያናትን በማስተካከል ጳጳሳትን በመሾም የወንጌልን ብርሃን አብርቶላቸዋል።

በመጨረሻም በጭካኔው በሚታወቀው በንጉሥ ድምጥያናስ ዘመን (81-96 ዓ.ም) ወንጌል በማስተማሩ የተነሣ በጣዖት አምላኪዎች ተከሶ ለፍርድ ከቀረበ በኋላ በፍል ውኃ ተሰቃይቶ

28 ትንግሌ፣ ጥቅምት 971/78 ገጽ 9
29 ትንግሌ ቁ.97/78 ገጽ 8

30 የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በኢትዮጵያ ገጽ 115-116
31 ወጪ ከግሁ ገጽ 115

በፍጥኖ ደሴት ገዛት ተፈረደበት። ራእዩን ያየውና የጸረውም በዚያ ቦታ ነው። ቅዱስ ዮሐንስ ድምጥያናስ በ96 ዓ.ም ሲገደል ከገዛቱ ተመልሶ ሦስቱን መልእክታቱንና ወንጌሉን እንደጻፈ ይነገራል።³²

ቅዱስ ዮሐንስ ከሐዋርያት ሁሉ ይልቅ ረዥም ዕድሜ (ወደ 99 ዓመት) በምድር ላይ የቆየ ሐዋርያ ነው። ከሐዋርያት ተድሞ ያረፈው ታላቅ ወንድሙ ቅዱስ ያዕቆብ ሲሆን ከሐዋርያት መጨረሻ ከዚህ ምድር የተለየው የቅዱስ ያዕቆብ ወንድም ቅዱስ ዮሐንስ ወንጌላዊ ነው።

አስቀድሞ ጌታ በገባለት ቃል ኪዳን መሠረት (ዮሐ.21+22) ዮሐንስ ሞትን አልቀመሰም። ነገር ግን እንደነ ኤልያስና ሄናክ ሞትን እንዳያይ እግዚአብሔር ወደ ብሔረ ሕያዋን ወስዶታል።

ዮሐንስና አስቸጋሪው ሽፍታ

አንድ ጊዜ ቅዱስ ዮሐንስ ከኤፌሶን ከተማ ተነሥቶ ክርስቲያኖችን ለማስተማር ሲዘዋወር ወደ አንድ ትልቅ ከተማ ገባ። በዚያች ከተማ የምትገኘው ቤተ ክርስቲያን ምእመናን፣ ጌልስ ስለሚባልና በአሥራዎቹ ዕድሜ ክልል ስላለ ወጣት ታሪክ ነገሩት። የጌልስ እናትና አባት ሞተዋል። ነገር ግን በጠባዩ፣ በእምነቱ፣ በቅልጥፍናው ክርስቲያኖች ሁሉ ይወዱት ነበርና የሚንከባከበው፣ የሚያስትምረው ካጣ ሊበላሽ ይችላል ብለው ስለፈሩ ለቅዱስ ዮሐንስ አሟወቱት።

ቅዱስ ዮሐንስ ይህን ሲሰማ ወጣቱ ጌልስን ወደ ከተማዋ ጳጳስ ወሰደውና «እንደ ልጅህ ተንከባከበው እውነተኛ ክርስቲያን አድርገህም አሳድገው» ብሎ ሰጠው የከተማዋ ጳጳስ ደግ ስለነበሩ ጌልስን በደስታ ተቀብለው የቅዱስ ዮሐንስንም ቃል ለመጠበቅ ቃል ገቡለት።

እውነትም የከተማዋ ጳጳስ ጌልስን መንከባከብ ጀመሩ። ዘወትር ያስትምሩታል፤ ለምግብም የሚቀርበው ከእርሳቸው ጋር ነው። በመጨረሻም ጌልስ የአካባቢው ምእመናን በተሰበሰቡበት ተጠመቀ።

ከዚህ ጊዜ በኋላ ግን ነገሮች መቀየር ጀመሩ። እኒያ አባት ሥራ በጣም ስለ በዛባቸው ጌልስን መቼም ተጠምጽል ብለው እንደ በፈቱ

መቆጣጠሩንና ማስተማሩን ተውት። ጌልስም የለመደውን የአባትነት ፍቅር ሲያጣ ወደ ከተማ ወጣ ብሎ ከእኩዮቹ ጋር መቀራረብ ጀመረ። ዓደኞቹ መልካም አልነበሩም። ጠጭዎች፣ ቁግርተኞች እና ተደባዳቢዎች ነበሩ።

አንድ ቀን ግታ በአንድ መጠጥ ቤት ውስጥ ጌልስና ዓደኞቹ ሲጠጡ አመቹ። ሁሉም ሰክረው በያሉበት ሲወድቁ ጌልስ ብቻ ቀረ። በመጨረሻም የሁሉንም የመጠጥ ሒሳብ ከፍሎ ያለውን ገንዘብ ጨረሰ። በነጋታው ጌልስ ዓደኞቹን ለእናንተ ስል ገንዘቤን ሁሉ አባክንሁ፤ አሁን ባዶ ኪስ ሆኛለሁ ብሎ ነገራቸው።

ሁሉም ሳቁበትና «ጅሉ ጌልስ! እኛ ገንዘብ ከየት የምናገኝ ይመስልሻል? የምታገኘውን አጋጣሚ ሁሉ ተጠቅመህ ስረቅ» አሉት።

በዚህ መሠረት ጌልስና ሁለቱ ዓደኞቹ የአንድ ሰው ቤት ሰብረው ገብተው ገንዘቡንና ገጣጌጡን ዘረፉ። በዚህም የተነሣ ጌልስ መስረቅ ማለት ቀላል ሥራ ነው ብሎ አመነ። ከዚያ በኋላ ጌልስና ዓደኞቹ የታወቁ ዘራረዎች ሆኑ። እነርሱ ባሉበት መንገድ ማንም በጤናው ማለፍ አይችልም ነበር። አንድ ቀን ሰው ሲደበድቡ ነፍሱ በእጃቸው ስለ ጠፋች ጌልስና ዓደኞቹ ከተማዋን ጥለው ጠፉ።

ከጥቂት ጊዜ በኋላ የጌልስ ስም በአካባቢው ገነነ። ሰው ሁሉ ይፈራው ጀመር። እርሱና ግብረ አበሮቹ አላፈ አገዳሚውን አላስቀምጥ አሉ። መንገደኞች ሁሉ በሰላም መጓዝ፣ ነጋድያንም በጤና መነገድ አልቻሉም። ጌልስ አለቃቸው ነበር። መገደል እና መዝረፍ የዘወትር ኑርአቸው ሆነ።

ከጥቂት ዓመታት በኋላ ዮሐንስ ወንጌላዊው ዳግም ወደዚህች ከተማ መጣ። እኒያን ጳጳስ ስለወጣቱ ጌልስ ጠየቃቸው። አፈሩ፣ አዘኑ። «ያልከኝን አልሰግሁም፤ ያዘዝኸኝን አልፈጸምሁም። ጌልስ ዛሬ ሰው ሁሉ የሚፈራው ወንበደ ሆኗል። ዛሬ አላፈ አገዳሚውን አያስቀምጥም። ይህ ሁሉ የእኔ ስህተት ነው።» በማለት በፊቱ አለቀሱ።

ዮሐንስ ወንጌላዊ ይህን ሲሰማ በእጅጉ አዘነ። ወዲያው ጌልስ ያለበትን ጠየቀና በፈረስ እየጋለበ ተጓዘ። የአካባቢው ምእመናን «ጪካኞች ናቸው ይገድሉሃል» ቢሉትም አልተመለሰም።

³² Dictionary of Saints, p.189

በተባለው ቦታ ሊደርስ ሲል ሁለት ሽፍቶች አገኙት። ወዲያው ጭቢያቸውን መዝዘው ከፊት ቆሙ። ቅዱስ ዮሐንስም ፍቅር በተሞላው ንግግር «ከመግደላችሁ በፊት እባካችሁ ወደ አለቃችሁ ውሰዱኝ? ለእኔ እርሱ የድሮ ዓደኛዬ ነው።» አላቸው።

ሽፍቶቹም እየላቁ ወደ አለቃቸው ዘንድ ወሰዱት። ጌላስ መጣ። ዮሐንስ በፈገገታና በፍቅር ተመለከተው። ጌላስ ዐወቀው። ደንገጠ። ዘወር ብሎም መርጥ ጀመረ። ያ ታላቁ ሰው፤ ዮሐንስን ፈራ።

«ልጄ ለምን ትሸሻለህ እኔ አባትህ ምንም የሚጎዳ መሣሪያ አልያዝሁም» አለው ቅዱስ ዮሐንስ። ያ ጨካኝ የሽፍቶች አለቃ ምርር ብሎ አለቀለ፤ አንባ። መሣሪያውን ሁሉ አምዘግዝን ጣለ። ዓደኞቹን «ደገና ሁኑ» እኔ ወደ ጌታዬ መመለሴ ነውና» አለና ከቅዱስ ዮሐንስ ጓላ ተፈናጥመ ወደ ጥንቱ ቦታው ተመለሰ። ትቷት ሄዶ በነበረችበት ቤተ ክርስቲያንም ዕድሜ ልኩን እግዚአብሔርን እያገለገለ ኖረ።³³

የቅዱስ ዮሐንስ መጻሕፍት

ቅዱስ ዮሐንስ በሐዲስ ኪዳን ውስጥ አምስት መጻሕፍት አሉት። እነዚህም እንደሚከተለው ተዘርዝረዋል።

ተ.ቁ.	የመጽሐፉ ዓይነት	ብዛት
1	ወንጌል	1
2	መልእክታት	3
3	ራእይ (የትንቢት)	1
	ድምር	5

ከቅዱስ ጳውሎስ ቀጥሎ ለሐዲስ ኪዳን ብዙ መጻሕፍት በግበርከት ሁለተኛ ነው። በሐዋርያት ዝርዝር ውስጥም በግቴዎስና በሉቃስ ወንጌላት አራተኛ፤ በግርቆስ ወንጌል በሦስተኛ በሐዋርያት ሥራ ደግሞ በሁለተኛ ቦታ ተጽፏል።

³³ Heroes of the Faith, p. 168-170

የቅዱስ ዮሐንስ ወንጌል³⁴

ከወንጌላት ውስጥ አራተኛውን ወንጌል የጻፈው ቅዱስ ዮሐንስ ነው። የተጻፈውም ከፍጥሞ ደሴት ግዛት ሲመለስ በ96 ዓ.ም አካባቢ ነው። የቅዱስ ዮሐንስ ወንጌል ከሌሎች ሦስት ወንጌላት (ሲናፕቲክስ) ይለያል። ምክንያቱም ከትረካ ይልቅ ነገረ መለኮታዊ (ቲዮሎጂካል) ይዘት አለው። የመጽሐፉ ዋና ዓላማ ኢየሱስ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ እናምን ዘንድ አምነንም በሰሙ ሕይወት ይሆንልን ዘንድ ነው።

የቅዱስ ዮሐንስ ወንጌል ከሌሎች ወንጌላት ሁሉ በመጨረሻ የተጻፈ ወንጌል ሲሆን (የመጀመሪያው የቅዱስ ግርቆስ፤ ሁለተኛው የቅዱስ ግቴዎስ ሲሆን ሦስተኛው የቅዱስ ሉቃስ ወንጌል ነው።) በምዕራፎችና በቁጥሮች ብዛት የሦስተኛነትን ደረጃ ይዞአል። (21 ምዕራፎችና 866 ቁጥሮችን አቅፏል።)

ቅዱስ ዮሐንስ፡- ቅዱስ ግቴዎስና ቅዱስ ሉቃስ እንደጻፉት የጌታን የዘር ሐረግ በመዘርዘር ደጋራዊ ልደትን ከመግለጥ ይልቅ፤ ቅድመ ዓለም ያለ እናት ከአባት መወለዱን «በመጀመሪያ ቃል ነበረ» በማለት አብራርቷል። ዮሐ.1፡1-14።

በቤተ ክርስቲያናችን ትውፊት መሠረት³⁵ ነባቢ መለኮት ቅዱስ ዮሐንስ ወንጌሉን የጻፈው በኤጀያን ባሕር ወደብ ሆኖ ነበር። በዚያን ዘመን የእነ ሄራቅሊጦስ (500 ከክርስቶስ ልደት በፊት) የሉጉስ (Logos)³⁶ አመለካከት ከአይሁዳውያን አመለካከት ጋር ቀላቅለው የሚያስተምሩ ኢስጦኢኮች በታናሿ እስያ ስለነበሩ ቅዱስ ዮሐንስ የሉጉስ (ቃል) እውነተኛ ትርጓሜ (ቃል እግዚአብሔር ወልደ እግዚአብሔር ነው) ብሎ ይጽፍ ዘንድ ተነሣ። በመሆኑም ምሥጢረ መለኮትን አልቆ አምጥቆ ሊያስረዳ ፈልጎ በተመሰጠ እያለ መልአክ እግዚአብሔር የኤጀያንን ባሕር በእንቁላል ቅርፊት ውኃውን እየቀዳ

³⁴ Elkraza, vol.1.No.2. p.15, Vol.3. No.1 p.7

³⁵ ወንጌል ቅዱስ - ተመልከት

³⁶ ሉጉስ ግለት ዳግረክ ዳግደ (ቃል) ግለት ነው። ይህንን (ቃል) ለእነሳሪ ቃል ለኢየሱስ ክርስቶስ መጠቀም የጀመረው ዮሐንስ ወንጌላዊ ነው።

ወደ ደረቱ ምድር ሲገለብጥ ትዱስ የሐንስ ተመለከተ። «እንዴት ይህን ባሕር በእንቁላል ቅርፊት ቀድተህ ለመጨረስ ትገባለህ» ብሎ ትዱስ የሐንስ ቢጠይቀው «እኔስ ፍጡርን ነው። አንተ ተመራምር የግይደረስበትን ባሕር የመለኮት እመረምራለሁ ብለህ ትለፋ የለምን?» ብሎ መለሰለት። ያን ጊዜም ትዱስ የሐንስ የሥላሴን ምሥጢር ጠልቆ መተንተኑን አቀም ሰጠ። «እንዲሁ ብሎ የተላከ ሰው የሐንስ የግላል አንድ ሰው ነበረ...» ብሎ ሌላ ታሪክ መጻፍ ጀመረ።

ትዱስ የሐንስ በወንጌሉ ከሦስቱ ወንጌሎች (ሲንፕቲክስ) የግሪኮችን ነገሮች በመጻፉ ይለያል፡-

ሀ. የተለዩ ታሪኮችን አስፍሯል፡- ስለ ጌታ ትንግሥት በመገደላዊት ግርያም መታየቱን፤ የራሱን እና የትዱስ ጴጥርስን ሁኔታ ገልጧል። የሐ.20።

ለ. የተለዩ ተአምራትን አስፍሯል፡-

1. ታና ዘገሊላ (ም.2)
2. የመጸጎል መፈወስ (ም.5)
3. የዕውሩ መፈወስ (ም.9)
4. የአልዓዛር ትንግሥ (ም.11)
5. ጌታ በተዘጋ በር ገብቶ ለደቀ መዛሙርቱ መገለጡ (ም.20+19፤26)
6. የትዱስ ጴጥርስን 153 ዓግ መያዝ (ም.21)

ሐ. የተለዩ ትምህርቶችን ይዞአል

1. ለናትናኤል የተሰጠውን (ም.1+47-51)
2. ለኒቆጲሞስ የተገኘውን (ም.3)
3. ለሳምራዊቷ ሴት የተሰጠውን (ም.4)
4. ለአይሁድ የተገለጠው (ም.5)
5. ስለ ምሥጢረ ቱርባን (ም.6+30-70)

6. ለአይሁድ የሰጠው ትምህርት (ም.8)

7. አንተጸ አባግዕ (ም.10)

8. በሕጽበት እግር ጊዜ የተሰጠው ትምህርቶችና ስለ መገፈስ ትዱስ (ም.13+16)

9. ስለ እግዚአብሔር አብ (ም.17)

10. ለግርያም መገደላዊት፤ ለሐዋርያው ተግስ የተሰጠው ትምህርቶችና ስለ ሥልጣን ክህነት (ም.20)

11. አንተጸ ዓላዊ (ም.21)

12. መጥምቱ የሐንስ ስለ ጌታችን የተናገረው (ም.3+27-36)

መ. ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ የእግዚአብሔር አብ አንድያ ልጁ መሆኑን መገለጡ ነው (ም.3+16፤ ም.3+18፤ 1+18፤ 1+14) ይህም የእግዚአብሔር የጸጋ ልጆች ከተባሉት ከትዱሳን ለመለየት የተጠቀመበት ነው።

ሠ. ጌታችን ደግሞ ደጋግሞ «እኔ ነኝ» በግለት ያስትግረበት ወንጌል ነው።

1. ትንግሥና ሕይወት እኔ ነኝ (ም.11+25)
2. እኔ መንገድና እውነት ሕይወትም ነኝ (ም.14+6)
3. እውነተኛው የወይን ግንድ እኔ ነኝ (ም.15+1)
4. እኔ የወይን ግንድ ነኝ እናንተም ቅርንጫፎች ናችሁ። (ም.15+5)
5. መልካም እረኛ እኔ ነኝ (ም.10+11፤14)
6. የሕይወት እንጀራ እኔ ነኝ (ም.6+35፤41)
7. እኔ እንደሆንኩ ባታምኑ በኃጢአታችሁ ትሞታላችሁ። (ም.8+24)
8. እኔ የዓለም ብርሃን ነኝ (ም.8+12)
9. በሩ እኔ ነኝ (ም.10+9)
10. እኔ ነኝ አትፍሩ (ም.6+20) ወዘተ.